

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**ORTA GELİR TUZAĞI VE TÜRKİYE İÇİN BİR
DEĞERLENDİRME**

Hazırlayan

Maşallah AŞKARA

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Sıddıka AKDENİZ

Yüksek Lisans Tezi

ŞIRNAK, 2019

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**ORTA GELİR TUZAĞI VE TÜRKİYE İÇİN BİR
DEĞERLENDİRME**

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan

Maşallah AŞKARA

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Sıddıka AKDENİZ

ŞIRNAK,2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Maşallah AŞKARA

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme” adlı Yüksek Lisans Tezi, Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Maşallah AŞKARA

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Sıddıka AKDENİZ

İktisat Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. İbrahim Halil SUGÖZÜ

KABUL VE ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Sıddıka AKDENİZ danışmanlığında Maşallah AŞKARA tarafından hazırlanan “Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../2019

JÜRİ

İMZA

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Sıddıka AKDENİZ

Üye : Prof. Dr. Arzdar KİRACI

Üye : Doç. Dr. Mete Cüneyt OKYAR

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun tarih vesayılı kararıyla onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

.....

ÖNSÖZ /TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca her aşamada değerli bilgi, birikim ve tecrübeleriyle bana yol gösteren, desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen bir hocadan ziyade bir dost bir arkadaş gibi olan kendisini tanımaktan büyük onur duyduğum sevgili danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Sıddıka AKDENİZ'e ve gizli kahramanım olan Dr. Öğr. Üyesi Dilan ALP'a çalışmam boyunca ilgisini ve desteğini benden esirgemeyen mesai arkadaşım Mikail AKBAŞ'a ve Fatih KEKEÇ'e sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Son olarak hayatımın her anında maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, her zaman arkamda olduğunu bildiğim aileme çok teşekkür ederim.

Çalışmamın en değerli parçaları olan, bana sabırlı bir şekilde katlanan, fedakarlıklarını eksik etmeyen, sevgili eşime ve hayatımın umudu neşe kaynağım biricik oğlum Miran Zana AŞKARA'ya sonsuz sevgi ve saygılarımı belirtmek isterim.

Maşallah AŞKARA

Şırnak, 2019

ORTA GELİR TUZAĞI VE TÜRKİYE İÇİN BİR DEĞERLENDİRME

Maşallah AŞKARA

Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı,

Yüksek Lisans / 2019

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Sıddıka AKDENİZ

ÖZET

Orta gelirli ülkelerin son yıllarda yapılan araştırmalarda aynı gelir grubunda uzun yıllar kalarak bir üst gelir grubuna çıkamadığını göstermiştir. Orta gelirli ülkelerin karşı karşıya kaldığı bu sorun orta gelir tuzağı kavramını gündeme getirmiştir. Orta gelir tuzağı ülke ekonomilerinin büyüme hızlarının düşmesi sonucu ülkelerin uzun yıllar orta gelir düzeyinde takılıp kalmaları ve yüksek gelir düzeyine geçiş yapamamaları “Orta Gelir Tuzağı (OGT)” olarak tanımlanmaktadır. Bu durum gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında gelir farklılıklarının gittikçe daha da artmasına neden olup, orta gelir tuzağının gündemde daha çok tartışılmasına sebep olmuştur.

Türkiye açısından değerlendirildiğinde ise Türkiye'nin 50 yıla yakın bir süredir orta gelir tuzağına takılmış olan bir ülke olduğu, ülkenin 2005 yılında üst orta gelir grubuna geçtiği ve son 14 yılda üst orta gelir düzeyinde kaldığı ve yüksek gelirli ülkeler grubuna geçiş yapılamadığı belirlenmektedir. Bu çalışmanın amacı orta gelir tuzağı kavramının teorik alt yapısını incelemek, araştırmak ve bu tuzakla mücadele eden ve bu mücadeleden kurtulmayı başarmış olan ülke örneklerini vererek, Türkiye'nin orta gelir tuzağı tehlikesini, ülkenin uzun vade de büyüme koşullarını ve performansını da değerlendirerek analiz etmektir. Çalışmada hem Türkiye ekonomisinin orta gelir tuzağı riski altında olup olmadığı, hem de üst gelir grubuna geçişi sağlayacak olan etkenlerin neler olduğu araştırılmış sosyal ve ekonomik veriler ışığında, yapılan ekonometrik analizle incelenerek uygulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Orta Gelir Tuzağı, Ekonomik Büyüme, Türkiye Ekonomisi

MIDDLE INCOME TRAP AND APPLICATION TO TURKEY

Maşallah AŞKARA

Şırnak University, Institute of Social Sciences, Department of Economics,

Master's Degree / 2019

Consultant:

Assist. Prof. Sıddıka AKDENİZ

ABSTRACT

Recent studies have shown that middle-income countries cannot reach a higher income group by remaining in the same income group for many years. As a result of the slowdown in the growth rates of the economies of countries, This problem faced by middle-income countries has brought up the concept of middle-income trap. It is defined as "Middle Income Trap (OGT)" of which countries' economic growth rates have been stuck in the middle income level for many years and the inability to transition to high income levels. This has led to an increase in income disparities between developed countries and developing countries, and has led to a discussion of the middle income trap on the agenda.

When Middle Income Trap is evaluated in terms of Turkey is a period of nearly 50 years as a country that is inserted into the middle-income trap, the country has passed the upper middle income group in 2005 and the last 14 in the year upper-middle income level remains and is determined transition can not be made to the high-income group of countries. examine theoretical substructure of the concept of the purpose of the middle income trap of this study is to investigate and those who struggle to trapping and giving the country examples that have been able to escape from this struggle, Turkey's middle-income trap, the danger, the long term the country has been analyzed to evaluate the growth conditions and performance. Working both whether the risk of middle income trap of Turkey's economy, as well as factors What of those who will ensure the transition to higher income groups, in the light of social and economic data, is applied to structures by examining the econometric analysis.

Keywords: Middle Income Trap, Economic Growth, Turkish economy

İÇİNDEKİLER

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
KABUL VE ONAY SAYFASI	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖNSÖZ /TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
1.GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	2
GELİR İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR VE ORTA GELİR TUZAĞI KAVRAMI	2
1.1. Gelir Kavramı ve Kuramsal Çerçeve	2
1.1.1. Gelir Dağılımı Kavramı ve Türleri	3
1.1.1.1. Kişisel Gelir Dağılımı	4
1.1.1.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	5
1.1.1.3. Sektörel Gelir Dağılımı	5
1.1.1.4. Bölgesel Gelir Dağılımı	6
1.2. Orta Gelir Tuzağı Kuramsal Çerçeve	7
1.2.1. Gelir Tuzakları Kavramı	10
1.2.2. Orta Gelir Tuzağı Kavramı	11

1.2.3. Orta Gelir Tuzağı Türleri	14
1.2.3.1. Alt-Orta Gelir Tuzağı	14
1.2.3.2. Üst-Orta Gelir Tuzağı	15
1.2.4. Orta Gelir Tuzağına Yönelik Aşamalı Yaklaşımlar	17
1.2.4.1. Tho'nun Aşamalı Kalkınma Yaklaşımı	17
1.2.4.2. Ohno'nun Endüstrileşmeyi Yakalama Yaklaşımı	19
1.2.5. Orta Gelir Tuzağının Belirlenmesine Yönelik Yaklaşımlar	21
1.2.5.1. Büyümede Yavaşlama Yaklaşımı	21
1.2.5.2. Yakalama Endeksi (CUI) Yaklaşımı	23
1.2.5.2. Robertson Ve Ye'nin Yaklaşımı	24
1.2.6. Ülkelerin Orta Gelir Tuzağına Yakalanma Nedenleri	25
1.2.7. Ülkelerin Orta Gelir Tuzağından Çıkış Yolları	28
İKİNCİ BÖLÜM	32
TÜRKİYE VE ORTA GELİR TUZAĞI	32
2.1. Türkiye Ekonomisi	32
2.1.1. Türkiye'nin Dönemsel Olarak Ekonomik Durumu	32
2.1.1.1. 1980-2000'li Yıllar Ekonomik Durum	32
2.1.1.2. 2001'li Yıllar Ve Sonrası Ekonomik Durum	38
2.2. Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye	41
2.2.1. Türkiye'nin Düşük Gelir Tuzağı Süreci	41

2.2.2. Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağı Süreci	43
2.3. Türkiye Ekonomisi Açısından Orta Gelir Tuzağında Kalma Riski	44
2.4. Türkiye'de Toplam Faktör Verimliliği	50
2.5. Türkiye'de Beşeri Sermaye Düzeyi	54
2.6. Türkiye'nin Teknoloji Düzeyi	56
2.7.1. Toplam Faktör Verimliliği Artışı Sağlanması	58
2.7.2. Ulusal Tasarruf Ve Yatırım Oranlarının Artırılması	58
2.7.3. İmalat Sanayiinde Yaşanan Sıkıntılar	61
2.7.4. Teknoloji ve Ar-Ge Yatırımları ve İnovasyon Kapasitesinin Artırılması	63
2.7.5. Eğitim Ve Beşeri Sermaye	65
ORTA GELİR TUZAĞI TÜRKİYE UYGULAMASINA İLİŞKİN	67
EKONOMETRİK ANALİZ	67
3.1. Literatür Taraması	67
3.2. Model Seçimi ve Yöntem	71
3.3. Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri	73
3.3.1. ADF Dickey Fuller Birim Kök Testi	74
3.3.2. Clemente-Montanes-Reyes (CMR) Birim Kök Testi	76
SONUÇ	79
KAYNAKÇA	81
ÖZGEÇMİŞ	90

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AR-GE: Araştırma-Geliştirme

CUI: Catcp-Up Index (Yakalama Endeksi)

DB: Dünya Bankası

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

HDR: (Human Development Report) İnsani Gelişme Raporu

IMF: (International Money Fund) Uluslararası Para Fonu

KBDG: Kişi Başına Düşen Gelir

MIT: (Middle Income Trap) Orta Gelir Tuzağı

MÜSİAD: Müstakil Sanayici ve İş adamları Derneđi

PISA: (Programme for International Student Assessment) Öğrenci Değerlendirme Programı

OECD: Organisation for Economic Cooperation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)

OGT: Orta Gelir Tuzağı

OVP: Orta Vadeli Program

SGP: Satın Alma Gücü Paritesi

TFV: Toplam Faktör Verimliliği

TCMB: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

Vb. : Ve Benzeri

Vd. : Ve Diğerleri

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. 1 Büyüme Çeşitlerinin Gelir Sınıflarına Etkisi	11
Tablo 1. 2 Dünya Bankası Sınıflandırmasına Göre Ülke Grupları	12
Tablo 1. 3 Daha Önce Alt-Orta Gelir Tuzağına Yakalanan ve Yakalanmayan Ülkeler.....	15
Tablo 1. 4 Üst-Orta Gelir Düzeyinde İken Yüksek Gelir Düzeyine Yükselen Ülkeler	16
Tablo 1. 5 Seçilmiş Bazı Ülkelerde Büyümenin Yavaşlaması Durumu.....	22
Tablo 2. 1 1980-1990 Dönemi Büyüme Göstergeleri (1987 Yılı Fiyatları)	34
Tablo 2. 2 1990-2001 Dönemi Büyüme Göstergeleri (1987 Yılı Fiyatları)	38
Tablo 2. 3 2002-2015 Dönemi Büyüme Göstergeleri (1998 Yılı Fiyatları)	40
Tablo 2. 4 Türkiye'nin ABD'nin GSYH 'sına göre Orta Gelir Tuzağı.....	45
Tablo 2. 5 Türkiye'nin Yurtiçi Tasarruflar, Yurtiçi Yatırımlar, İmalat Sanayi Oranları (%GSYH) ve Dış Ticaret Dengesi	47
Tablo 2. 6 Türkiye'de Ar-Ge Harcama ve Giderleri (% GSYH).....	50
Tablo 2. 7 Türkiye İçin İnsani Gelişme Endeksi Değerleri	55
Tablo 2. 8 Eğitim Seviyesi ve Sağlık Harcamaları	55
Tablo 2. 9 Türkiye'nin Teknolojik İlerleme Düzeyi	56
Tablo 2. 10 Bazı Ülkelerde Ulusal Tasarrufların ve Yatırımların GSYH'ye Oranı (%)	60
Tablo 2. 11 Sanayinin GSYH'ye Katkısı En Yüksek Olan Ülkeler ve Türkiye, (GSYH'nin % Cinsinden	62
Tablo 2. 12 İmalat Sanayinde Gelişmeler ve Hedefler	63
Tablo 2. 13 Bazı Ülkelerde Ar-Ge Harcamaları ve Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı	64

Tablo 2. 14 Seçilmiş Bazı Ülkelerde Eğitim ve İnsani Gelişme Endeks Göstergeleri	66
Tablo 3. 1. ADF Birim Kök Testi Sonuçları	75
Tablo 3. 2 CMR Birim Kök Testi Sonuçları	78

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. 1 Gelir Dağılımı Türleri ve Arasındaki İlişkisi	6
Şekil 1. 2 Orta Gelir Tuzağı Süreci.....	13
Şekil 1. 3 Bir Ekonominin Kalkınma Aşamaları	17
Şekil 1. 4 Endüstrileşmeyi Yakalama Aşamaları	19
Şekil 2. 1 Türkiye’de Kişi Başı GSYH’nin Seyri (2004-2018).....	43
Şekil 2. 2 Türkiye’nin Yurtiçi Tasarruflar ve Yurtiçi Yatırımları (%GSYH).....	49
Şekil 2. 3 2002-2010 Dönemleri Arası Toplam Faktör Verimliliği Büyüme Oranı	53
Şekil 2. 4 1979–2010 Sermaye/Hâsıla Oranı (K/Y) (1998 Sabit Fiyat)	53
Şekil 2. 5 Türkiye’de Dış Ticaret ve Tasarruf Açığı İlişkisi, 2004-2013	60
Şekil 3. 1 Türkiye Ekonomisinin Orta Gelir Tuzağı Analizindeki Seri	72

1.GİRİŞ

Ekonomik büyümede Doğu Asya ülkelerinin dünya genelinde en aktif bölgeleri olması nedeniyle her dört senede bir Dünya Bankası bu devletlerin ekonomik kalkınma deneyim ve tecrübeleri üzerine yapılan çalışmalar yayımlamaktadır. Dünya Bankası tarafından 2007 yılında yayınlanan “Bir Asya Rönesans’ı: Ekonomik Büyüme İçin Fikirler” adlı raporda ilk defa “Orta Gelir Tuzağı (OGT)” konusuna değinerek, orta gelir sınıfına dahil olan ülkelerin düşük ve yüksek gelir sınıfına dahil olan ülkelere nazaran daha yavaş büyüdükleri belirtilmekteydi. Dünya Bankası’nın yayınlamış olduğu bu raporda tanımlanan orta gelir tuzağı tanımı literatürde kabul edilmiş olup ve yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu durumdan dolayı son dönemlerde Dünya genelinde alt-orta gelirli ve üst-orta gelirli olarak orta gelir düzeyli ülke sayısının artış göstermesi orta gelir tuzağının tartışılmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre sınıflandırılmakta ve sınıflandırmalar, ülkede kişi başına düşen milli gelir seviyesine göre belirlenmektedir. Milli geliri 1.026 dolar altında kalan ülkeler alt gelir, 1.026 – 12.745 dolar düzeyinde bulunan ülkeler orta gelir, 12,746 dolar ve üzerinde olan ülkeler ise üst gelir grubunda yer almaktadır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasında çok belirgin farklılıklar olduğu tespit edilmektedir. Bu farklılıkları minimum düzeye indirmek amacıyla, ülkeler farklı ekonomik büyüme modellerini uygulamaktadır.

“ Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme” adlı çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Bu çalışmanın birinci bölümünde orta gelir tuzağının ortaya çıkışı, tanımı, kapsamı ve orta gelir tuzağının teorik altyapısı üzerinde durulmaktadır. Değişik ülke ve ülke grupları üzerine yapılmış olan ampirik çalışmaların sonuçları neticesinde orta gelir tuzağına sebep olan unsurları ve orta gelir tuzağından çıkış stratejileri tartışılmakta ve literatür özeti çerçevesinden orta gelir tuzağından çıkış ele alınıp incelenmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye ekonomisi açısından orta gelir tuzağı çalışmaları üzerinde durulacaktır. Daha sonra orta gelir tuzağının kavramı sınıflama ve hesaplamaları üzerinden Türkiye’nin orta gelir tuzağı konumunu değerlendirilerek, Türkiye’nin yüksek orta gelir seviyesinden yüksek gelir seviyesine çıkabilmesi için alınması gereken tedbirler ve başvurulması gereken politikaların neler olduğu üzerinde durulmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde ise, Türkiye ekonomisinin orta gelir tuzağında olup olmadığı Robertson ve Ye'nin (2013) yaklaşımı kullanılarak Ekonometrik olarak test edilmiştir. Uygulamanın etkileri araştırılmış ve sonuçlar yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GELİR İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR VE ORTA GELİR TUZAĞI KAVRAMI

Gelir kavramı, kaynağı itibariyle iktisadi bir kavramdır. Gelir kavramları, sadece iktisat çalışma alanlarında incelenmemekte olup, diğer bilim dallarında da kullanılmaktadır.

Orta gelir tuzağı durumu ise, herhangi bir ekonomide kişi başı düşen gelirin mutlak bir seviyeden sonra durgunlaşması ve yahut belli gelir seviyesine eriştikten sonra tekrar durgunluğa girmesini inceleyen bir yaklaşımdır. Orta Gelir Tuzağının daha iyi incelenmesi için belli başlı kavramların bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde öncelikle gelir kavramı açıklanacak daha sonra orta gelir tuzağıyla ilgili diğer kavramlar açıklanacaktır.

1.1.Gelir Kavramı ve Kuramsal Çerçeve

Gelir kavramı ile ilgili literatür tarandığında, birçok gelir tanımları bulunur. İlk olarak, bireyler üzerinde gelirin nasıl tanımlandığını vurgulamak yararlıdır. Tam bir gelir tanımı yapılmadan evvel, gerçek ve tüzel olan bireylerin yasal çerçeveden belirtmek gerekir. Zira gelir, bu insanların maddi kazançlarını belirtir. Bir bireyin var olan bir kişi olabilmesi için, sağlam ve bütün doğmak şartı ile bireyin anne rahmine girmesinden ölene dek geçen zaman hukuken bu kişilere ve fertlere gerçek kişi denir. Tüzel kişilik, var olan bireyin kimsesiz olan yalnız varsayım yapılarak kişilik zilyetliği olduğu kabul edilerek mal ya da birey topluluğu gibi de rıza edilebilmektedir. Şirketler, lokal dernekleri, belediyeler, beldeler ve köyler bireysel topluluklar olarak örneklendirilir. Mülk olan topluluklara ise örnek olarak üniversiteler, hastaneler ve vakıflardır. Böylece oluşan gerçek ve tüzel olan kişilerin mali kazanımlarına gelir denir. Üretimin gerçekleşmesinin olabilmesi için ihtiyaç

duyulan mal ve hizmetlerin tedarik edilmesi gerekmektedir. Hizmetler ve mallar için satış fiyatları vardır. Buna ek olarak, bunları üretmek için belirli bir miktar girdi olmalı ve üretim sırasında, araçlar ve makine cihazların amortisman diye tanımlanan eskime, yıpranma durumu olabilmektedir. Üretim esnasında kullanılacak olan tüm girdilerin maliyetleri, satışa konulan amortisman ücretlerinden düşürülmesi neticesinde geriye fazla miktar oluşmaktadır. Oluşan bu fazla miktara net olan katma değer denir. Bu net katma değer in sürece dahil edilen işçiler ve sermaye sahiplerine belli miktarlarda bölüşüm yapılmaktadır. İşçiler ve sermaye sahiplerinin elde edilmiş olan pay, mal ve hizmetler nezdinde gelir diye adlandırılmaktadır (Kubar, 2011: 228).

Gelirin milli ekonomik açıdan tanımı ise, gelirin belli dönemlerde ya da bir yıl içinde ürettiği olan tüm katma değer in belirlenmesi ve toplanmasıdır. Gelirin tanımlanmasına ulusal ekonomi açısından bakıldığından dolayı ulusal gelir de denir. Ulusal geliri belirtildiği durumda kişisel ve kullanılabilir gelir tanımlarını da belirlemek yararlıdır. Kişisel gelir, milli gelire dahil olduğu halde kişinin eline geçmeyen (emeklilik kesenekleri, sosyal sigortalar primleri, dağıtılmayan şirket kazançları ve kurumlar vergisi) milli gelirden düşmesi ve milli gelire dahil olmadığı halde kişinin eline geçen gelirin, (mali yardımlar, transfer harcamaları) milli gelire eklenmesi ile hesaplanan bir büyüklüktür (Bocutoğlu, 1997: 18). Üretici ve tüketiciyi desteklemek amacıyla, yapılan mali destekler devletin karşılık beklemeden yaptığı ödeneklerdir.

İktisat literatürü açısından da gelirin tanımı makro ve mikro ekonomi perspektifinden incelenebilmektedir. Makro ve mikro iktisat kapsama alanı bakımından birbirlerinden farklılık göstermesi nedeniyle makro ve mikro bakış açılarına göre gelir tanımı da farklılık göstermektedir. Makro yönden gelir, ulusal düzeyde ve bireysel gelirlerin toplamı durumudur. Makro daha çok ülke ekonomisinde bir yıl içerisinde üretilen bütün mal ve hizmetlerin değerlerini içermektedir (Houghton, 1973: 38-39). Mikro yönden ise, bireysel düzeyde tanımlanmaktadır. Bireysel gelirin belirlenmesi sadece kişinin belli bir dönemdeki ekonomik faaliyetlerinin tatmini ve faydasını temel almaktadır.

1.1.1. Gelir Dağılımı Kavramı ve Türleri

İktisat biliminin en mühim makroekonomik göstergelerinde biri de gelir dağılımıdır. Gelir dağılımında dengenin ve gelir adaletin oluşturulması için tüm devletlerin

iktisat politikalarında en başta gelen ve en önemli amaçlarından birisidir (Erçakar ve Güvenoğlu, 2018: 39).

Bir ülkede, belli dönemlerde oluşan olan milli gelirin fertler, sosyal sınıflar, bölgeler ve üretim sektörleri arasındaki yapılan dağılıma gelir dağılımı denir (Pehlivan, 2009: 23).

Gelir dağılımı, bir ülkede belirli dönemler arasında üretimi yapılmış olan mal ve hizmetler neticesinde elde edilen gelirin; iktisadi birimler, bölgeler ya da üretim süreci aşamasında olanlar arasında dağıtılması durumu olarak tanımlanmaktadır. Gelir dağılımı, üretim süreci olan son aşamasında toplam elde edilen olan millî gelirin bireyler, fertlerden oluşan gruplar ya da hane halkları, sektör grupları, bölgeler ve üretim faktörleri hissedarları arasında bölüştürülmesi doğrultusunda dört değişik durumda açıklanabilmektedir (Çalışkan, 2010: 92). Bunlar, kişisel olan gelir dağılımı, fonksiyonel olan gelir dağılımı ve sektörel olan gelir dağılımı ve bölgesel gelir dağılımı olarak adlandırılmıştır.

1.1.1.1. Kişisel Gelir Dağılımı

Toplumunu oluşturan kişiler veya hanelerde kalan halk toplulukları arasındaki milli gelirin dağılımını kişisel gelir dağılımı ifade eder. Yani ülkedeki toplam nüfusu oluşturan bireyler arasından nasıl dağıtıldığını gösteren dağılım türüdür. Bu paylaşımında herkes eşit olarak hesaplanır ve sosyolojik farklılıkları göz önüne bulundurmaz. Milli gelirin toplamı, ülkenin tüm nüfusuna dağıtılarak oluşan sonuç kişi başına düşen millî gelir olarak, değerlendirilir ve genelde kişisel gelir dağılıma ait bir ölçüttür. Kişisel gelir dağılımı üretim süreçleri hesaplamayarak yalnız milli gelirden elde edilen miktar kayda almaktadır (Uysal, 2007: 250).

Ekonomik adaletsizliğin ve eşitsizliğin göstergelerinin en önemlilerinden biri de kişisel gelir dağılımıdır ve hedeflenen ilk amaç; hane halkları arasındaki gelir dağılımındaki oluşan adaletsizlik ve eşitsizliğin bulunmasıdır. Fertlerin veya tüketici sınıflarının kişisel gelir dağılımında, belirli bir zaman içinde elde edilmiş olan gelir miktarları göz önünde bulundurulduğunda, fertler arasında olan gelir eşitsizliği kişisel gelir dağılımı incelemelerinde sıkça kullanılan bir terimdir (Kubar, 2011: 229).

Kişiler arasındaki gelir dağılımındaki meydana gelen adaletsizliğin sağlanması çok önemlidir. Topluluk içinde sosyal açıdan barış, huzur ve adilane olan gelir payları için, zenginlik çeşitlilikleri ve eşitlik bulunmayan sosyal sınıf tabakalarının oluşmasına mani olunması, sosyal anlamda istenilen barış ve huzurun sağlanması için şarttır (Türk, 1999: 316).

1.1.1.2.Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Herhangi bir ekonomide, fiyatların üretim faktörleri gibi, milli gelirin bölüşümünü fonksiyonel gelir dağılımı olarak ifade etmektedir. Böyle durumda, ülke içinde oluşan mevcut gelirin temel olan üç etkeni; işgücü, sermaye ve toprak sahipleri arasında dağıtımı; farklı bir deyişle, GSYH içerisinde fiyatların ve ücret dışı elde edilen gelirlerin oranı belirlenmektedir (Kubar, 2011: 229). Bu durumda, üretim faktörlerinden olan emek, doğal kaynak, sermaye ve girişimci üretimin sonucunda elde edilen gelirden sırasına göre ücret, rant, faiz ve kâr olarak ne kadar pay aldıkları incelenmektedir.

Fonksiyonel gelir dağılımı, özellikle gelirin emek sahipleri arasında ve diğer üretim faktörleri sahiplerinin arasındaki paylaşımını analiz ederek kullanılan bir kavramdır. Bu durumun sebebi, toplumun çoğu kısmının bağımlı olarak ve aktif çalışanların asıl gelirlerinin emekteki gelirin oluşu olduğu, geliri yüksek kişilerin çoğuna yakın bir kısmı ise elde edilen gelirin emek dışı olmasıdır (Çalışkan, 2010: 93-94). Toplumsal sınıflar arasında milli gelir dağılımını belirlemek açısından en uygun olan gelir dağılımı fonksiyonel olan gelir dağılımıdır.

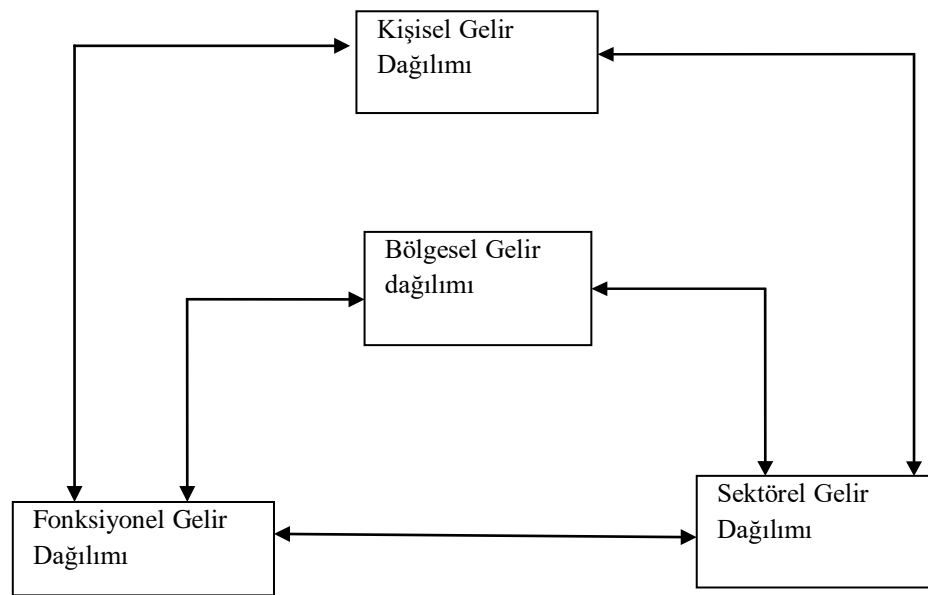
1.1.1.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Bir ekonomide temel olarak sektörel gelir dağılımında tarım, sanayi ve hizmetler olmak üzere üç sektör vardır. Sektörel gelir dağılımı tarım, sanayi ve hizmet sektörleri gibi iktisadi faaliyet kuruluşlarının ulusal gelirlerden almış oldukları payların ortaya konulması amacıyla kullanılan bir gelir dağılımı türüdür. Sektörel gelir dağılımı herhangi bir ülkenin hangi sektörel alanda geliştiği hakkında bilgi verilmektedir. Gelir dağılımında yaşanan değişikliklerin hangi sektör türünün yararına veya zararına değiştiğinin analizinin yapılmasında ve değerlendirilmesinde sektörel gelir dağılımı hesaplamaları kayda alınmaktadır (Karluk, 2005: 69).

Gelişmiş ve gelişme gösteren ekonomilerde sanayi ve hizmetler sektörlerinin ulusal gelir içindeki payı fazla iken tarım sektörünün payı azalmaktadır. Az gelişmiş ekonomilerde tarım sektörünün milli gelir içindeki oranı, sanayi ve hizmetler sektörünün paylarına nazaran daha fazladır. Yıllara göre incelenebilecek sektörel gelir dağılımı, ülkenin sanayileşme sürecinde ülkenin konumunu belirlemede ve küreselleşme sürecinde ülkelerin politikalarını belirlemede ülkeye rehberlik edebilir (Sürücü, 2007: 4).

1.1.1.4.Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı, belirli bir ülkede oluşan toplam milli gelirin o ülkedeki farklı bölgelerinde bulunan fertlere göre dağılımı demektir. Milli gelirin toplamı ülkedeki bölgelere göre farklı dağılım olabilmektedir. Bu durumda bölgesel dağılımda, bir ülkenin çeşitli bölgelerinde yaşayan insanların milli gelirden ne kadar pay aldıklarını göstermektedir. Bu dağılım, daha çok bölgeler arasında oluşan farkların ortaya konulmasında kullanılmaktadır. Bölgesel gelir dağılımı genelde gelişmiş ve az gelişmiş olan bölgeler arasındaki farklılıkları belirtmede kullanılır. Ekonomileri gelişmiş ülkelerin bölgesel gelir dağılımları az iken, ekonomileri az gelişmiş olan ülkelerin bölgesel gelir dağılımları fazla olmaktadır. Bölgesel gelir dağılımı, bölgeler arasında hizmet, ticaret, sanayi, tarım, haberleşme, ulaştırma, sağlık, eğitim, nüfus ve sosyal göstergeler açısından büyük ölçüde farklılığın bulunmasıdır (Kuştepe ve Halaç, 2004: 147).

Şekil 1. 1 Gelir Dağılımı Türleri ve Arasındaki İlişkisi

Kaynak: Uysal, 2007: 255

Şekil 1.1'de görüldüğü gibi gelir dağılımlarının birbiriyle etkileşimleri bulunmaktadır. Gelir dağılımını gruplandıran dört gelir dağılımlarının açıklamaları hiçbirinden birbirinden bağımsız bulunmamaktadır. Herhangi bir gelir dağılımında oluşan ya da gerçekleşen değişim, diğer gelir dağılımlarını da etkilemektedir. Şekildeki gibi fonksiyonel gelir dağılımı ekonomisi sektörel gelir dağılımına bağlıken, sektörel ekonomi yapısı da coğrafi dağılımı yani bölgesel gelir dağılımını piyasaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Kişisel gelir dağılımı da diğer dağılımların etkileşimlerine göre şekillenmektedir. Bu nedenle gelir dağılımları türlerinde herhangi birisinde ortaya çıkan değişiklik diğer gelir türlerini de etkilemektedir. Bu ilişki sistematığının ülkenin politika üretirken, ekonomi planlama yapılması durumunda veya gelir eşitliği sağlanması durumunda bu gelir dağılımları göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Uysal, 2007: 255). Tüm bu gelir dağılımları dışında iki farklı gelir dağılımları vardır. Bunlar fiziksel gelir dağılımı ve gelir yeniden dağıtılmasıdır. Fiziksel gelir dağılımı, malların ticaret yoluyla dağılımıdır. Gelirlerin yeniden dağıtılması, bir ülkedeki kamu sektörünün bir sonucu olarak, vergi, görev ve benzeri yöntemlerle halka gelirin yeniden sunulması olarak tanımlanır (Hepaktan ve Alkaya, 2011: 5)

1.2.Orta Gelir Tuzağı Kuramsal Çerçeve

Orta gelir tuzağı tanımı, ilk defa 2007 yılında Dünya Bankasında çalışan (Gil ve Kharas 2015: 5) tarafından hazırlanmış olan “An East Asian Renaissance: Ideas for Economic Growth (Bir Doğu Asya Rönesansı: Ekonomik Büyüme İçin Fikirler)” adlı olan raporda gündeme gelmiş olan bir tanımdır. Lakin bu tanımı ilk kez kullanan Gill ve Kharas sonraki çalışmalarında, bu konu hakkında ilk defa orta gelir düzeyinde olan ülkelerin büyüme sıkıntısını araştıran Garrett (2004) tarafından ele alındığını beyan etmişlerdir. Dünya bankası raporunda orta gelir durumunda olan ülkelerin, düşük gelir durumunda olan ülkelerle ücret konusunda rekabet edemedikleri, yüksek gelirli ülkelere karşı inovasyon ve teknolojik büyüme gerçekleştiremediklerinden dolayı, düşük büyüme seviyelerinde kaldıklarından dolayı orta gelir tuzağına yakalandıkları belirlenmiştir (Gill ve Kharas, 2007: 17-18). Yani yapılan çalışmada, orta gelirli olan ülkelerin, yüksek gelirli olan ülkelerin ve düşük gelirli olan ülkelerin ortasında sıkışıp ileri bir sıçrama yapamadıklarını vurgulamaktadır. Bu durumda olan ülkelerin ekonomileri genel olarak orta gelir tuzağına yakalanmış olduğunu belirtmektedir (Bozkurt vd., 2014: 24)

Orta gelir tuzağı durumunun iktisadi literatürde genel kabul edilen işleyişi, ekonomik geliri düşük olan ülkeler, yurtdışından basit teknoloji transfer edip emek-yoğun ile ucuz işgücü ürünlerin üretildiği bir ekonomik sistem mevcuttur. Yapılan ucuz işgücü ile üretilen ürünlerin dünya piyasalarında satışa çıkararak rekabet avantajlarını elde ederek gelirlerini artırmaktadırlar. Oluşan gelir artışı, emek ve sermayenin düşük olan verimlilikteki tarım sektöründen, nazaran daha yüksek verimliliğe sahip imalat sanayisine kaymasına ve üretimin artmasına katkı sağlayacaktır (Öz, 2012: 2).

Orta gelir tuzağı kavramında, orta gelir tuzağı ülkelerin karakteristik özellikleriyle de araştırılması gerekmektedir. Geliri düşük olan ülkelerin en bilinen karakteristik özellikleri büyümelerinin ucuz işgücüne dayalı olmalarıdır. Özellikle bu geliri düşük olan ülkelerde ucuz emeğe yurtdışından transfer edilen basit teknolojiler etkili olmaktadır. Düşük gelirlili olan bu ülkeler elde edilen bu fırsatla uluslararası ve küresel piyasalarda emek yoğun olan ürünler de rekabet üstünlüğünü elde edebilmektedir. Ayrıca gelir seviyesi düşük olan ülkelerin tarım alanından basit teknolojiye geçiş süreleri oldukça hızlı ilerlemektedir. Bu durumda sermayenin artan fazla karlılığı, işgücü ve doğal kaynakların fazlalığına dayalı üretim yapısı gelir seviyesi düşük olan ülkeleri hemen orta gelir düzeyine çıkarmaktadır. Fakat emek verimliliğinin yüksek olan sanayiye ulaşması ve istihdamın azalmaya başlaması, ücretleri yükselterek rekabet avantajını düşürülmektedir. Öte yandan bu durumda olan ülkeler varolan teknoloji düzeyi ile sermaye verimliliği kazanamadıklarından dolayı orta gelir düzeyine yükselirler de daha üst gelir basamağına yükselememektedirler. Bu pozisyonda olan ülkeler insan sermayesi ve yüksek teknolojiye sahip ekonomilere uyum karakterini kazanamayan ülkeler orta gelir tuzağına düşen ülkelerdir (Bozkurt, 2014: 15) Bu bilgilere bakılarak, orta gelir tuzağını bu açıdan tanımlanabilmektedir: Bir ekonominin belirli gelir seviyesine eriştikten sonra orada sıkışıp kalarak durgunluk durumuna gelme halidir.

Aoki (2011: 4-9), tuzak olayını belirtmek için Doğu Asya ülkelerini ele almıştır. Başlangıçta, bu ülkelerde kalkınma kademelerini beş aşamaya ayırmıştır. İlk aşama gelir seviyesinin düşük ve durağan olduğu, istihdamının büyük bir oranının tarıma dayandığı Maltusyen aşama (M-aşama) veya yoksulluk tuzağı aşamasıdır. İkinci aşama, hükümetin sanayi sermayesi birikiminde yer aldığı hükümet liderliğinin (G aşama) aşamasıdır. Üçüncü aşama, gelişimin yapısal değişim (K-aşama) ile gerçekleştiği Kuznets aşamasıdır.

Dördüncü aşama, sağlık ve eğitimin gelişmesi ve düşük doğurganlığın insan sermayesi birikimine bağlı olduğu insan sermayesine dayalı gelişim aşamasıdır (H-aşama). Beşinci ve son aşama, ileri geçiş aşamasıdır (PD-aşama). Gelişim, bir aşamadan diğerine atlama denen geçişle ilgilidir. Bu aşamalarda, yoksulluk tuzağından kaçış büyük bir adım olarak ifade edilmekte ve orta gelir seviyesinden yüksek gelir seviyesine geçebilme ile aynı derecede önemli bir adım olarak gösterilmektedir. Bazı ekonomiler yüksek gelirlerin ikinci aşamasına geçemediğinde, uzun vadede ikinci adım olan bu durum, önemli sonuçları olan orta gelir tuzağı olarak adlandırılan bir olgudur.

Orta gelir tuzağının bir diğer kaynağı gelir dağılımı ve makroekonomik büyümeler arasındaki ilişkilere bağlanmıştır. Yazarlara göre gelir dağılımında oluşan bir bozukluk, ülkenin iç talebinde potansiyel GSYH'den daha yavaş bir ekonomik büyümeye sebep olacaktır. Bu durum ekonomide hem durgunluğa hem de bozuk işleyen tüketim düzeyinin geçici bir süreliğine dengede kalması için daha çok finansal borç yükünün olmasına yol açmakta bu nedenle oluşan bu borçlanma düşük gelirli ve orta gelirli sınıfın borçları giderek daha çok artmaktadır. Nihai bir sonuç olarak borç yükündeki bu denli olan artışlar genelde ekonomide yaygın bir şekilde oluşan borcu ödeyemeyecek duruma ve aksi bir şok durumunda finansal krizlere kadar neden oluşturmaktadır. Latin Amerika bölgesinde orta gelirli ülkelerde genelde benzer bir döngüsel sistem yaşanmıştır. Yaşanan bu döngüsel sistem Latin Amerika ülkelerinin gelir seviyesine ulaşmasını engellemektedir. Bu sebeple gelir dağılımındaki oluşan bir sıkıntı ve arkasından düşük orta gelir düzeyli hane halklarının ve fertlerinin borçlarındaki artış ve oluşan bu döngüsel orta gelir tuzağının kayda değer bir kaynak olarak gösterilmektedir (Koçak ve Ümit, 2014: 5-6).

Orta gelir tuzağının kişi başı gelir düzeyine göre de belirlenebileceğini açıklayan diğer kavram Felipe vd. (2012: 20) yapmışlardır. Felipe (2012: 20)'e göre, ülkeler düşük orta gelir düzeyi ve yüksek orta gelir düzeyi olan iki değişik gelir grubunun orta gelir tuzağı tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Düşük olan orta gelir tuzağını belirleyen ilk grubun gelir aralığı, 2,000 \$- 7,250 \$ arasındadır. Ülkelerin kişi başı gelir seviyesine göre, 28 sene ve daha fazla zamanda orta gelir grubunda kalmışsa bu durumda ülke orta gelir tuzağına olduğu belirtilmektedir. Yüksek orta gelir tuzağını açıklayan diğer gelir aralığı ise, 7,250 \$- 11,750 \$ arasındadır. Ülkenin kişi başına gelir seviyesinin 14 yıl ve daha fazla zaman içinde, kalması durumunda ülke yüksek gelir tuzağında oluşunu ifade etmektedir. Orta

gelir tuzağı varlığı için yapılan çalışmalar incelendiğinde, orta gelir tuzağında yakalanmada önemli bulgular tespit edildiği görülmektedir. Bunlar, ülkelerin gelir düzeylerinde yaşanan duraksama, orta gelir tuzağının nedenleri ve orta gelir tuzağının nasıl belirlendiği ile ilgili oluşan tespitlerdir.

1.2.1. Gelir Tuzakları Kavramı

Orta gelir tuzağı kavramı detayına başlamadan gelir tuzakları tanımını ifade etmek gerekir. Gelir tuzağı kavramı ülkelerde kişi başına gelir düzeyini veri olarak ve çoğunlukla SGP'ye göre kişi başı gelir düzeyini dolar türünden ölçen bir kavramdır ve bu durum bütün bir şekilde gerçekleşecek ülkenin uzun sürede yalnızca tek gelir düzeyinde takılı kalmasını, yani girdiği verimsiz döngüden uzun müddet çıkamaması durumudur. Dolayısıyla gelir ağları ve tuzakları, orta gelir düzeyinde bu tuzağın görüldüğü gibi yüksek gelir ve düşük gelir seviyelerinde de ortaya çıkabilmektedir. Bundan dolayı gelir tuzakları bütün gelir gruplarında karşımıza çıkabilecek olan bir durumdur. Ayrıca düşük gelir seviyesi ve orta gelir düzeyindeki ülkeler ile birlikte, yüksek gelir düzeyinde olan ülkelerin de karşılaşmış olduğu bir takım yapısal sorunlardan kaynaklanan durumlar nedeniyle gelir seviyelerinde düşüşler ve aksamalar yaşanmakta ve bu durum “yüksek gelir” seviyesinde de bir tuzağın oluşmasına neden olmaktadır.

Yüksek Gelir seviyesine sahip ülkelerin veya yüksek gelir düzeyine ulaşmış ülkelerin gelir tuzaklarına artık düşmeyeceği diye bir durum söz konusu değildir. Bu ülkelerin gelir düzeylerini koruyamadıkları zaman ve gerekli tedbirleri almadıklarında gelir tuzağına düşmeleri kaçınılmaz bir durumdur.

Gelir tuzaklarının durumunu belirleyen en iyi gösterge, ülkelerin belli bir gelir düzeyine vardiktan sonra istikrarlı olarak sürdürülebilir ülkedeki büyüme durumlarıdır. Bu durumdan da olduğu gibi büyüme hızını belli bir seviyede ilerleten ekonomiler tuzağa düşmeden bir üst gelir sınıfına geçiş yapabilmektedirler. Büyümesini uzun zamanda ilerleten ekonomiler netice itibariyle gelir grupları içinden yukarı doğru ivme kazanırken; büyüme hızı ve büyüme hamleleri yavaşlamış olan ekonomiler gelir tuzağı riskleri ile karşılaşmakta kalmakta ve tuzağa yakalanmaktadırlar.

Bu bağlamda, düşük gelirli ve istikrarlı büyüyen ekonomiler bir müddet sonra orta gelirli ülkeler, orta gelir düzeyinde olan ve sürekli büyüme gösteren ekonomiler ise yüksek gelirli ülkeler grubuna terfi etmektedir (Yaşar ve Gezer, 2014: 127). Bu durum Tablo 1.1’de gösterilmeye çalışılmıştır.

Tablo 1. 1 Büyüme Çeşitlerinin Gelir Sınıflarına Etkisi

Büyüme Seyri	Düşük Gelir	Orta Gelir	Yüksek Gelir
Devam Eden Büyüme	Fakir, Sağlıklı, Umutlu	Orta Gelirli, Sağlıklı, Umutlu	Zengin, Sağlıklı, Mutlu
Yavaşlayan Büyüme	Düşük Gelir Tuzağı Riskinde	Orta Gelir Tuzağı Riskinde	Yüksek Gelir Tuzağı Riskinde
Duran Büyüme	Fakir ve Hasta	Orta Gelir	Zengin ve Hasta

Kaynak: Karahan, 2012: 97.

Tablo 1.1’de görüldüğü gibi gelir tuzakların en belirgin özelliği istikrarlı büyüme oranlarıdır. Tabloda büyümeye devam eden ekonomilerde, yüksek geliri olan ülkeler zengin, sağlıklı ve mutludurlar. Orta ve düşük gelire sahip ülkeler büyüme hızlarındaki istikrardan dolayı sağlıklı olup geleceklerine umutla bakabilmektedirler. Büyümesi yavaşlayan ekonomiler ise, her gelir düzeyinde tuzak riskleriyle karşı karşıyadır. Diğer büyümesi yavaşlayan ekonomilerde yüksek gelir seviyesinde zengin olsa bile hasta bir kırılgan ekonomiye sahiptir. Orta ve düşük gelire sahip ekonomilerde hasta ve buldukları gelir seviyesinden çıkamama riskleriyle karşılaşmaktadırlar.

1.2.2. Orta Gelir Tuzağı Kavramı

Orta gelir tuzağı tanımı ilk defa 2007 yılında "Bir Asya Rönesansı: Ekonomik Büyüme İçin Fikirler" isimi raporda Indermit Gill ve Homi Kharas kişiler tarafından gündeme yansıtılmıştır. Önce Gill ile Kharas gündeme koydukları bu tanım sonradan geniş bir zamanda değerlendirilmiştir. Dünya Bankası’nın yapmış olduğu tanıma göre, Orta gelir tuzağına düşmüş ülkeler, düşük ücretlerin olduğu, gelişmemiş ülkelere karşı sanayi ve imalat olan ürünlerin çekişme edebilme gücü olmayan; yenilik ve yeni icatlara bağlı olarak gelişen yüksek gelir sınıfına ait ülkelerin yakınsama sürecinde sıkıntılı olan ülkelerdir. Orta

gelir tuzağı, orta gelir düzeyine çıkmış ülke ekonomilerin, yıllarca bu düzeyde sıkışıp, yüksek gelirli olan ülkelerin düzeyine gelememelerini ifade edilmiştir. Orta gelir düzeyi ölçüsü olarak bilinen ABD'nin kişi başına GSYH'sine dayalı belirlenen ilk kavramın kişi başı düşen gelire göre Dünya Bankasının belirlediği sınıflama durumu da kullanılıyor. Dünya Bankasının yayımlanmış olduğu 2015 yılı verilerine göre ülke ekonomileri tablodaki gibi sınıflandırılmıştır.

Tablo 1. 2 Dünya Bankası Sınıflandırmasına Göre Ülke Grupları

Gelir Türlerine Göre Ekonomiler	Kişi Başına Yıllık Ortalama Gelir
Düşük Gelirli Ekonomiler	1.045 \$ altı
Orta Gelirli Ekonomiler	1.046 - 12.745 \$ arası
Alt Orta Gelirli Ekonomiler	1.046 - 4.125 \$ arası
Üst Orta Gelirli Ekonomiler	4.126 – 12.745 \$ arası
Yüksek Gelirli Ekonomiler	12.746 \$ ve üstü

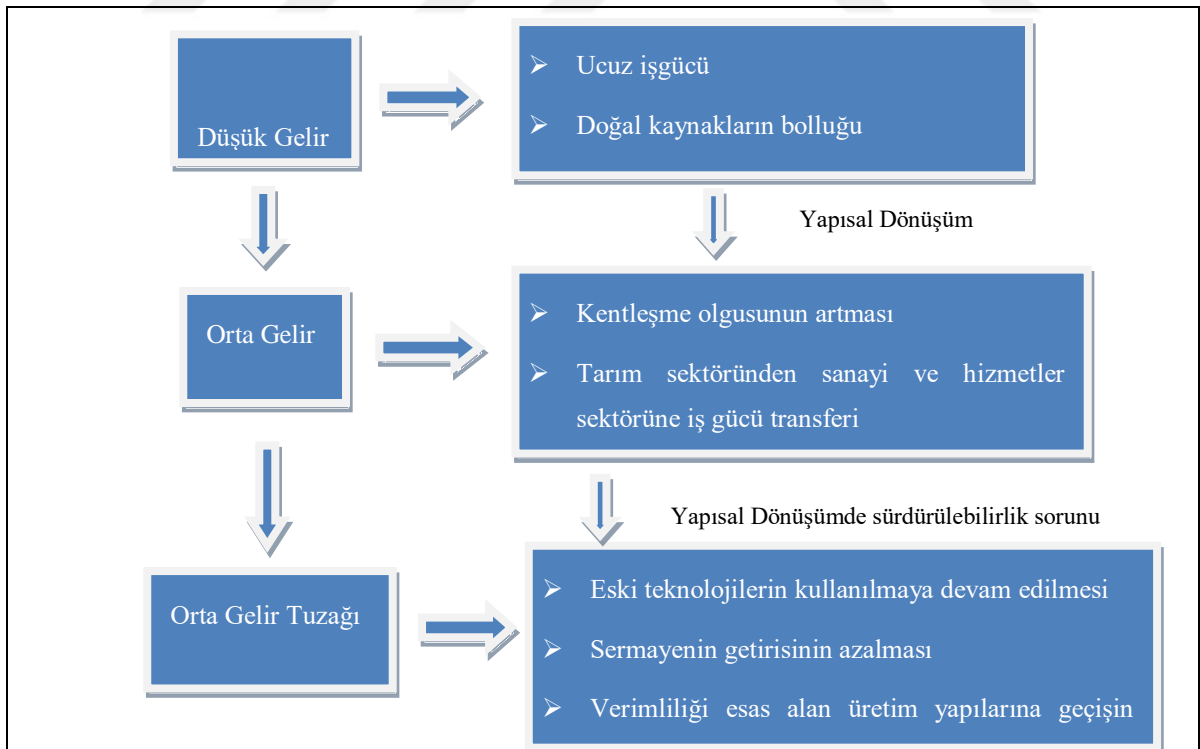
Kaynak: Aykırı, 2016: 63

Tablo 2.1'de belirtilen Dünya Bankasının sınıflandırmasına göre, kişi başına düşen gelir 10.045 \$ altında olan ülkeler düşük gelirlidir. 1046-12.754 \$ arası olan ülkeler orta gelirli ülkelerdir. 12.746 \$ ve üstü olan ülkeler ise yüksek gelirli ülkeler olarak belirlenmektedir.

OGT'ye yönelik farklı kavramda Eichengreen vd. (2011): ortaya atılmıştır. Yapılan çalışmaya göre yıllık yaklaşık olarak kişi başına gelir düzeyi 16.000 \$ geçen ülkeler gelir düzeyi yüksek olan ülkeler grubuna geçmektedir.

Felipe ve vd., (2012): 1950 ve 2004 yılları arası dönemlerde 124 ülkeyi değerlendiren çalışmada ülkelerin kişi başına düşen GSMH'ları şöyle sınıflandırılmıştır: Gelir durumu 0 ile 2.000 \$ arasında belirlenen ülkeler alt gelir grubunu 2.000-7.250 dolar arasında olan ülkeler ise genelde alt orta gelirli grubunu oluşturur, 7.250 ve 11.750 \$ ülkeler ise üst orta gelirli ülke grubunu, 11.750 \$ üstünde ülkeler ise yüksek gelirli ülkeler grubu olarak sınıflandırılmıştır. Ekonomilerde kişi başı düşen gelir seviyesinin belirli bir noktadan sonra ileriye doğru gidememesi durumu olarak veya belli olan gelir seviyesine ulaştıktan sonra durgunluk durumuna girmesini açıklayan bir yaklaşımdır (Eğilmez, 2012).

İktisat literatüründe yapılan araştırma ve incelemelerde, gelir düzeyi düşük olan ülkelerin, gelir düzeyleri fazla olan ülkelere nazaran daha çabuk bir şekilde büyüme gösterdiği belirtilmektedir. Bu nedenle, ekonomideki oluşan yapısal değişimin evreleri (tarımsal evreler, sanayi, hizmetler ve bilgi evreleri) değerlendirildiğinde, ülkelerin artık yavaş bir şekilde tarımsal sektörden sanayi üretimin olduğu sektöre yapılan geçişin artan büyüme hızlarının haiz oldukları gözlenmektedir. Bu durumla beraber, kent ekonomilerinin artışı tarımdan kente olan işgücü göçüne neden olmakta ve sermayeye yol açtığı aşırı yüksek düzeyde karların olması nedeniyle talep artışı olan üretim faktörüne dönüşmektedir. Sermayede hızlı artan karlılı, işgücü fazlalığı ve doğal kaynakların bolluğunun olmasına dayalı üretim sistemi ülkelerin durumunu orta gelir düzeyine götürmektedir. Eski teknolojilerin kullanmaya devam etmeleri durumunda, sermaye getirisi düşük olması ve verimliliği baz alınan üretim yapısına olan geçiş sürecin tam olarak sağlamadığından ülke, yüksek büyüme artışlarının istikrarlığı konusunda sıkıntı oluşmaktadır. Orta gelir tuzağı olarak isimlendirilen bu büyüme sıkıntısının verimliliğin yükselterek, dünya pazarlarına olan entegrasyonu sağlayan mal ve hizmet üretiminin oluşması durumunda bu sorunun üstesinden geleceği ileri sürülmektedir (Yeldan vd., 2012: 25).

Şekil 1. 2 Orta Gelir Tuzağı Süreci

Kaynak: Yıldız vd. 2018: 3

Bu bilgiler doğrultusunda Şekil 1.2’de orta gelir tuzağının oluşum süreci adım adım anlatılmaktadır. Orta gelir tuzağına düşen ülkelerin yüksek beceri kalitesini oluşturan farklı ve yeni ürünlerde gelişmiş ülkelerle, emeğe dayalı ürünlerde ise emeğin karşılığının ucuz olduğu geliri düşük olan ülkelerle rekabet edememesini dile getirmektedir. Bundan dolayı orta gelirli olan ülkelerin, orta gelir tuzağına yakalanma sebepleri şekilde gösterilmektedir.

Dünya Bankasının yayınlamış olduğu orta gelirle ilgili raporlardan sonra orta gelir seviyesinde olan ülkelerin geçirdiği büyüme sıkıntılarının bir sonucu olarak ortaya çıkan orta gelir tuzağı kavramı, iktisatçılar arasında ilgi odağı olmaya başladıktan sonra ülkelerin ve ülke grupları üzerinde araştırmalar seri bir şekilde yapılmaya başlamıştır. Yapılan çalışmalara daha çok gelişmekte olan ülkelerin ekonomik durumlarını ve ekonomik büyüme sıkıntılarına bağlı olarak ortaya çıkan orta gelir tuzağı tanımı, gelir sınıflarının tespitinde ortaya çıkan farklı düşünceler ve orta gelir seviyesinde geçirilen zaman ele alındığında literatürde farklı tanım ve görüşlerle karşılaşmaya sebep olabilmektedir. Orta gelir tuzağında net bir tanım olmamakla beraber yapılmış olan çalışmalarda sıkça kullanılan tanımlamalara bakıldığında orta gelir tuzağı kavramının “sürdürülebilir büyüme” konusunda yaşanan sıkıntılarının bir sonucu olduğu belirlenmektedir (Aykırı, 2016: 63-71).

1.2.3. Orta Gelir Tuzağı Türleri

Felipe, Abdon ve Kumar’a (2012), göre Orta gelir tuzağının geçmişte bu tuzakta geçen ülkelerin ve bu tuzağa yakalanan ülkelerin, bu tuzakta ne kadar süre kalmış ve bu zaman içerisinde ortalama olarak ne kadar büyüme gelişimini sergilediklerine odaklanmışlardı. Orta gelir grubu; alt-orta gelir grubu ve üst-orta gelir grubu olmak üzere iki gelir gruplarına ayrıldığı gibi Orta Gelir Tuzağı da Alt-Orta Gelir tuzağı ve Üst- Orta Gelir Tuzağı olmak üzere ikiye ayırarak açıklanmaya çalışarak her tuzak için farklı bir tanım geliştirmişlerdir.

1.2.3.1. Alt-Orta Gelir Tuzağı

“Felipe, Abdon ve Kumar’a göre, bir ülke ekonomisi düşük gelir seviyesi grubundan kurtulup alt-orta gelir düzeyi grubuna ulaştıktan sonra bu gelir grubu düzeyinde 28 yıl veya daha uzun bir süre kalmışsa alt-orta gelir tuzağına düşmüş demektir.

Ayrıca ülke ekonomisinin düşük gelir grubundan kurtulduktan sonra alt-orta gelir seviyesi grubuna ulaştıktan sonra, alt-orta gelir tuzağına düşmemek için yıllık kişi başına GSYH artış hızının minimum %4,7 olması gerekmektedir” (Aykırı, 2016: 80).

Tablo 1. 3 Daha Önce Alt-Orta Gelir Tuzağına Yakalanan ve Yakalanmayan Ülkeler

Ülke	Bölge	Alt-Orta Gelirli Ülke Olduğu Yıl	Üst-Orta Gelirli Ülke Olduğu Yıl	Alt-Orta Ülke Gelir Grubunda Geçirdiği Yıl	Alt-Orta Gelirden Üst Orta Geçişte Ort. Büyüme Hızı
Çin	Asya	1992	2009	17	7.5
Malezya	Asya	1969	1996	27	5.1
Güney Kore	Asya	1969	1988	19	7.2
Tayvan	Asya	1967	1986	19	7.0
Tayland	Asya	1976	2004	28	4.7
Bulgaristan	Avrupa	1953	2006	53	2.5
Türkiye	Avrupa	1955	2005	50	2.6
Kosta Rika	L.Amerika	1952	2006	54	2.4
Umman	Orta Doğu	1968	2001	33	2.7

Kaynak: Jesus Felipe 2012:24

Tablo 1.3 incelendiğinde Felipe, Abdon ve Kumar’ın yaklaşımına göre alt-orta gelir grubunda bulunan ülkelerin yıllar itibariyle en fazla kalan ülke ekonomileri, K. Rika 54 sene kalmış Bulgaristan 53 sene, Türkiye 50 yıl, Uman 33 sene ve Tayland 28 yıl alt- orta gelir seviyesinde kalarak alt-orta gelir tuzağına yakalanan ülkelerdir.

1.2.3.2. Üst-Orta Gelir Tuzağı

“Felipe, Abdon ve Kumar’a (2012), göre orta gelir düzeylerinde farklı gruplara ayrılmış olan ülkeleri büyüme performansları bakımından ve zaman içerisindeki değişmelerini şöyle değerlendirmektedir. Bir ülke ekonomisi alt-orta gelir grubundan çıkıp üst-orta gelir grubuna eriştikten sonra bu gelir sınıfında 14 yıl veya daha uzun zamanda kalmışsa üst-orta gelir tuzağına düşmüş olup ülkenin alt-orta gelir grubundan sıyrılıp üst-orta gelir seviyesi grubuna ulaştıktan sonra, üst-orta gelir tuzağına girmemesi için yıllık kişi başına GSYH artış hızının minimum %3,5 olması gerekmektedir” (Felipe vd. 2012: 26).

Tablo 1. 4' te üst-orta gelir seviyesinde iken yüksek gelir düzeyine yükselen ülkelerden bazıları gösterilmeye çalışılmıştır.

Tablo 1. 4 Üst-Orta Gelir Düzeyinde İken Yüksek Gelir Düzeyine Yükselen Ülkeler

Ülke	Bölge	Üst-Orta	Yüksek Gelirli	Üst-Orta Gelirli	Üst-Orta Gelirden
Hong Kong	Asya	1976	1983	7	5.9
Japonya	Asya	1968	1977	9	4.7
Güney Kore	Asya	1988	1995	7	6.5
Singapur	Asya	1978	1988	10	5.1
Tayvan	Asya	1986	1993	7	6.9
Avusturya	Avrupa	1964	1976	12	4.1
Belçika	Avrupa	1961	1973	12	4.4
Danimarka	Avrupa	1953	1968	15	3.3
Finlandiya	Avrupa	1964	1979	15	3.6
Fransa	Avrupa	1960	1971	11	4.4
Almanya	Avrupa	1960	1973	13	3.4
Yunanistan	Avrupa	1972	2000	28	1.8
İrlanda	Avrupa	1975	1990	15	3.2
İtalya	Avrupa	1963	1978	15	3.4
Hollanda	Avrupa	1955	1970	15	3.3
Norveç	Avrupa	1961	1975	14	3.5
Portekiz	Avrupa	1978	1996	18	2.8
İspanya	Avrupa	1973	1990	17	2.7
İsveç	Avrupa	1954	1968	14	3.6
Arjantin	L. Amerika	1970	2010	40	1.2
Şili	L. Amerika	1992	2005	13	3.7
İsrail	Orta Doğu	1969	1986	17	2.6
Mauritius	Sahra-AltıAfrika	1991	2003	12	4.0

Kaynak: Felipe vd., 2012: 24

Tablo 1.4 incelendiğinde, Hong Kong ve Güney Kore en kısa sürede yani 7 yıl içinde yüksek gelir grubuna geçiş yapmıştır. Japonya bu sürede 9 yıl kalmış ve Tayvan'ın sırasıyla 7 yıl gibi kısa zamanda bir Orta Gelir Tuzağına düşmeden yüksek gelirli ülkeler sınıfına geçiş olduğu saptanmaktadır. Üst-orta gelir sınıfına en fazla kalan ülkeler ise; Arjantin 40 yıl ve Yunanistan 28 yıldır. Bunlarla beraber Danimarka, Finlandiya, İrlanda, İtalya, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç ve İsrail üst-orta gelir tuzağına yakalanmış olan ülkelerdir.

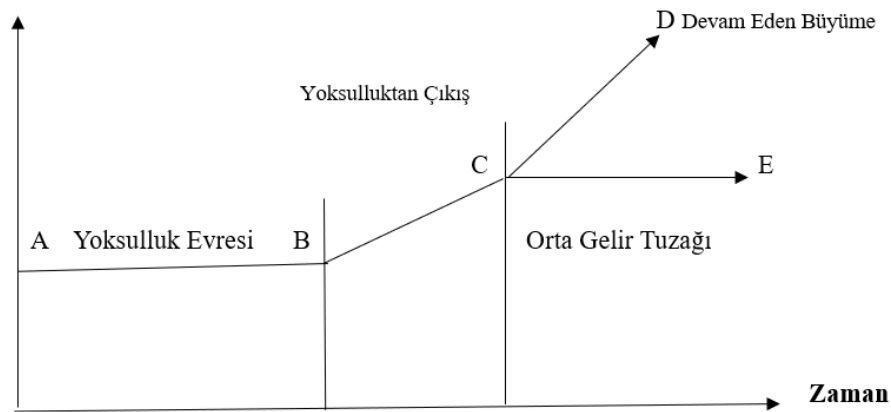
1.2.4. Orta Gelir Tuzağına Yönelik Aşamalı Yaklaşımlar

Kalkınma ve büyümenin ilk evrelerinde dünyadaki ülkeler genel olarak tarıma bağlı bir ekonomik büyüme süreci içindeydiler. Sanayinin gelişimiyle beraber, makineleşmenin gelişmesiyle sermayelerin birikimlerindeki artışın olması ve emeğin gücünün endüstrilere doğru geçiş yapmasıyla beraber üretim giderek artış sağlamaktadır. Bununla birlikte piyasadaki aktif sektörler çok fazla ücret ödeyerek kişi başına olan geliri yükseltmektedir. Oluşan bu süreçlerde ekonomiler farklı farklı gelir gruplarına göre sınıflandırıldı. Çünkü çoğu ülke örneklerinde olduğu gibi büyüme ve gelişme evrelerinde bazı ülkelerin gelir gruplarının herhangi birinde uzun yıllar takılı kaldığı gözlenmektedir. Bu nedenle gelişmenin ilk aşamalarında gelir grupları arasında geçişlerde yani düşük gelir gruplarından yüksek gelir gruplarına ulaşabilmek için ve özellikle bu gelir grubunda kalabilmek için sıkı ve aktif ekonomi politikaları ve büyüme performanslarının uygulanması gereklidir. Orta gelir tuzağı kavramını açıklamaya yönelik aşamalı yaklaşımları incelendiğinde bu konuda iki önemli yaklaşım olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki Tho'nun "Aşamalı Kalkınma Yaklaşımı", diğeri ise Ohno'nun "Endüstrileşmeyi Yakalama Yaklaşımı" dır.

1.2.4.1.Tho'nun Aşamalı Kalkınma Yaklaşımı

Tho (2013: 4), Ülke ekonomilerinin gelişim evrelerini düşük gelir seviyesini, orta gelir seviyesini ve yüksek geliri düzeyini temsil edecek bir şekilde belli başlı temel aşamaya ayırarak orta gelir tuzağı kavramını açıklamaya çalışmıştır.

Kişi Başı Gelir

Şekil 1. 3 Bir Ekonominin Kalkınma Aşamaları

Kaynak: Tho, 2013: 24

A noktası ile B noktası arası yoksulluk tuzağıyla karşı karşıyadır. Azgelişmiş ülke grubu olup daha çok gelenekçi bir toplumdur. B ile c noktası arası ise yoksulluk tuzağından çıkış evresi olarak görülmektedir. Bu noktada ülke gelişim aşamasının ilk safhasıdır ve piyasalarda gelişme gözlenmektedir. C noktası orta gelir seviyesinin olduğu noktadır. C noktası ile D noktası arası gelir tuzağından çıkan ülkenin yüksek gelir düzeyine kadar devam etmekte olan noktadır. C ve E noktaları arası ise Ülke ekonomilerinde büyümenin durgunluk içinde olduğu ve etkilerinin ekonomiye yansıdığı orta gelir tuzağının devam eden noktasıdır.

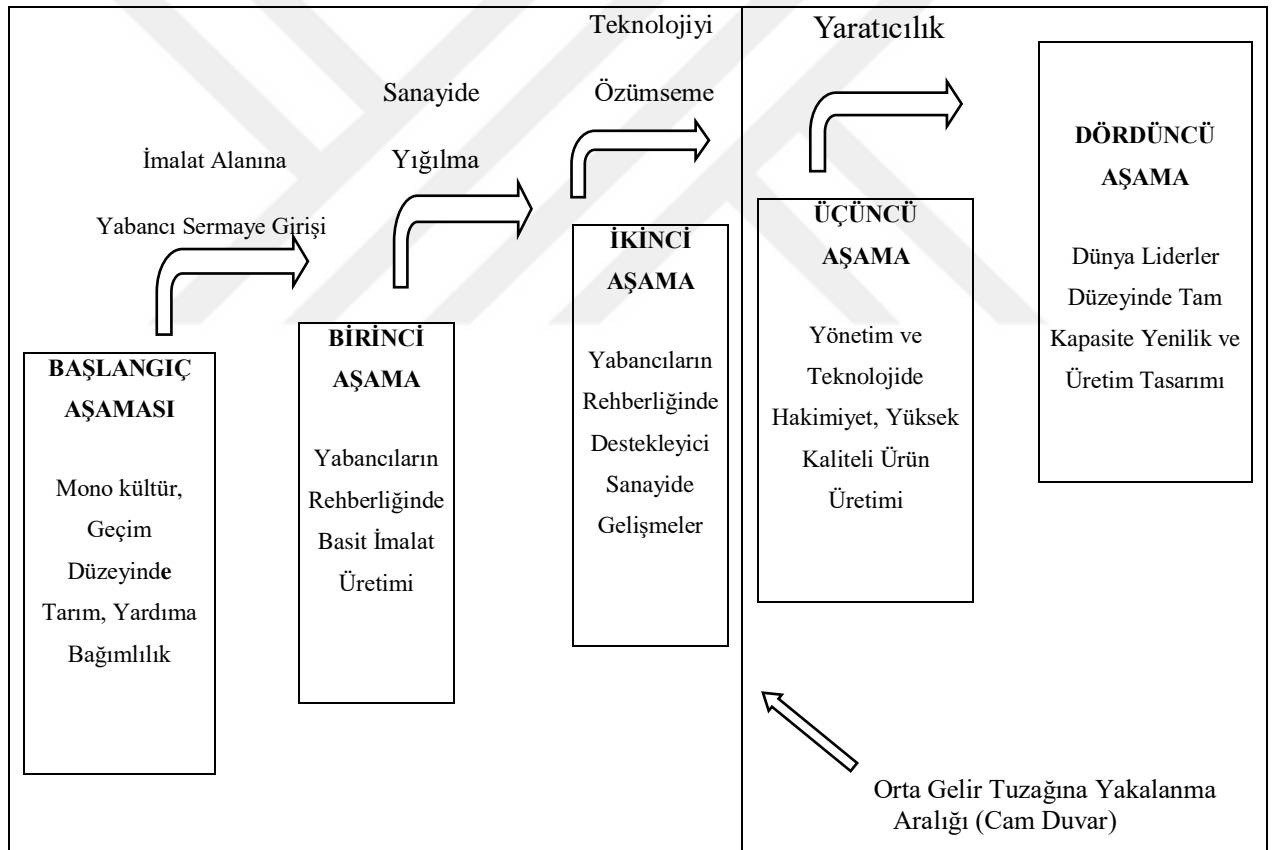
Şekil 1.3'te A ve B arası yoksulluk evresi ile karşı karşıya olan gelişmemiş ya da azgelişmiş düşük gelirlili ve gelenekçi ülkelerin durumunu ifade etmektedir. B-C aralığı yoksulluk tuzağından çıkışta ilk gelişim aşamasını, C noktası orta gelir düzeyine düştüğünü başka bir deyişle, orta gelir düzeyini belirtmektedir. C ile D noktası yüksek gelir seviyesini D noktasında yakalanmama mücadelesi içerisinde ortaya konulan devam eden bir gelişim durumunu belirtmektedir. C noktası ile E noktaları arasındaki yol ise orta gelir düzeyini ulaştıktan sonra oluşan düşük büyüme durumları sebebiyle içinde olduğu durgunluğu yani orta gelir tuzağının oluştuğu noktadır. (Tho, 2013: 4).

Tho (2013: 4)'ya göre ekonomilerin B aşamasından C aşamasına gelmeleri, ulaşmaları ülkelerin hizmet ve imalat sektörlerindeki oluşan toplamda üretim ve istihdam oranlarını yükselterek tarıma odaklı bir yapıdan sanayi üretimine dayalı bir ekonomik üretime yönelik bir dönüş olmalıdır. Ülkeler C seviyesine ulaştığında bu seviyede, ülkelerin yüksek gelirlili ülkeler grubuna geçebilmesi için kritik bir duruma denk gelmektedir. Ülke ekonomisi C noktasına ulaştıktan sonra bu durumdaki gelişme, ekonomideki gelişmenin ilk aşamasından dolayı fazla emek bolluğu olmasına rağmen sermayenin yetersiz olması ve teknolojik yapıların olmamış olması gibi nedenlerden dolayı üretim daha çok emeğe dayalı yapılması normal olarak görülmektedir. Fakat yüksek gelir seviyesine sahip ve sürdürülebilir bir büyümeyi yakalamış olmaları ve sağlanması açısından emek kalitesinin yükseltilmesi gereklidir. Bu durum düşük emeğin yoğun üretimden yüksek emeğe ihtiyaç duyan sermaye yoğun üretimin sağlanmasının gerekliliğidir. Tho' ya göre ülke ekonomileri orta gelir seviyesine ulaştıktan sonra ücret düzeylerinin yükselmesine bağlı olarak emek-yoğun alanlardaki karşılaştırmalı üstünlüklerini zamanla yok olmaya başlarlar. Ekonomiler burada ortaya sıkıntıları kaliteli

ve verimli eğitim anlayışı ile emeğin ve beşerî sermayesini yükselterek, teknolojik altyapıyı sağlamlaştırarak yeniliğe yönelik bir üretimin alt yapısını oluşturarak güçlü bir şekilde oluşacak sıkıntıları ortadan kaldırmaktadır. Bu dönüşümün sağlanamaması olduğu durumda ekonomilerin C-D yolundan ayrılıp C ve E yoluna girmelerine neden olacak bu durum ekonomilerin orta gelir tuzağına yakalanmaları anlamına gelmektedir.

1.2.4.2. Ohno'nun Endüstrileşmeyi Yakalama Yaklaşımı

Ohno (2009) çalışmasında ülkelerin gelişmişlik evrelerini ve bu evrelerin özelliklerini Endüstrileşmeyi Yakalama Aşamalarında beş temel aşamaya ayırmak suretiyle incelenmektedir.

Şekil 1. 4 Endüstrileşmeyi Yakalama Aşamaları

Kaynak: Ohno, 2009: 28

Ülke ekonomilerin gelişim aşamalarını tanımlarken, düşük gelirli ülkelerin savaşlar, politik kargaşalar, sosyal yapılanma ve sıkıntılı yönetim anlayışı gibi bazı faktörlerden dolayı genellikle kırılmalı yapıya sahip olduklarını göstermektedir. Bu özelliklere sahip ülkelerde genellikle geçim tarıma, doğal kaynaklara, monokültürel

ihracata ve dış yardımlara dayalı bir ekonomik yapı mevcuttur. Bu ekonomilerde madencilik ve tarım gibi geleneksel sektörlerde oluşturulan düşük katma değer ve üretimde canlılığın olmaması, bu durum Şeki 1.4'te gösterildiği gibi endüstrileşme yolunda giden düşük gelirli ülkeler için başlangıç aşamasıdır (Ohno, 2009: 26).

Bu evreden sonra kolay montaja dayalı hafif imalat sanayisinde oluşan gelişmeler doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomiye girmesi sanayi ve ticarete hareketlilik yaşanmaktadır. Bu durumda giyim, ayakkabı, gıda ve basit montaj gibi hafif sanayi dallarında önemli gelişmelerin yaşandığını ve ihracatın yavaş yavaş canlanacağı belirtmektedir. Ekonominin gelişmeye başladığı ilk evrede ise üretimde, teknolojiye, tasarımda ve pazarlamada faaliyetleri yabancı yatırımcıların gözetiminde gerçekleşmekte, ülkede üretim için hammadde ve ara mallarını dışardan temin etmekte, üretime sadece sahip olduğu kalifiyesiz işgücü ve sanayi yerlerini ile katkı sağlamaya çalışmaktadır. Ohno'nun yaklaşımına göre bu aşamanın ilk örneği Vietnam ülkesidir. İkinci aşamayla beraber doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelmesinin hızlanması yerli üretimin artmasına ve üretimin genişlemesine ortam hazırlamaktadır. Bu aşamada doğrudan yabancı yatırım girişleri sağlanmış, yavaş yavaş yerel firmalar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Artan rekabet nedeniyle daha çok montajcı şirketlerin rekabetçi olmaları ile birlikte oluşan katma değeri yükseltmeye başlanacaktır. Zamanla fiziki girdi arzındaki artışlar sanayi sektöründe ve sanayide gelişmeler olmaktadır. Bu evrelerde ücret ile gelirler fazla yükselmekte yeniliklerde genelde yabancı yatırım eliyle yapılmaktadır. Üretim yabancı yatırımların kontrolünde bulunmaktadır. Ohno'ya göre bu aşamada olan ülkeler ise Tayland ile Malezya'dır. Bu evreden üçüncü evreye geçilirken ülkelerin endüstriyel sermayelerini ve beşerî sermayesini geliştirerek bu alanda elde edilecek bilgi becerileri ve yoğun bir ekonomi alanına yönelmektir. Bu süreçte ulusal firmalar üretimde, yönetimde, teknolojiye, tasarımda, lojistik, fabrika işletmeleri, kalitede ve kontrol aşamasında pazarlamada ek olarak bütün üretim alanları yabancıların yerine geçmeleri gerekmektedir. Bu durum yabancı sermayeye olan bağımlılığı azaltırken içsel değerleri hızlı bir şekilde artacaktır. Bu tip ülkeler bu aşamada imalat sektöründe yüksek kalitede mal üretimi ile gelişen olan ülkelerle rekabet edebilecek düzeye gelip uluslararası piyasalarda ve pazarlarda yerlerini almaktadır. Bu alanlarda gelişim gösteren ülkelere örnek olarak Tayvan ve Güney Kore gösterilmektedir. Dördüncü ve son aşamada ise yüksek gelir düzeyli gelişmiş olan ülkeler bulunmaktadır. Bu ülkeler ABD, Japonya ve Avrupa Birliği ülkeleri

gösterilebilir. Bu ülke ekonomileri üretimde ve teknolojiye de yaratıcılığı esas alan ve dünya piyasasına hâkim olan ve küresel pazarları yönlendiren ülkelerden meydana gelmektedir. Gelişim basamakları geçerken birçok ülke ihtiyaç duydukları yabancı yatırımı çekememekte, gerekli olan üretim artışını ve gelişmeyi de gösteremedi. Bu sıkıntılarla beraber gerekli başarıların gösterilememesi bu ülkelerin ikinci aşamada sıkışıp kalmalarına neden olmaktadır. Bu durumda orta gelir tuzağı ikinci evreden üçüncü evreye geçirilirken “cam duvar” olarak belirtilen ifade edilmektedir. Ülkeler üçüncü evreye geçiş dönemlerinde nitelikli ve beşerî sermayesini istenen seviyede oluşturamazsa gerekli olan teknoloji ve inovasyonu sağlamazlarsa cam duvara takılıp orta gelir tuzağına yakalanırlar (Ohno, 2009: 27-28).

1.2.5. Orta Gelir Tuzağının Belirlenmesine Yönelik Yaklaşımlar

Orta gelir tuzağının belirlenmesine yönelik kullanılan yöntemlerde ve orta gelir tuzağının nedenleri konusunda farklı tespitlere dayanan fazla ve çeşitli çalışmalar mevcuttur. Orta gelir tuzağının ampirik olarak tespit edilmesi konusunda sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Yapılan çalışmalarda, orta gelir düzeyinin belirlenmesi noktasında eşik değerin nasıl belirlendiği veya tuzağın nasıl belirlendiği ile alakalı literatür araştırıldığında oluşan sorunların yoksulluğun tespiti çerçevesi içinde değerlendirildiği ve eşik değerlerin kişi başı gelir düzeyi baz alınarak belirlemeye çalışılmaktadır. Bu durumda çalışmanın bu kısmında orta gelir tuzağının belirlenmesinde üç temel yaklaşım üzerinde değerlendirme yapılacaktır.

1.2.5.1. Büyümede Yavaşlama Yaklaşımı

Eichengreen, vd. (2012), çalışmalarında, düşük gelirli olan ülkelerin orta gelir seviyesine geldikten sonra büyüme süreçlerindeki yavaşlamanın ortaya çıkması durumu şeklinde ifade etmişlerdir. Eichengreen vd. (2012), orta gelir düzeyine sahip olan ülkelerin, 2005 sabit fiyatına göre kişi başına düşen GSYH'leri 10.000 ile 11.000 dolara yükseldiğinde büyümede meydana gelen yavaşlama olduğunu ifade etmişlerdir (Eichengreen vd., 2012: 3). Bununla beraber diğer bir çalışmaların da ise bazı durumlarda eşik değerin 15.000 ila 16.000 dolar seviyesinde olabileceğini de öne sürmektedirler.

Eichengreen vd., orta gelir düzeyi olarak tanımlanan ve belirlenen olan bu gelir seviyesine ulaşan ülkelerin, kendi durumlarını bekleyen birtakım risklerin ortaya çıktığını belirterek, artık eskisi gibi ucuz ve kolay işgücü bulmanın zorlaştığını belirtmişlerdir. Ancak “orta ve yükseköğrenim sahibi fertlerin işgücünün oran olarak daha çok olduğu ve daha yüksek teknoloji içeren ürünlerin ihraç edildiği ülkelerde büyüme hızında yavaşlama görülme ihtimalinin daha az olacağını vurgulamışlardır” (Eichengreen vd. 2013).

“Bu yaklaşıma göre, büyümede yavaşlamanın görülmesi ya da orta gelir tuzağının gerçekleşmesi üç koşulun bir arada gerçekleşmesine bağlıdır. Bu koşullar şu şekildedir (Koçak ve Bulut, 2014: 9):

1. Büyümede gerçekleşen yavaşlama gerçekleşmeden önceki yedi yıllık dönemde ortalama büyüme oranının %3,5'e eşit veya fazlaşması
2. Büyümede yavaşlamanın başladığı yıldan sonraki yedi yıllık zaman periyotlarının ortalama büyüme hızında %2'lik bir düşüşün yaşanması,
3. SGP'ne (2005 yılı fiyatları ile) göre, ülkenin kişi başına düşen gelir düzeyinin 10.000\$'dan daha yüksek olması”.

Büyümede yavaşlamanın daha açık bir şekilde anlaşılması için Tablo 1.5'te Yapılmış olan çalışma sonucuna göre dönemsel olarak bazı büyümede yavaşlama yaşayan ülkeler ele alınmıştır.

Tablo 1. 5 Seçilmiş Bazı Ülkelerde Büyümenin Yavaşlaması Durumu

Ülke	Yıl	Yavaşlamadan Önceki Ortalama Büyüme Oranı (%)	Yavaşlamadan Sonraki Ortalama Büyüme Oranı (%)	Büyüme Farkı	Kişi Başına Düşen Milli Gelir (\$)
Arjantin	1998	3,7	0,5	-3,2	13.132
G. Kore	1996	7,2	-2,2	-5,0	17.613
İran	1976	6,2	-8,4	-14,16	11.385
Lübnan	1985	6,2	-13,85	-20,0	16.192
Malezya	1997	6,5	2,5	-4,0	13.297
Porto Riko	1989	5,8	1,9	-3,9	17.795
Şili	1998	6,1	2,7	-3,4	14.011
Uruguay	1996	3,6	-2,0	-5,6	11.044
Yunanistan	1978	3,6	-0,3	-3,9	16.775

Kaynak: Eichengreen vd., 2012: 47-49.

Tablo 1.5 'deki değerlerine bakıldığında, yavaşlamadan önceki en yüksek orana sahip ülke %7,2 ile G. Kore'dir. En düşük ülke ise %3,6'lık orana sahip Uruguay ile Yunanistan'dır. Diğer bir kriter ise yavaşlamadan sonraki büyüme oranlarının değerinin en fazla olan ülke %2,7 oranla Şili'dir. Büyümede yavaşlamada hem önceki hem sonraki büyüme oranlarının arasındaki fark %-20 oran ile Lübnan olmuştur. Kişi başı en yüksek gelir ise 17.795 dolar ile Porto Riko sahipken kişi başına düşen en düşük gelire ise 11.044 dolar ile Uruguay'dır. Düşük ve orta gelirli ülke ekonomilerin yüksek gelirli ülke ekonomileri arasında yer alabilmesi için üç temel kriterin oluşması gereklidir. Bu kriterler (Eichengreen vd. 2012: 66).

1. 2005 sabit fiyatına göre GSYH'nın 16.740 dolar düzeyinde olmalı
2. Ülkenin kişi başı düşen GSYH'nın ABD'nin kişi başı düşen GSYH'nın %58'ine erişmesi,
3. İmalat sanayinin genel toplam GSYH içindeki oranı %23'e gelmesi gerekmektedir.

1.2.5.2. Yakalama Endeksi (CUI) Yaklaşımı

Orta gelir tuzağını belirlemede yakalama endeksini Catch-Up Index (CUI) kullanılmıştır. Bu endeks 1960-2008 dönemleri arasında için seçilen belli başlı ülkelere ait Maddison (2010) tarafından hesaplanmış olan kişi başına düşen GSYH verisini kullanarak ülkelerin ileriye dönük durumunu belirlemek üzere hesaplama yapılmıştır. Ülkeleri gelir durumuna göre yüksek, orta ve düşük gelirli ülke olarak sınıflandırmak için oluşturulan bu endeks, ülkede yaşayan kişi başına düşen gelirleri ABD'nin kişi başına düşen gelire bölünerek hesaplanmaktadır (Woo, 2012: 314). ABD'yi referans ülke almasının temel sebebi 1920 yılından bu yana ABD'nin dünyanın ekonomik lideri olarak gösterilmektedir. CUI değişkeninin belirlediği ölçütlere göre yapılan çalışmada ülkelerin yakalama endeksi şöyle gruplandırılmaktadır. (Woo, 2012: 314).

- *“CUI > %55 olduğunda yüksek gelir düzeyli bir ülkedir.*
- *%55 > CUI > %20 aralığında ise orta gelir düzeyli ülkedir.*
- *CUI < %20 olduğu durumda ise düşük gelir düzeyli ülkedir“ (Woo, 2012: 314).*

Verilen bu aralıklar değerlendirildiğinde herhangi bir ülkenin 1960 ila 2008 yılları arasındaki yakalama durumu %55 ile %20 aralıkta bulunuyorsa ülkenin orta gelir tuzağı

içerisinde tespit edildiği kanısına varılmaktadır. Bu dönemler içinde yer alan Çin, Tayland ve Malezya'nın geliri yüksek ülke ekonomilerine yakın olma konusunda oldukça fazla bir büyüme hızı ivmesine kazandıkları Tayland ve Malezya'nın ortalama yüzde dördlük bir büyüme ile kategorinin en gözde ülkeleri oldukları belirlenmiştir. Çalışmada tespit edilen diğer netice ise yakalama endekse göre Brezilya, Meksika, Arjantin, Şili, Tayland ve Malezya bu tuzakta yer almaktadırlar (Woo 2012; 315-317).

1.2.5.2. Robertson Ve Ye'nin Yaklaşımı

Robertson ve Ye orta gelir tuzağının ekonometrik yöntemle ölçülmesine imkân tanıyan bir bakış olarak geliştirmişlerdir. Bu belirlenen yaklaşıma göre ülkelerin orta gelir tuzağında olup olmadıklarını bilinmeyen örnek bir ülkenin GSYH'sı logaritması elde edilir. Bu elde edilen logaritmadan orta gelir tuzağına yakalanmamış ve gelişmiş bir ülke olan ABD'nin GSYH'sı logaritması çıkarılmakta ve elde edilen sonuç ise durağanlık analizine tabi tutulmaktadır. Durağanlık yapılan analiz neticesinde oluşan serinin durağan olması neticesinde söz konusu olan ülkenin tuzak içinde olduğu ve yüksek gelirli ülke gruplarına yakınlaşma yönünde gelişme süreci içinde olmadığı sonucuna varılmaktadır (Robertson ve Ye 2013: 3-4).

“Robertson ve Ye (2013), 125 yıllık bir dönemde ortalama %1,8'lik istikrarlı bir büyüme performansı sergilemiş olan ABD'yi referans ülke olarak almak suretiyle ülkelerin orta gelir tuzağı içerisinde olup olmadıklarının tespitine yönelik olarak ekonometrik bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Robertson ve Ye, 2010 yılı itibariyle satın alma gücü paritesine göre kişi başına GSYH, ABD'nin satın alma gücü paritesine göre GSYH'nin %8 ile %36'sı aralığında bulunan ülkeleri orta gelirli ülkeler olarak tanımlamaktadırlar. Bu eşik değerler dikkate alındığında Penn World Tables 7.1' den 1950-2010 dönemi için 189 ülkeden 46'sı orta gelirli ülke konumundadır” (Robertson ve Ye 2013: 5)

“Çalışmada yazarlar elde edilen serilerin durağanlık analizlerini yapısal kırılmaları kayda almayan ADF (Dickey ve Fuller, 1881), yapısal kırılmaları kayda alan ZA (Zivot ve Andrews, 1992) ve LP (Lumsdaine ve Papell, 1997) birim kök testleri yardımıyla yapmışlar ve şu sonuçlara ulaşmışlardır; yapılan analiz sonuçlarına göre orta gelirli olan 46 ülke içerisinde 23 ülke en az bir adet birim kök testine göre orta gelir tuzağında bulunmaktadır. Türkiye ise ZA ve LP testlerine göre orta gelir tuzağında değilken ADF

birim kök testine göre Botswana ve Lübnan ile birlikte orta gelir tuzağı içerisinde bulunan bir ülkedir” (Robertson ve Ye 2013: 13)

1.2.6.Ülkelerin Orta Gelir Tuzağına Yakalanma Nedenleri

Ülke ekonomilerin orta gelir tuzağına yakalanma nedenlerini incelendiğinde dönemsel olarak hızlı bir ekonomik büyüme içine girip bu ekonomik durumu zamana yaymamaları temel etken olarak gösterilebilir. Orta gelir seviyesi incelendiğinde bu sınıftaki belli başlı olan ülkelerin hızlı olarak ekonomik büyüme ile düşük olan gelir sınıfından çıktıkları fakat orta gelir seviyesinde büyüme hızı ivmesi azalmış oldukları belirlenmektedir. Bu durumdaki ülkelerin orta gelir tuzağına yakalanmalarının ilk temel sebebi yükselen fiyatlardır (Karahan vd., 2012: 96).

“Çin 2030” başlıklı olan raporuna göre 1960 yılında orta gelir düzeyinde olan yüz bir ülkeden orta gelir tuzağından çıkarak yüksek gelir seviyesi olan ülkelerin içine yerleşen sadece 13 ülke bulunmaktadır. Bu durumda olan ülkeler ABD’nin kişi başına olan gelirinin aralığı %5,5 ve %44’ü arasında yer bulurken 2008 yılından beri ABD’nin kişi başına gelirinin %45 ve üstüne taşıyabilen ülkeler bulunmaktadır (China 2030, 2013: 12).

2005 yılında herhangi bir ülkenin kişi başına düşen GSYH’si uluslararası alanda fiyatları temel alarak 16.700 dolar seviyesine çıkmasıyla büyümedeki hız azalmakta ve ülke kendini orta gelir tuzağına bulmuştur (Eichengreen, 2011: 410). Bu durumun nedeni ithalata yönelik olarak yapılan teknolojik yatırımlarının yerel inovasyonlar ile ikame edilememesi belirtilmektedir (Eichengreen vd.,2012:42-44). Ülke gelişen bu hızlı büyümesi sonucunda alt gelir düzeyinden üst gelir düzeyine ulaşınca orta gelir düzeyinde büyüme fazla sermaye ve daha fazla kalifiye, eğitilmiş ve uzman işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Orta gelir seviyesinde iç piyasa hacmi büyümekte, kalifiyeli işgücü talebinin artışıyla beraber ücretlerde artış gösterilmektedir (Asia 2050, 2011: 33).

Diğer bir görüşe göre orta gelir tuzağına ülkelerin niçin yakalandığını incelendiğinde belli bir aralıkta hızlı bir ekonomik büyüme gösterip bunu zamana yayamamaları ve sürekli istikrarlı olmaması sebep olarak verilebilir. Orta gelir düzeyi değerlendirildiğinde, bu gelir sınıfındaki bir kısım ülkelerin aşırı bir büyümeyle birlikte alt gelir düzeyinden çıktıkları ama orta gelir seviyesinde elde ettikleri büyüme hızı ivmesini

kaybetmişlerdir. Bu durumdaki devletlerin orta gelir tuzağına düşmelerinin ana nedenleri ücretlerdeki artışlardır (Öztürk vd., 2012: 96).

Bu tuzağına yakalanan ülkeler düşük gelir seviyesinden sermaye birikimlerini daha ucuz iş gücü ile daha hızlı bir şekilde büyütürken verimlilik artışlarını gerçekleştirmeye çalışırken sektörlerde çalışan işçilere daha fazla ücret vermeye başladılar. Yükselen fiyatlarla beraber ülkenin kişi başına düşen hasılası da yükselmektedir. Bu yükselen fiyatlar ülkenin ihracatını ve dış ticaret üstünlüğünü de etkileyerek diğer ülkelerle içinde olan rekabet gücünü yavaş yavaş kaybetme eğilimine girmektedir (Flaen vd., 2013: 5-6).

Sonuçta, kişi başına yükselen gelir ve ücretler olarak teknolojik gelişmelerle, bilgiye ve bilime dayalı yapılan yatırımlarla ve yeni yeniliklerle destek olmadığında, ülkenin beşerî sermayesinde gözlenebilecek yükselişler olmadığından büyüme artışları belli bir seviyede yıllarca kalmakta ve bu durumda orta gelir tuzağı belirtisi olup ülke kendini içinde bulabilmektedir (Spence, 2011: 100).

Orta gelir tuzağı kavramı değerlendirildiğinde temel nedenlerinden diğeri ise ülkelerin ekonomileri yoğun bilgi üretim düzeyine ayak uyduramaması veya yoğun üretim teknolojilerinden geçememeleridir. Orta gelir seviyesindeki ülkelerin teknoloji gelişim kapasitelerinin yeteri kadar donanımlı seviyede bulunmaması bu nedenlerin oluşmasında en önemli sebeplerdendir (Paus, 2012: 115-116). Bir diğer önemli etken ise günümüz gelişen ekonomiler içerisinde büyüyen Çin ekonomisinin var olması neden gösterilmektedir (Paus, 2012: 119-120).

Orta gelir seviyesine geçmiş olan ülkelerin iki önemli sıkıntı mevcuttur. Birinci durum orta gelir seviyesine geçmiş ülkelerin vasıflı, kalifiye işgücünün gelişmesinden dolayı ve buna bağlı olarak ücret artışlarının artması sonucu ucuz işçilikle artık ihracat yapılan ülkelerle uluslararası pazarlarda rekabet edebilecek gücü bulamamalarıdır. İkinci durum ise, üretim kapasite düzeyleri ile bilgi ve üretime dayalı olmadığından, ülkelerin daha yüksek katma değeri olan ürünlerin uluslararası piyasa ve pazarlarda rekabet gücü olmamasıdır (Paus, 2009: 421-422). Orta gelir seviyesine çıkmış olan ülkelerin düşük gelir seviyesindeki gibi az ücretli imalat sanayisine dayalı ihracat planları istenen neticeyi elde edememekte, eğer bu planlar değer zincirindeki katma değeri yüksek olan ürünlerle ikame imkânı elde edilmezse orta gelir tuzağından kaçamayacaktır (Asia 2050, 2011: 34).

Chen ve Dai (2014: 2) iktisatçıların orta gelir tuzağının sebebinin teknoloji temelli bir bakış açısıyla dile getirmiştir. Bu bakış açısına göre az gelişmiş olan ülkelerin büyümenin ilk aşamalarında benzer veya dışarıdan transfer yapılarak teknolojik gelişim tedarik ederek büyümelerine hız kattığını, fakat ekonomideki gelişme seviyesi belli noktaya geldikten sonra bu durumda olan ülkelerin kendini geliştirerek, farklılık üreterek yenilikler geliştirmek zorunda olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle önceden gelişmiş olan ülkelerin teknolojik gelişmeleri transfer edilerek kullanmış olan ülkelerin yenilik üretmeme, üretim yapamama konusunda zorlandığı netice olarak oluşan durumun orta gelir tuzağının oluşmasına sebep olduğunu belirlenmiştir.

Chen ve Dai (2014: 2), Orta gelir tuzağının oluşma nedeni konusunda yeni bir değerlendirme getirmiş ve bu alanda kurumların önem derecesine, hükümet politikalarına ve oluşan rant sağlama faaliyet durumlarına özellikle vurgu yapılmıştır. Yazarlara göre devlet politik katkıları açısından önemli bir etkidir. Hükümet, politikalarını sosyal refahı ve siyasi etkilerini maksimize etmek için planlamaktadır. Yalnız ekonomi belli bir büyüme düzeyine geldiğinde hükümetler düzensiz olan politik konularda farklı teşviklere üye olabilmektedir. Oluşan bu düzensiz politikalar, hem sosyal refah düzeyini yavaşlamakta, hemde ekonominin büyümesini ve gelişmesine engel oluşturmaktadır. Diğer farklı bir bakış açısıyla, ekonomik büyüme belli bir düzeye geldiğinde siyasi iktidar, oluşan kaynak dağılımını değiştirerek rant sağlama konusunda daha da büyük teşvikler oluşturarak, oluşan bu büyük teşvikler de orta gelir tuzağına sebep oluşturmaktadır. Bu durumla ilgili çalışmada örnek gösterilebilecek olan ülke Endonezya ve Malezyadır. 1960'lı yıllarda bu örnek verilen ülkelerin teknolojik yapıları Hong Kong ile Singapur'la aynı özellik göstermelerine rağmen gelişme aşamasında Endonezya ve Malezya yüksek gelir seviyesine ulaşamamışken Hong Kong ve Singapur orta gelir tuzağından çıkmıştır. Bu iki ülkenin ekonomi politikaları ve planlamaları, Endonezya ve Malezya ile karşılaştırıldığında, bu iki ülke daha az bozulmaya gitmiştir. Bu sebeple orta gelir tuzağına yakalanmamak için sistemli, eğitilmiş, adaletli bir devlet ve planlanmış sağlıklı piyasalar beraberinde şeffaf kurumları meydana getirmektedir.

Rudengreen vd. (2014)'ne göre orta gelir tuzağının önüne geçmek için ihtiyati politikalar hayati önem arz etmektedir. Bu perspektifte devlet yönetimi, kurumları kapsayıcı büyüme ve eğitim ile ilgili argümanların ekonomik büyümenin sürekliliği

konusundaki olumlu ya da olumsuzlukları belirlemede esaslı bir etken oluşturmaktadır. Bu nedenle orta gelir tuzağına yakalanmamak için yapılması gereken reformlar ve yapısal dönüşümün daha ileri boyutta devam etmesi için demokrasi temel etkidir. Dolayısıyla yapılan çalışmada demokratik bir yönetimin bu unsurların çoğu için fayda sağlayan bir temsilci olarak hizmet verebileceği düşünülmektedir. Başka bir deyişle orta gelir tuzağına yakalanmamanın ve orta gelir tuzağına sıkışmaktan kurtulmanın bir yolu ve yöntemi de demokratik yönetimlere vurgu yapılmasıdır.

Kharas ile Kohli (2011) göre orta gelir tuzağı diğer kaynağını makroekonomik büyümelere ile gelir dağılımı arasındaki bağlantılarla temellendirmiştir. Yazarların çalışmalarına göre gelir dağılımındaki bozulma, bir oynama iç talepte oluşan potansiyel GSYH'dan yavaş bir gelişmeye sebep verebilmektedir. Oluşan durum piyasada hem durgunluğa hem de aksayan tüketim seviyesinin kısa vade de olarak dengeye gelmesi için daha çok finansal krizlere ve borç edinmeye sebep vermekte, böylece düşük ve orta gelirli sınıfın borcu giderek artmaktadır. Sonuç olarak borcu oluşan bu artış ekonomi genelinde yaygın olarak borç ödeyememe noktasına ve olumsuz bir şok olmasıyla finansal krizlere sebebiyet olmaktadır. Latin Amerika'daki orta gelirli düzeyde olan ülkeler benzer bir döngüsel yapı yaşamıştır. Oluşan döngü Latin ülkelerinin yüksek gelir seviyesine ulaşmasına engel olmaktadır. Gelir dağılımındaki bu dengesizlik ile beraber artan borç yükünün akabinde düşük ve orta gelirli toplumun, bireylerin borç yükündeki artış olarak yaşanan döngü orta gelir tuzağının önemli bir sebebidir.

Ekonomilerin orta gelir tuzağına düşmeleri ile büyümedeki gelişmeleri arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Gelişmenin kaynakları değerlendirildiğinde büyümek ve gelişmek için artık tek kaynak sadece sermaye birikimi olmayabilir. Büyüme modelleri için önemli olan eğitim ile araştırma ve geliştirmeye beraber teknoloji ve emeğin etki ettiği beşeri sermaye de gelişmekte, bu durumda eşit miktarda emek ve eşit miktarda sermayeyle artık daha çok üretim elde etmek mümkündür (Yeldan, vd, 2012).

1.2.7. Ülkelerin Orta Gelir Tuzağından Çıkış Yolları

Ülkelerin orta gelir tuzağına yakalanmamak ve bu tuzaktan çıkmak için uyguladığı strateji ve politikalarının uygulanması gerekliliği hakkında bu alanda birden fazla farklı çalışma olmuş ve farklı farklı ülkelerin tecrübeleri yapılan bu çalışmalarda

değerlendirilmiştir. Bu durumda ülke tecrübeleri hakkında yapılmış olan çalışmalar araştırılıp incelendiğinde literatüre önemli katkı sağladıkları belirtilmektedir. Yapılan çalışma ve araştırmalarda orta gelir tuzağından çıkmak için ortak birden fazla stratejiyle beraber farklı hedefler ve politik uygulamaların gerektiği belirlenmiştir (Yıldız,2015: 158)

Orta gelir tuzağına yakalanmamak ve bu tuzaktan kaçınmak yada çıkış için farklı yaklaşımlar ileri sürülmektedir. Bundan dolayı ülkeden ülkeye orta gelir tuzağından çıkış için yapılan düzenlemeler farklılaşmaktadır. Ekonomik dönüşümleri destekleyen temel olan alt yapı ve kalifiye işgücünün ekonomideki yapıda bulunmaması ülkelerin yapılan bu dönüşümü gerçekleştirememesi büyük sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomilerdeki aşamalar gerçekleşmediği zamanda bir üst aşama olan gelir düzeyine geçiş olmayacak ve ülkeler bir tuzağın içinde devam edecekler. Bu noktada ülkelerin, orta gelir tuzağından çıkış için yapılması ve yapılması gereken tedbirleri ele alınacaktır.

Orta gelir tuzağından çıkmanın ve kurtuluşun yollarından biriside ekonomide büyüme performansını artırmanın en iyi yöntemi yeni stratejilerin geliştirilmesi, ihracatın canlanması ve hareketlenmesini sağlamak adına piyasaya nüfuz edebilecek ileri seviyede bilgi ve teknoloji gerektiren ve katma değer açısından da ekonomide yüksek değer katacak ürünler üretmeye ve yeni ürünlerin geliştirilmesine başlamaktır. Ülkelerin bazıları bu aşamada orta sınıfı büyütme amacıyla iç talebi yükseltme yollarına başvurabilir, böylece büyümeyi geliştirmek ve destek vererek yüksek kalitede ürünleri kazandırma yoluna gidebilir. Ucuz işgücü ve doğal kaynak kullanarak büyümeye çalışan ülkelerin aynı büyüme modelini takip eden gelişmekte olan ülkelerle rekabet ortamı içerisine gireceklerdir. Ancak bu evrede püf nokta büyüme stratejilerinin en önemlisi ucuz işçiliğe dayanan ve katma değeri fazla olan ürünleri ve yenilikleri gerçekleştirmektir (Kritayanavaj vd., 2012: 92).

Politik yapıcılar girişimciliğe yönelik, teknoloji ve inovasyona dayalı kalifiye iş gücü, gelişen bilgi ve teknoloji ağlarının faydalarını kullanarak hedeflenen yapısal dönüşümleri gerçekleştirmektedir. Yükseköğretimde eğitim sistemine yönelik olarak kaliteli iş gücü ve alanında uzmanlaşmış bireyler geliştirmeye yönelik yenilikler hızlı bir şekilde uygulanmalıdır. Eğitim alanında yapılacak olan yeni planlama ve yatırımlar ile teknoloji girdisi yüksek ürünler geliştirebilmektedir. Artan eğitim seviyesiyle birlikte ar-ge faaliyetleri ile beraber artış gösterilecek olan ve marka ürün oluşturabilen yenilikçi bir

ekonomi oluşturmaktır. Bununla beraber modern ve kaliteli hizmet ve imalat sanayiinde katma değeri yüksek olan ürünlerin gelişimini ve üretimini gerçekleştirecek olan altyapı sağlanacaktır (Ghani vd., 2013).

Dünya bankası 2012 yılında Çin ekonomisiyle ilgili yayımlamış olduğu raporda, Çin ekonomisi özelinde orta gelir tuzağından koruma veya orta gelir tuzağından kurtulabilmesi için uygulanması gereken politika önerilerini ilk durumda beş başlık altında belirlenmektedir. Bu öneriler şöyle sıralanmaktadır (The World Bank, 2012: 18-22);

- Gelir artışını istikrarlı kılacak nitelikli ve kaliteli bir ekonomik büyümenin sağlanması
- Piyasadaki güçlerle uyumlu, dengeli bir şekilde ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin elde edilmesi
- Yenilikçiliğin ve yaratıcılığın imkân verilmesi ve teşvik edilmesi
- İnsan potansiyelinin artırılması ve geliştirilmesi
- Piyasa kurallarının işleyişi, hukukun üstünlüğü, toplumsal standartlar ve yüksek ahlaki değerler konularındaki standartların iyileştirilmesi

Raporun devamında, orta gelir tuzağından sakınma konusunda karşılaşılan sıkıntıların listesinin çok uzun olduğunun altı çizilmekte ve orta gelir tuzağından çıkışta altı yeni politika stratejisi tavsiye edilmektedir. Bunlar;

- Ekonomik faaliyet içerisinde devlete ve özel sektöre düşen en iyi rolün belirlenmesi (özellikle devlet tarafından ekonomide canlılığın ve yaratıcılığın artmasını sağlayacak teşviklerin sağlanması ve uygun koşulların yaratılması) yani hükümet ekonomideki rolünü azaltarak hukuki, düzenleyici ve kurumsal çerçeveyi geliştirmelidir.
- Tüm Üretim teknolojilerinde kullanılan sistemi içine alan ve küresel Ar-Ge ağlarıyla bağlantıları olan açık bir yenilik sisteminin yerleştirilmesi
- Çevre koruma ve iklim değişikliği konularını benimsenerek yeşil büyüme üzerinde yoğunlaşma sağlanması
- Sosyal hakların bütünüyle koruma altına alınması ve fırsat eşitliğinin sağlanması ve gelir eşitsizliğinin azaltılması yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

- Makroekonomik şoklara ve uzun süren bir büyümenin yavaşlamasına karşın kamu finansmanındaki zorlukları karşılayabilecek sürdürülebilir ve güçlü bir mali sistemin oluşturulması
- Hızla gelişen küresel sisteminde dünyadaki diğer ülkelerle karşılıklı yarar sağlayacak ilişkilerin geliştirilmesi ve iş birliği sağlanması

Orta gelir tuzağı kavramı ülkelerin yenilik yaratma kabiliyetlerini zamanla geliştirememeleriyle ilgili bir durumdur. Bunun nedeni ise beşerî sermaye yetersizliği, beşeri sermaye yetersizliğine bağlı olarak özellikle ihracatta ileri teknoloji ürünlerinin payının artırılmaması ve iç tasarruf oranının yetersizliği olarak gösterilmektedir (Eichengreen vd., 2013: 14-16). Pamuk (2014: 348) ise orta gelir tuzağı olgusunu bir ülkede yatırımların düşük düzeyde kalmasına, mamul mal üretiminin yavaş kalmasına ve mamul üretiminde ürün çeşitliliğinin yeterince sağlanamamasına bağlamaktadır. Bu konuda politika önerileri ise şunlardır;

- Nüfusun bilgi ve beceri seviyesinin yükseltilmesi
- Bölgesel farklılıkların ve cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesi
- Yurtiçi tasarruf oranının artırılması
- Enerji konusunda dışa bağımlılığın azaltılması
- Bütçeden Ar-Ge için ayrılan payların artırılması
- Kurumsal altyapının güçlendirilmesi
- Makroekonomik istikrarın sağlanması
- Emek-yoğun alanlardan, katma değeri yüksek, ileri teknoloji gerektiren bilgi-yoğun alanlara yönelmek.

İKİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE VE ORTA GELİR TUZAĞI

2.1. Türkiye Ekonomisi

Erer (2018: 56), Türkiye ekonomisi 1955 yılında bu yana alt orta gelir sınıfına çıkmış ve yaklaşık olarak 50 sene alt orta gelir düzeyinde yer alan ülkeler grubunda yer almıştır. Türkiye ekonomisinin 2005 yılında ancak kendini orta gelirli bir ülke olarak bulmuştur. Türkiye düşük gelir düzeyinde uzun zaman içinde kalmasından dolayı orta gelir düzeyinden yüksek gelir düzeyine geçişlerde aynı durum ve aynı sıkıntı ortaya çıkmış olup, değişik politikalara olan ihtiyaç dile getirilmiştir. Bu durumda orta gelir tuzağı tanımı Türkiye açısından üzerinde titizlikle durulması gerekli olan konular içerisinde yer almaktadır.

Türkiye perspektifinde orta gelir tuzağının incelemeye çalışıldığı bu bölümde, Türkiye ekonomisinde orta gelir tuzağına yakalanıp yakalanmadığını belirlemeden önce Türkiye'nin ekonomik büyüme süreci içinde olduğu durumu dönemler olarak değinmek konunun anlam bütünlüğü açısından daha faydalı olacaktır. Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'nin ekonomi süreci dönemsel itibariyle araştırılacak ve orta gelir tuzağını belirlemek için geliştirilen yöntemler kullanılarak Türkiye ekonomisinin orta gelir tuzağında olup olmadığı tespit edilerek incelenecektir.

2.1.1. Türkiye'nin Dönemsel Olarak Ekonomik Durumu

Türkiye ekonomisine yönelik çeşitli dönemsel ayrımlar yaşanmaktadır. Türkiye ekonomisinde gerçekleşen büyüme süreci, 1980-2000'li yıllar ekonomik durum ve 2001 yılları sonrası ekonomik dönem olarak incelenecektir.

2.1.1.1. 1980-2000'li Yıllar Ekonomik Durum

Türkiye'de 1970'li yıllarda ekonomide mevcut sorunların çözüm bulmadığı, ithalat ve üretimde sıkıntıların baş gösterdiği, kıtlık, sefalet ve yüksek enflasyonun yaşandığı dönemler olmuştur. Bu sıkıntıların, toplumsal ve siyasal boyut kazanarak gittikçe ağırlaşmasına karşılık 24 Ocak 1980 tarihinde hükümet radikal bir karar alınarak istikrar ve liberalleşme programı açıklanarak yürürlüğe girilmiştir. 24 Ocakta alınan kararların asıl

amacı; kısa sürede ödemeler bilançosu dengesini düzelterek ve enflasyonu azaltarak istikrarı sağlamak, uzun sürede ise piyasa düzenlemesine daha çok önem veren dış piyasaya özellikle ihracata yönelik bir ekonomi hayata geçirmektir (Pamuk, 2014: 41). Fakat bu hedeflere yönelirken özümseven asıl yaklaşımın, ekonominin yapısal durumunu ve sistemin işleyişini değiştirmek amacıyla bazı radikal kararların ve düzenlemeleriyle olduğunu belirtmektir. 24 Ocak Kararları olarak bilinenler şöyle sıralanabilir (Ulagay, 1984: 21):

- İç pazara yönelik ithal ikamesine karşın ihracata dönük sanayileşme stratejisinin özümsevenmesi,
- Fazla değerlenmiş olan döviz kurlarına alternatif olarak gerçek olan kur politikasının uygulanması ve bunu gerçekleştirmek için yüksek oranlı devalüasyonlardan kaçınmak,
- Devlet tarafından belirlenen faiz oranları yerine piyasalardaki fon arzları ile fon talebiyle belirlemek,
- Aşırı faizden ziyade sınırlı para politikalarının da enflasyonu kontrol altına alan bir araç olarak kullanılmasıdır,
- Kamu tarafından üretilen temel malların sübvansiyonunun düşürülmesi veya kaldırılmasını sağlamak,
- KİT'lerin özelleştirilmesi için çalışmalara başlamak,
- Kamu harcamalarını azaltılarak geniş bir vergi reformu ve bütçe denkleşmesinin kurulması,
- Yabancı sermayeyi özendirilen ve devletin ekonomideki yerini azaltan yeni önlemler almak.

24 Ocak 1980 yılında alınan bu kararlarla, Türkiye ekonomisini içinde yer aldığı sıkıntıdan kurtarmak, içe kapanık bir ekonomi konumundan dış piyasaya açık bir ekonomi statüsüne getirmek ve dünya ekonomileri ile entegre edilerek ekonomik büyümeyi hızlandırmak ve ekonomide yapısal dönüşümü sağlama amacı hedeflenmiştir. Dolayısıyla alınan bu kararlar sonucunda ekonomi yeniden canlanmaya ve büyümeye başlamış ve 1980-1990 döneminde GSMH sabit fiyatlarla %4,5 oranında büyüme göstermiştir (Tecer, 2005: 90-91).

24 Ocak Kararları ile beraber Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu yapısal değişim süreci içinde olmasına rağmen alınan kararlar ülke ekonomisinde ihtiyaç duyulan istikrarı sağlamada yeterli düzeyde olmamıştır. 1988 yılında piyasalarda oluşan likidite fazlalığı, mali ve kamu piyasalarındaki dengenin bozulmasına sebep olmaktadır. 1988 yılından sonra sürekli artış gösteren bütçe açıklarının olması ve bunu iç borçlanma ile karşılanması faizleri oranlarını yükselterek döviz rezervlerini düşürmüştür. Oluşan bu sıkıntılı şartlar karşısında ekonomi 1988 yılında yeni bir kriz yaşamıştır (Yılmaz ve Akıncı, 2012: 106). 4 Şubat 1988 tarihinde hükümet, oluşan krizin atlatılması ve TL'nin değer kazanması için birtakım kararlar almıştır. Bu kararlar aşağıda belirtildiği gibi sıralanabilir (Parasız, 2003: 323);

- Döviz karşılığı oluşan aşırı talep giderilmiştir.
- TL'ye olan talebin çoğaltılması için %50 olan mevduat faizleri %65'e çıkarılmıştır.
- TL cinsinden sayılan mali araçların getirisi arttırılmıştır. Paranın bu mali araçlar haricindeki alternatif alanlara kayması engellendiğinden dolayı döviz piyasasındaki olumsuzluklar da ortadan kaldırılmıştır.

1980-1990 dönemine ilişkin temel ekonomik göstergeler Tablo 2.1'de gösterilmiştir

Tablo 2. 1 1980-1990 Dönemi Büyüme Göstergeleri (1987 Yılı Fiyatları)

Yıllar	GSMH	GSMH Büyüme Oranı (%)	KBGSMH (Dolar)	KBGSMH Büyüme Oranı (%)	Sektörler					
					Tarımın Toplam Piyasa Değeri ve GSMH İçindeki Payı		Sanayinin Toplam Piyasa Değeri ve GSMH İçindeki Payı		Hizmetlerin Toplam Piyasa Değeri ve GSMH İçindeki Payı	
					Değer	%	Değer	%	Değer	%
1980	50.896.915	-2,8	1539	-18	12.287.951	24,2	10424178	20,5	28157787	55,4
1981	53.316.849	4,8	1570	2,0	12066633	22,6	11453641	21,5	29769576	55,9
1982	54.963.216	3,1	1375	-12,4	12463165	22,7	12032940	21,9	30467110	55,4
1983	57.279.000	4,2	1264	-8,1	12359289	21,6	12837433	22,4	32082278	56
1984	61.349.830	7,1	1204	-4,7	12438263	20,3	14187937	23,1	34723630	56,6
1985	63.989.099	4,3	1330	10,4	12396028	19,4	15116141	23,6	36476930	57,0
1986	68.314.878	6,8	1462	9,9	12836768	18,8	17099707	25	38378403	56,2
1987	75.019.388	6,9	1636	11,9	12882700	17,2	18679598	24,9	43457099	57,9
1988	76.108.143	1,5	1684	3,0	13911021	18,3	19073840	25,1	43123282	56,7
1989	77.347.305	1,6	1959	16,3	12845404	16,6	20007946	25,9	44492955	57,5
1990	84.591.717	9,4	2682	36,9	13746287	16,3	2187260	25,9	48972828	57,9

Kaynak: TÜİK, 2014: 637-638

1980-1990 dönemlerinde, ülkenin GSMH'si dönem başında yaklaşık olarak 50,8 trilyon TL durumundayken, dönem sonunda bu miktar 84,5 trilyon TL'yi geçerek yaklaşık olarak %66 oranında artış göstermiştir. 1980 yılında 1539 dolar olan kişi başına düşen gelir, 1990 yılında 2682 dolara yükselerek yaklaşık olarak %74 oranında artış göstermiştir. Sektörel oranları incelendiğinde; dönem başında 28,1 trilyon TL olan hizmet sektörünün değeri dönem sonunda 48,9 trilyon TL'yi aşarak ve ortalama olarak GSMH içerisinde %56,6'lık oranla birinci sıradadır. GSMH içindeki oranı ortalama olarak %23,6 olan sanayi sektörünün dönem başındaki değeri 10,4 trilyon TL durumundayken dönem sonunda 21,8 trilyon TL'ye artış göstererek ikincisi olmuştur. 1980-1990 dönemlerinde yaklaşık olarak %19,8'lik büyüme oranı ile üçüncü olan tarım sektörünün dönem başındaki değeri 12,2 trilyon TL iken 1990 yılında artış göstererek 13,7 trilyon TL bandına gelmiştir.

Türkiye ekonomisi 1990-2001 dönemleri olarak araştırıldığında, ekonomide gereksiz olarak uygulanan mali ve para politikalarından dolayı durağan büyümenin yaşandığı, enflasyonun sürekli artışta olduğu, kamu borçlarının ve faiz harcamalarının giderek arttığı, olumsuz ekonomik şartlar altında kırılmanın arttığı ve ülke ekonomisinin krizlere gebe olduğu bir dönem meydana gelmiştir (Bilgin vd., 2002: 37). Yapılan bu ekonomik süreç içinde gelişen bu kadar olumsuz dalgalanmalar neticesinde Türkiye ekonomisi 1994 yılında reel ekonomiyi de içine alan ve etki eden bir finansal krize girilmiştir. Bunun sonucunda hükümet 5 Nisan Kararları alınmak zorunda kalmıştır.

5 Nisan 1994 Kararları, finansal piyasaların, kamu açıklarını azaltma amacıyla ekonomiyi dengelemek, ihracat ve döviz getirici icraatları teşvik ederek dış borçlanmayı azaltmak, yapısal reformlar oluşturarak kamu açıklarını düşürmeye yönelik olarak düşünülmüştür. 5 Nisan Kararlarında temel hedef olarak, “üretim yapıp sübvansiyon dağıtan bir devlet yapısından, ekonomide piyasa mekanizmasının bütün kurum ve kurallarıyla işlemlerini sağlayan ve sosyal dengeleri koruyan bir devlet yapısına geçmek” amacıyla karar verilmiştir (Ardıç, 2004: 154).

5 Nisan 1994'te hükümet ekonomik dengeleri tekrar rayına koymak için aldığı kararlar şu şekilde sıralanabilir (DPT, 1994):

- Kamu gelirlerinin, ek vergi alma yoluyla artırılması ve farklı bütçe kalemlerinde kısıtlama yaparak kamu harcamalarının azaltılması,

- TL'nin dolar cinsinden sürekli değerlenmesinin önlenmesi ve buna bağlı olarak dış ticaretteki açıkların kontrol edilmesi,
- Enflasyonun hızlı bir şekilde düşmesi, TL'ye istikrar kazandırılması, ihracat artışların sağlanması, ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlıklı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşması için önlemlerin alınması,
- Ekonominin rekabetçi gücünün önemsenmesi ile kazançlı istihdama destek veren gelir yapısının oluşması,
- İstikrarın sürekliliği, büyümenin devamlılığın olması, kamunun ekonomide yeniden canlanması ve tasarlanması bu çerçevede kapsamında örgütlenmesidir.

1994 yılında yaşanan krizin akabinde piyasalarda kısa süreli olan istikrarın sağlanmasına karşın ekonomideki gidişatın belirsizliğinin devam etmesi olması ve olumsuz beklentilerin sürmesiyle 5 Nisan Kararlarının istenilen amaca ulaşmasını engellemiştir. 5 Nisan Kararları ülkenin ekonomideki bozuk olan makroekonomik istikrarı sağlamaya çalışırken, Türkiye ekonomisi 1997 yılında Asya'da ve 1998 yılında Rusya'da ortaya çıkan krizlerden ciddi bir şekilde olumsuz etkilenerek tekrar bir daralma potasına girmiştir. Bununla beraber, 1999 yılında Brezilya'da başlayan krizle birlikte, ülkede yaşanan 17 Ağustos 1999 Depremi ülkeyi yeni bir kriz döngüsünün içine koymuştur (Ardıç, 2004: 21-23).

Yaşanan bu koşullar ve krizler 1999 Aralık ayında IMF ile "Yakın İzleme Anlaşması" yapılmasını zorunlu kılmıştır. 2000 yılı uygulanmaya başlanan bu program ile ekonomik ve sosyal yapıyı büyük derecede etkileyecek yeni bir dönem uygulanmıştır. Kamu finansmanı sisteminin sağlıklı ve işler bir yapıya dönüştürülmesi, reel faiz oranlarının uygun bir seviyede tutulması, enflasyon oranının düşürülmesi, gibi yapısal reformları hayata geçirerek ekonominin süreklilik arz eden bir sisteme dönüştürülmesi için "Döviz Kuruna Dayalı Enflasyonu Düşürme Programı" uygulamasına geçilmiştir (Bilgin vd., 2002: 42). Ancak amaçlanan sistem gerçekleşmemiş ve Kasım 2000'de Türkiye "Likidite Krizi" diye nitelendirilen bankacılık sektöründen kaynaklanan ciddi bir kriz meydana gelmiştir (Sönmez ve Şimşek, 2011: 100).

Kasım 2000 krizinden hemen sonra, 19 Şubat 2001’de dönemin Başbakanı ile Cumhurbaşkanı arasındaki siyasi kriz spekülasyon bir durum başlatmış ve finansal yatırımcıların ellerindeki varlıklarını hızlı bir şekilde yabancı varlıklara çevirmeleri ve Merkez Bankasının rezervlerini devreye girmesi sonucunda rezervlerde düşüş yaşanarak döviz krizi başlamıştır. Döviz krizi, işletmecileri de negatif etkilemiştir. Bu durum krizlerde, işletmelerin hem döviz cinsinden sabit yükümlülükleri ulusal para değerinde hem de kullanmış oldukları kredilerin faiz oranlarının yüksek olmasından dolayı ortaya çıkan artış bilançolarını olumsuz etkilemiş ve tüketicilerin taleplerini ertelemelerinden dolayı satışlarda da önemli düşüşler meydana gelmektedir (Birgili ve Tunahan, 2002: 1-2). Meydana gelen bu döviz krizinden sonra, TCMB IMF’nin de teklifi ile sabit kur sistemini bırakarak dalgalı kur sistemine geçildiğini belirtmek durumunda kalmıştır (Kaya, 2012: 26).

Mayıs 2001’de uygulamaya koyulan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” ile ekonomide önemli yapısal değişiklikleri gerçekleştirmeye başlamıştır. Dalgalı kur sistemine geçmenin yanında, mali sektörün tekrar yapılandırılması ve kamu finansmanının daha sağlam ve işlevsel bir yapıya dönüştürmek için farklı yasal düzenlemeler uygulanmaya konulmuştur. Bu dönemde TCMB’nin operasyonel bağımsızlığı yasalaşmıştır. Bununla birlikte fiyat istikrarının temel hedef olarak özümsemesi ile enflasyonla sıkı bir mücadeleye girilmiştir (TCMB, 2006: 4). 1990-2001 dönemine ilişkin temel ekonomik göstergeler Tablo 2.2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. 2 1990-2001 Dönemi Büyüme Göstergeleri (1987 Yılı Fiyatları)

Yıllar	GSMH	GSMH Büyüm e Oranı (%)	KBGSM H (Dolar)	KBGSM H Büyüme Oranı	Sektörler					
					Tarımın Toplam Piyasa Değeri ve GSMH		Sanayinin Toplam Piyasa Değeri ve GSMH		Hizmetlerin Toplam Piyasa Değeri ve GSMH	
					İçindeki Payı		İçindeki Payı		İçindeki Payı	
					Değer	%	Değer	%	Değer	%
1990	84.591,717	9,4	2682	36,9	13.746,287	16,3	21.872,603	25,9	48.972,828	57,9
1991	84.887,074	0,3	2621	-2,3	13.662,907	16,1	22.504,221	26,5	48.719,946	57,4
1992	90.322,516	6,4	2708	3,3	14.248,581	15,8	23.910,622	26,5	52.163,313	57,8
1993	97.676,586	8,1	3004	10,9	14.129,023	14,5	25.897,718	26,5	57.649,845	59,0
1994	91.733,010	-6,1	2184	-27,3	14.044,544	15,3	24.432,971	26,6	53.255,495	58,1
1995	99.020,241	8,0	2759	26,3	14.230,305	14,4	27.475,756	27,7	57.322,180	57,9
1996	106.079,777	7,1	2928	6,1	14.878,622	14,0	29.335,160	27,7	61.865,995	58,3
1997	114.874,198	8,3	3079	5,2	14.549,630	12,7	32.336,972	28,1	67.987,56	59,2
1998	119.303,117	3,9	3255	5,7	15.952,685	13,4	32.922,163	27,6	70.428,269	59,0
1999	112.043,830	-6,1	2879	-11,6	15.064,386	13,4	31.247,893	27,9	65.731,551	58,7
2000	119.144,472	6,3	2965	3,0	15.641,800	13,1	33.170,615	27,8	70.332,057	59,0
2001	107.783,063	-9,5	2123	-28,4	14.710,583	13,6	30.721,579	28,5	62.350,947	57,9

Kaynak: TÜİK, 2014: 637-638

1990-2001 dönemlerinde, ülkenin GSMH'si dönem başında ortalama olarak 84,5 trilyon TL dolaylarındayken, dönem sonunda 107,7 trilyon TL'yi geçerek yaklaşık %27,4 oranında artış göstermiştir. 1990 yılında 2682 dolar olan kişi başına düşen gelir durumu, 2001 yılında 2123 dolara kadar azalarak yaklaşık olarak %20,8 oranında bir azalış göstermiştir. Sektörel bazda değerlendirildiğinde; dönem başında 48,9 trilyon TL bütçe olan hizmet sektörünün değeri dönem sonunda 62,3 trilyon TL'yi bir bütçeyi aşarak ve ortalama olarak GSMH içerisinde %58,3'lük bir oranla ilk sıradadır. GSMH içindeki payı yaklaşık olarak %27,3 olan sanayi sektörünün dönem başındaki bütçesi 21,8 trilyon TL seviyesindeyken dönem sonunda 30,7 trilyon TL'ye yükselerek sektör içinde ikinci olarak yerleşmiştir. 1990-2001 döneminde yaklaşık olarak %14,4'lük büyüme oranı ile sektör içinde üçüncü olarak yer alan tarım sektörünün dönem başındaki değeri 13,7 trilyon TL iken 2001 yılında artış göstererek 14,7 trilyon TL olmuştur.

2.1.1.2. 2001'li Yıllar Ve Sonrası Ekonomik Durum

Türkiye ekonomisi 2001 krizinden sonra, uygulamaya konulan yapısal reformlar ve makroekonomik politikalara eş değer olarak ekonomide güven ortamının oluşturulması ile beraber, önemli ölçüde sermaye girişine imkân sağlayan uluslararası piyasaların pozitif

etkilerinden dolayı yükselen bir konjoktüre girmiştir. Aynı zamanda uygulanan sıkı para ve maliye politikaları büyümeyi engellememiş, aksi durumda kamu dengelerinde iyileşme ve fiyat istikrarı sağlayarak büyüme döneminde olumlu katkılarda bulunmuştur (Şiriner ve Yılmaz, 2008: 207).

Türkiye ekonomisinde 2002-2007 döneminde büyümede artış oranları gerçekleşmiş, ihracat ve üretimde artış sağlanmış, enflasyon oranları düşürülmüş ve mali disiplin sağlanmıştır. Büyüme süreçlerinde, ekonomide yapısal olarak uygulanan cari açığın artmasına karşın krizden önceki dönemde likidite fazlalığından dolayı bütçe sıkıntısı yaşanmamıştır (Acar, 2013: 17). Bu bağlamda, 2002 yılının ilk zamanlarından sonra hızlı bir şekilde büyüme gösteren Türkiye ekonomisinde, 2001-2007 yıllarında gerçekleşen %6,8 büyüme oranıyla nazaran yüksek büyüme performansının gerçekleştiği bir süreç olmaktadır (Şiriner ve Yılmaz, 2008: 207).

2008 yılında ilk olarak ABD’de meydana gelen ve daha sonra tüm ülkelere yayılarak etkisi altına alan küresel krizin Türkiye ekonomisine de olumsuz yansımaları olmuştur (Aktaş, 2013: 199). Dünya genelinde finansal kriz olarak başlayan 2008 krizinde, finansal sistem çöküşe geçerek bankalar iflas durumuna gelmiş ve kriz mali sektörle birlikte reel kesimi de etkilemiştir. Yalnız, oluşan bu kriz süreci Türkiye’ye bu açıdan etkilememiştir. 2001 yılı krizinden sonra tekrar temeli atılan Türk Bankacılık sektörünün etkisiyle Türkiye’de hiçbir banka iflas etmediği belirterek aksine hem 2008 yılı için hem de 2009 yılının ilk yarısında karlı çıktıklarını belirtmişlerdir. Bu anlamda, Türkiye’de bir finansal kriz yaşanmamış olup, ancak reel sektör krizi önemli derece etkilenmiştir (Yavuz, 2010: 14-15).

Türkiye ekonomisi için 2009 yılı sıkıntılı bir dönem olmuştur. Kriz, finansal bir durum olmasına rağmen kriz sonuçları itibariyle Türkiye ekonomisini negatif olarak etkisi altına almıştır. Bu etkilenmeler kendisini, ekonominin büyüme oranlarında, ithalatında ve işsizliğin artmasında göstermiştir. 2002-2007 dönemlerinde sistemli ve düzenli bir büyüme ivmesi gösteren Türkiye ekonomisi 2008 yılının sonuna doğru ciddi bir şekilde düşüş olmuş ve ekonomideki daralma 2009 yılı içinde de seyrine devam etmiştir (Apaydın, 2013: 129).

Küresel krizin, olumsuz yansımalarını en aza indirmek için hükümet birtakım tedbirler almıştır. Devletin vergiye olan desteğinden dolayı reel sektör krizden en az hasarla atlatmıştır. Devlet bu süreçte, Varlık Barışı sistemine geçerek vergi borçlarının ödemelerinde yapılan yapılandırmalarda kolaylıklar sağlanmıştır. ÖTV ve KDV'ye indirim getirilerek KOBİ'lere de kurumlar vergisi muafiyet istisnası olmuştur. Alınacak önlemlerden diğeri ise, istihdam sağlama destekleridir. İstihdam desteği kapsamında kısa çalışma ve işsizlik ödeneğinin arttırılması, İŞKUR'un mesleki eğitim faaliyetini geliştirilmesi, eğitim danışmanlığı ve girişimcilik hizmetlerinin sunulması, var olan istihdama ek olarak istihdam için prim desteği sağlanması yer almaktadır. Bu dönemde, krizin atlatılmasında yatırım teşviklerinin de önemli bir rolü vardır (Acar, 2013: 17).

2002-2015 dönemine ilişkin temel ekonomik göstergeler Tablo 2.3'te belirtilmiştir.

Tablo 2. 3 2002-2015 Dönemi Büyüme Göstergeleri (1998 Yılı Fiyatları)

Yıllar	GSYH	GSYH Büyüme Oranı (%)	KBGSYH (Dolar)	KBGSYH Büyüme Oranı (%)	Sektörler					
					Tarımın Toplam Piyasa Değeri ve GSYH İçindeki Payı		Sanayinin Toplam Piyasa Değeri ve GSYH İçindeki Payı		Hizmetlerin Toplam Piyasa Değeri ve GSYH İçindeki Payı	
					Değer	%	Değer	%	Değer	%
2002	72.519,831	6,2	3492	15,7	8.860,012	12,2	22.001,770	30,3	39.769,556	54,8
2003	76.338,193	5,3	4565	30,7	8.683,025	11,4	23.688,952	31,0	41.412,073	54,2
2004	83.485,591	9,4	5775	26,5	8.928,676	10,7	26.443,798	31,7	45.488,227	54,5
2005	90.499,731	8,4	7036	21,8	9.570,097	10,6	28.775,042	31,8	49.387,915	54,6
2006	96.738,320	6,9	7597	8,0	9.700,281	10,0	31.721,616	32,8	52.891,041	54,7
2007	101.254,625	4,7	9247	21,7	9.046,108	8,9	33.550,095	33,1	56.268,595	55,6
2008	101.921,730	0,7	10444	12,9	9.432,906	9,3	33.111,744	32,5	57.566,257	56,5
2009	97.003,115	-4,8	8561	-18,0	9.767,970	10,1	30.262,712	31,2	56.522,331	58,3
2010	105.885,644	9,2	10003	16,8	9.998,745	9,4	34.463,146	32,5	60.838,939	57,5
2011	115.174,724	8,8	10428	4,2	10.604,054	9,2	37.919,700	32,9	66.167,555	57,4
2012	117.625,021	2,1	10459	0,3	10.935,278	9,3	38.526,014	32,8	67.853,933	57,7
2013	122.556,461	4,2	10807	3,3	11.315,315	9,2	40.096,926	32,7	71.614,174	58,1
2014	126.257,810	3,0	10395	-3,9	11.082,921	8,8	41.512,975	32,9	74.659,683	59,1
2015	131.272.703	4,0	9261	-10,9	1.185,6862	9,0	42.895,813	32,7	78.305,113	59,7

Kaynak: TÜİK, 2016

2002-2015 yıllarında, ülkenin GSYH'sı dönem başında tahmini olarak 72,5 milyar TL iken, dönem sonunda 131,2 milyar TL'yi aşarak ortalama %80,5 oranında artış

göstermiştir. 2002 yılında 3492 dolar olan kişi başına düşen gelir, 2015 yılında 9261 dolara yükselerek yaklaşık olarak %165,2 oranında artış göstermiştir. Sektörel dağılımın pay oranları incelendiğinde; dönem başında 39,7 milyar TL olan hizmet sektörünün değeri dönem sonunda 78,3 milyar TL'yi aşarak ve ortalama olarak GSYH içerisinde %56,6'lık bir oranla ilk sıralamada yerini almıştır. GSYH içindeki payı yaklaşık olarak %32,2 olan sanayi sektörünün dönem başındaki değeri 22 milyar TL dolaylarındayken dönem sonunda 42,8 milyar TL'yi aşarak ikinci sırada yer almaktadır. 2002-2015 döneminde ortalama %11,2'lik büyüme ile sonuncu sırada yer alan tarım sektörünün dönem başındaki değeri 8,8 milyar TL konumundayken 2015 yılında 11,8 milyar TL olmuştur.

2.2. Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye

2005 yılından beri orta gelirli ülke konumunda olan Türkiye'nin, orta gelir tuzağı ile karşılaşma durumu açıklamadan önce 2000 yıllı öncesinde geçirmiş olduğu düşük gelir tuzağına değinmek faydalı olacaktır.

2.2.1. Türkiye'nin Düşük Gelir Tuzağı Süreci

Dünya bankası verileri baz alındığında; kişi başı ortalama yıllık gelir 1,025 dolar ve daha az olan ülkeler düşük gelirli, ortalama 1,026 ile 4,035 dolar aralığında ülkeler ise alt orta gelirli, geliri 4,036 ila 12,475 dolar aralığında ülkeler ise orta gelirli, 12,476 dolar üstünde gelire sahip olan ülkeler ise yüksek gelirli ülkelerdir (The World Bank, 2016). Bu veriler, zamanla değişiklik göstermiş olsa da Türkiye 1955 yılında düşük gelirli ülke konumuna ulaşmış ve yaklaşık 50 yıl bu tuzakta kalarak, 2004 yılına kadar bu durum devam etmekteydi.

Türkiye, II. Dünya Savaşı sonrasında ekonomik açıdan sancılı dönemler geçirmiş 50 yıl boyunca düşük gelirli ülke konumunda bulunmuş ve gelir tuzağına yakalanmıştır. Türkiye'de, biri 1970 yılları ve 1990 yılları ekonomik açıdan iki 'kayıp on yıl' deneyimi yaşanmıştır. Bundan dolayı yaşanan bu dönemlerde de iç konjonktürde bozulmaların yaşanmasının yanı sıra dış konjonktürde de önemli bozulmalar yaşanmıştır. Bu durumla beraber, bu dönemlerde popülistlik, kargaşalık ve istikrarsızlık net olarak kendini hissettirerek milli iradenin muhtıralarla ve askeri darbelerle yıpranarak ve makroekonomik dengeler önemli derecede çökmüştür (Karahan, 2012: 99).

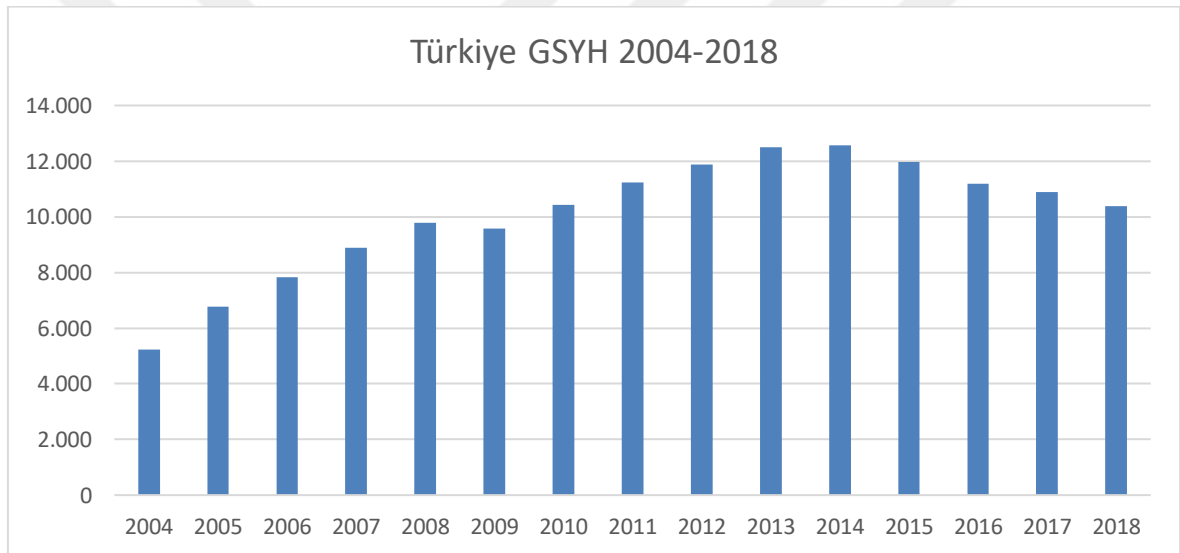
Türkiye'nin, 1960'lı dönemlerde tüm dünyada aynı düzeyde gelişmekte olan ülkelerin uygulamaya koymuş olduğu ithal edilen sanayi politikaları Türkiye'de uygulamaya başlandığı görülmektedir. 1960-1970 yıllarında uygulamaya konmuş olan birinci on yıl politikaları göreceli olarak başarılıyken, 1970 sonrasında yani ikinci on yıl yerini tam yıkıma bırakmıştır (Karahana, 2012: 99). Bu durumun iki sebebi belirgindir.

İlk durum uygulanmış olan ithal ikameci sanayi politikaları Türkiye'yi ithalata bağımlı bir duruma getirmiş olup, ödemeler bilançosu dengesine ve döviz açıklarına sebebiyet vermiştir. İkinci durum olarak uygulanmış olan sanayi politikaları, Türkiye'nin dünya piyasalarında ve belli pazarlarda rekabet edebilen bir pazar ortamının gelişmesi için ihtiyaç duyulan altyapıyı oluşturmamıştır. Oluşan bu olumsuzların sebebiyle birlikte 1970'li yıllar başarısızlıkla neticelenmiştir (Eşiyok, 2004: 13-18). 1980'li dönemlerde Türkiye 24 Ocak Kararları ile beraber dışa açık ve ihracata yönelik sanayi politikalarını uygulamaya koymaya başlamıştır. Bu dönem de küresel piyasalarda uyum mekanizması tam olarak sağlanamamış ve ekonomik alandaki kısmi canlanmaya karşın bu on yıllık dönemde ekonomi yeterli yol kat etmemiştir. 1990'lı yıllarda kamu borçlarının ve faiz harcamalarının giderek artış göstermesi ve yüksek enflasyon nedeniyle ekonomi istikrarsızlık ile beraber Türkiye krizlerle karşı karşıya açık bir döneme girmiş, ekonomiye gerekli müdahale tam yapılamamış ve 2001 kriziyle sonuçlanmıştır.

Bu nedenlerden dolayı Türkiye'de, uzun süre düşük gelir tuzağında kalmıştır. 2001 krizi akabinde gerçekleşen değişim ve yenilik süreci, tek partili hükümetin politik istikrarı ve başarılı ekonomik politikaları uygulamasıyla beraber, "Güçlü Ekonomiye Geçiş" programı başarılı bir şekilde hayata geçmiştir. Fakat bu dönemde Türkiye, birçok makroekonomik göstergesini başarılı bir şekilde yoluna koymaya başlamış, sanayiye olan geçiş ve verimlilikteki başarıların gelişmesiyle hızlı ve istikrarlı bir ekonomik büyüme performansı sergilenen ekonomi kamu borçları belli oranlarda azaltmıştır. Bunun yanı sıra, %70 seviyelerinde olan yüksek enflasyon tek hanelere inmiştir. Netice olarak, 2001 krizinin bitimiyle Türkiye'de 3.000 dolar olan kişi başına düşen milli gelir seviyesini 2005 yılında orta gelir düzeyi olarak belirlenen 10.000 dolara çıkarılmıştır. Böylece sıkışık durduğu düşük gelir tuzağından ancak yıllar sonra çıkabilmiştir (Karahana, 2012: 100).

2.2.2. Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağı Süreci

Türkiye Orta gelirli ülke seviyesine ulaştığı 2005 döneminden itibaren ekonomik büyümesine aralıksız olarak devam eden Türkiye, 2008 yılın son döneminde gerçekleşmiş olan küresel krizin etkileriyle birlikte ekonomi daralmaya girilmiştir. Türkiye 2009 yılının son çeyreğinde ekonomi toparlanmaya başlamış ve 2010-2011 yıllarında birçok gelişmiş ülke ABD, Avrupa ve Japonya gibi gelişmiş ekonomilerin sıkıntılar yaşandığı bir süreçte Türkiye ekonomi büyüme strateji hamleleriyle kolay olmayan sıkıntılı ve sancılı bir dönemi başarılı bir biçimde geçmiştir. Bu anlamda Türkiye'nin 2004-2015 dönemine ait kişi başına düşen GSYH'nin istikrarı Şekil 2.1'de belirtilmiştir.

Şekil 2. 1 Türkiye'de Kişi Başı GSYH'nin Seyri (2004-2018)

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD?locations=TR,2019>

Şekil 2.1'de 2004-2008 dönem aralığında kişi başı GSYH'de sürekli bir artış söz konusudur. Fakat 2008 krizinden sonra kişi başı düşen GSYH'nin yavaşlama eğilimine geçtiği ve 2009 yılında ise önemli bir düşüş yaşandığı gözlenmektedir. Bu düşüş süreklilik arz etmemiş ve 2010 yılından 2015'e kadar kişi başına düşen GSYH sürekli artış eğilimindedir. Ancak 2015 yılında tekrar düşüş eğilimi gösteren GSYH'nin yeni bir durum meydana getirdiği görülmektedir.

Türkiye'yi 3.000 dolar noktasındaki gelir düzeyinden 10.000 dolar gelir düzeyine kısa zaman zarfında çıkararak paket, 2023 yılında kişi başına düşen GSYH'yi 25.000 dolar düzeyine getirmek ve ulaştırmak için yeterli olmayacaktır. Bu program ekonominin yeniden yapılandırılması için kullanılmış ve işlevini yerine getirmiştir. Son on yıldır

Türkiye’de varlık ücretleri düşük, reel ücretler yeteri kadar rekabet edebilmekte ve kredi maliyetlerinde de azalan bir durum seyretmiş, bunların hepsi Türkiye’nin rekabetçiliğine pozitif etkilenerken, büyümeyi ve kalkınmayı destekler duruma gelmiştir. Oluşan böyle bir ortamda Türkiye’deki sektörlerde de yoğun olarak düşük olan teknolojiler kullanılmaya başlanmıştır. Bu süreç ise, orta gelir tuzağına yakalanan ülkelerin içinde kaldığı ekonomik durumu belirtmektedir. Düşük olan maliyetler ile emek yoğununa dayalı olan sektörlerin ellerindeki fırsatı, orta gelir grubuna geçtiğinde, kaybetmekte ve rekabetçi etkisinin artırması gerekliliğinin ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Türkiye orta gelir seviyesine 2005 yılı itibariyle geçmiştir. Bu durumda orta gelir düzeyine 14 yıl önce geçiş yapmış ve ekonominin gelir basamakları çıkış süreci giderek azalma göstermektedir. Fakat daha sonraki dönemlerde hızlı olarak üst gelir grubuna geçiş evresinde kısırsal döngüye tedbir alınması gerekmektedir. Çünkü bu program işlevlerini kaybederek çöküntüye uğramış bir ekonominin sadece onarımını sağlamış olup orta gelir seviyesinden yüksek gelir seviyesine geçiş için gerekli olan donanım yetersizdir. Türkiye ekonomisinin belirlenen ve istenen 2023 hedeflerine ulaşabilmesi için yeni atılımlar ve stratejilere ihtiyaç olmaktadır.

2.3. Türkiye Ekonomisi Açısından Orta Gelir Tuzağında Kalma Riski

Türkiye’de 2002 yılında kişi başına düşen gelirin 3.000 dolar seviyesinde olan gelir 2016 yılına gelindiğinde 10.000 dolara yükselmesi, “bu artışın devam ederek Türkiye’nin yüksek gelir grubuna taşıyacak mı yoksa kişi başına düşen gelir artışının önemli derecede yavaşlaması sonucu Türkiye orta gelir seviyesinde sıkışıp kalacak mı?” sorularını gündeme getirmiştir. Bu süreçte kişi başı gelirin dikkat çekici artışın iki temel nedenden kaynaklanmaktadır: İlk neden Türkiye’nin uzun zamandan beri ortalamasının üstünde büyümedeki artışın oranlarıdır. Bu yıllardaki zaman dilimi arasında GSYH reel olarak %60 artmış. İkinci neden ise bu durumda TL’nin dolar kuru karşısında değer kazanmasıdır. Netice olarak Türkiye’nin kişi başı doların geliri olarak orta gelir grubunda olan ülkelerin seviyesine yerleşmiştir. Böylelikle Türkiye ekonomik büyüme ve kalkınma literatüründe “Orta Gelir Tuzağı” olarak adlandırılan tartışma konusu alanına girilmiştir (Gürsel, Soybilgen, 2013:2).

T.C. Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanarak uygulamaya konulmuş olan 10. Kalkınma Planında, devlet pozitif bir yaklaşımla kişi başına düşen gelirin 2023 yılında 25.000 dolar olacağını ileri sürerken, bazı yaza ve ekonomistler bundan sonra dolar bazında kişi başına düşen gelir artışının yavaşlama seyrinde olacağını ve Türkiye ekonomisinin orta gelir tuzağı sarmalında kalacağını savunmuşlardır. Türkiye'nin ekonomik durumu hakkında yapılan bu tartışmaların gündemde olmasından dolayı literatürde orta gelir tuzağı Türkiye özelinde en çok konuşulan konular arasında yerleşmiştir. Bu durumda, Türkiye'nin tuzakta olan riski ile yapılan ölçütler, geliştirilen yöntemlerle analiz yapılmaya çalışılmaktadır. Öncelikle orta gelir tuzağının ölçütlerinden olan ABD'nin kişi başı gelirin %20'inde olma durumuna göre Türkiye değerlendirilecektir. Bu duruma istinaden, 1980-2018 dönemlerinde Türkiye ile ABD'nin kişi başı GSYH'sına göre orta gelir tuzağının analizi Tablo 2.4'te gösterilmektedir.

Tablo 2. 4 Türkiye'nin ABD'nin GSYH 'sına göre Orta Gelir Tuzağı

Yıllar	Türkiye	ABD	(Türkiye/ABD)*100
1980	1.860	13.380	13,90
1981	1.860	14.360	12,95
1982	1.570	14.220	11,04
1983	1.400	14.570	9,61
1984	1.310	16.210	8,08
1985	1.310	17.460	7,50
1986	1.450	19.110	7,59
1987	1.740	21.390	8,13
1988	1.860	23.490	7,92
1989	1.920	23.770	8,08
1990	2.310	24.060	9,60
1991	2.590	24.270	10,67
1992	2.940	25.680	11,45
1993	3.140	26.390	11,90
1994	2.680	27.650	9,69
1995	2.850	29.040	9,81
1996	2.920	30.270	9,65
1997	3.190	31.270	10,20
1998	3.430	32.030	10,71
1999	3.580	33.670	10,63
2000	4.300	35.960	11,96
2001	3.550	36.710	9,67
2002	3.560	37.310	9,54
2003	3.910	39.770	9,83
2004	5.220	43.510	12,00
2005	6.760	46.190	14,64
2006	7.820	47.880	16,33
2007	8.880	48.500	18,31
2008	9.780	48.980	19,97
2009	9.580	47.730	20,07
2010	10.430	48.990	21,29
2011	11.230	50.570	22,21
2012	11.870	52.760	22,50
2013	12.510	53.940	23,19
2014	12.560	55.850	22,49
2015	11.960	56.700	21,09
2016	11.180	57.170	19,56
2017	10.890	59.160	18,41
2018	10.380	62.850	16,52

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD?locations=TR>, 2019

1980 yılına kadar Türkiye’de sabit olan döviz kuru sistemi uygulanıyordu. Bu yıldan sonra müdahaleli döviz kuru sistemine geçilmekle beraber dış ticareti arttırmak amacıyla Türk Lirası’nın dövize karşı değeri düşürülmüştür. Bu nedenle, Türkiye’de kişi başına düşen gelirin dolar karşısında değer kaybetmesine neden olmuş ve böylece GSYH dolar bazında değer düşmüştür. 2000 ve 2001 yıllarındaki krizle beraber Türk Lirası’nın dolar karşısında olan kaybı GSYH’nin da dolar türünden değerini önemli derecede düşürülmüştür

Türkiye’de kurlar 2001 krizi sonrası dalgalanmış ve IMF yardımıyla “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”nın başlamasıyla TL’ye döviz karşısında değerlenmeye başlamıştır. Bu durum yıllar sonra, Türkiye’nin ABD’nin kişi başına olan oranlamasını artırmıştır. 2008 krizinin negatif etkileri bahsi geçen oranın 2009’da düşmesine sebebiyet vermiştir. Fakat daha sonraki yıllarda, bu oran tekrar yükselişe geçmiştir.

Tablo 2.4’e göre Türkiye’nin 1980 yılından 2008 yılına kadar GSYH’nin %20’lik düzeyine gelmediği, ancak 2008 yılından sonra orta gelir seviyesine geldiği belirtilmektedir.

“Dünya Bankası’nın kişi başına düşen gelir sınıflandırması Türkiye açısından değerlendirildiğinde tabloda, Türkiye 2003 yılından itibaren üst orta gelir grubu arasında yerini almaktadır. Yani, Türkiye’nin 13 yılda üst orta gelir seviyesinde kalarak ve yüksek gelirli ülkeler kategorisine geçmediği belirtilmiştir. Türkiye’de 2003-2015 yılları arasındaki reel GSYH’nin ortalama büyüme hızı %5 olarak gerçekleşmiştir. Fakat Türkiye’de reel GSYH’nin ortalama büyüme hızı, 2002-2006 yıllarında %7, reel GSYH’nin büyüme hızı 2008 krizinden hemen sonraki yıllar arasında 2010 ve 2011 yıllarında büyüme hızı %9 ve %8,8 düzeyine ulaşmıştır. Bu gelişmelerle beraber, Türkiye’de yaklaşık olarak büyüme hızı 2012-2015 yılları arasında %3,3 düzeyine düşüş yaşamıştır” (TCMB).

Eichengreen vd. (2012), hızlı büyüme gösteren ekonomilerde 2005 yılı sabit fiyatlarıyla kişi başına düşen GSYH’nin 17.000 dolara ulaştığı andaki durumda büyümede yavaşlama görüleceğini dile getirmişlerdir. Ayrıca, kişi başına düşen GSYH’nin ABD’nin kişi başına düşen GSYH’nin %58’ine ulaşması ve en son imalat sanayinin toplam GSYH içindeki payının %23’üne ulaşılması ile beraber, ekonomilerin bu seviyede sıkışık kalacakları ve kendilerini orta gelir tuzağı kapanında bulacakları belirtilmektedir.

Eichengreen vd.'nin yapmış oldukları orta gelir tuzağı tanımı dikkate alındığında, Türkiye'de GSYH 17.000 dolara ulaşmadığından ve Türkiye'nin daha ABD kişi başına gelirinin %58'ine ulaşmadığından dolayı orta gelir tuzağının birinci ve ikinci kısmına uymamaktadır. Dolayısıyla orta gelir grubunda daha çok yol alması gerekir. Bu çalışmanın bulguları bu yolun uzun süreceğini göstermektedir.

Ayrıca, büyümedeki hızın düşmesinin yanı sıra ülkelerin orta gelir tuzağıyla karşı kalan ekonomilerin düşüşlerini gösteren çeşitli emarelerde bulunmaktadır. Bu emarelerden birincisi, yatırım ile tasarrufların istenilen seviyede olmamasıdır. İkinci durum ise, imalattaki gelişimin ağır olması, üçüncüsü ise, sanayide çeşitliliğin düşük olması ve piyasada emeğin şartlarının zayıf olmasıdır (Eğilmez, 2012). Bu koşullar değerlendirildiğinde Türkiye'nin orta gelir tuzağı riski ile karşı karşıya olup olmadığı Tablo 2.5'te, Şekil 2.2'de ve Tablo 2.6'da yer alan veriler aracılığıyla değerlendirilecektir.

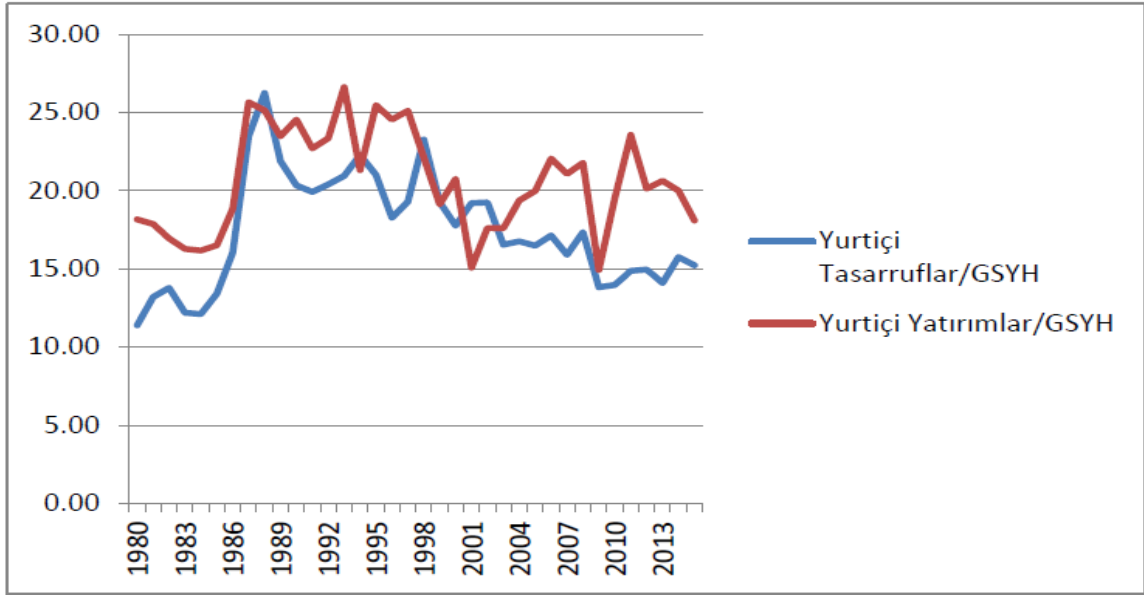
Tablo 2. 5 Türkiye'nin Yurtiçi Tasarruflar, Yurtiçi Yatırımlar, İmalat Sanayi Oranları (%GSYH) ve Dış Ticaret Dengesi

Yıllar	Yurtiçi	Yurtiçi	İmalat	Dış Ticaret
1980	11,40	18,16	17,32	-4.999.242,49
1981	13,20	17,87	19,72	-4.230.439,46
1982	13,80	16,95	20,30	-3.096.692,12
1983	12,20	16,29	19,51	-3.507.168,42
1984	12,11	16,18	18,47	-3.623.428,76
1985	13,41	16,51	18,78	-3.385.366,65
1986	16,06	18,85	22,87	-3.648.045,69
1987	23,49	25,67	22,64	-3.967.757,49
1988	26,24	25,14	23,74	-2.673.373,69
1989	21,89	23,47	23,84	-4.167.451,19
1990	20,34	24,55	22,73	-9.342.837,98
1991	19,92	22,71	22,98	-7.453.551,85
1992	20,41	23,36	22,47	-8.156.426,29
1993	20,95	26,62	21,70	-14.083.302,64
1994	22,30	21,32	22,87	-5.164.146,95
1995	21,01	25,47	23,42	-14.071.969,89

Tablo 2.5 'in devamı				
Yıllar	Yurtiçi	Yurtiçi	İmalat	Dış Ticaret
1996	18,27	24,55	21,82	-20.402.177,52
1997	19,30	25,11	22,32	-22.297.648,89
1998	23,27	22,11	25,74	-18.947.440,16
1999	19,28	19,12	23,78	-14.084.047,07
2000	17,77	20,77	22,25	-26.727.914,46
2001	19,21	15,08	21,27	-10.064.866,60
2002	19,25	17,61	20,08	-15.494.708,30
2003	16,55	17,60	20,18	-22.086.855,76
2004	16,76	19,39	19,84	-34.372.613,15
2005	16,49	19,99	19,75	-43.297.742,76
2006	17,14	22,05	19,35	-54.041.498,00
2007	15,91	21,07	18,65	-62.790.964,60
2008	17,35	21,78	17,85	-69.936.378,48
2009	13,83	14,94	16,62	-38.785.808,61
2010	13,97	19,52	17,41	-71.661.112,67
2011	14,89	23,56	18,18	-105.934.807,44
2012	14,97	20,13	17,39	-84.083.404,35
2013	14,10	20,64	17,30	-99.858.613,02
2014	15,77	20,01	17,78	-84.566.959,38
2015	15,23	18,11	17,64	-63.395.487,19

Kaynak: World Bank (2017), World Development Indicators. Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) (2017), İstatistiki Tablolar.

Tablo 2.5 ve Şekil 2.2'deki yurtiçi yatırımları ile tasarrufların GSYH'deki oransal kısmı değerlendirildiğinde, öncelikle 2008 küresel krizden önceki dönemde tasarrufların GSYH'deki miktarının azalması nedeniyle tasarruf oranları ile yatırım oranlarının farkının giderek arttığı gözlenmektedir. Türkiye bu dönemde yurtiçi tasarruflarındaki düşüş sebebiyle yatırımların finansını sağlamak için dış tasarrufları kullanmıştır.

Şekil 2. 2 Türkiye'nin Yurtiçi Tasarruflar ve Yurtiçi Yatırımları (%GSYH)

Kaynak: Alkan, vd.,2018: 107

Bu bağlamda dış tasarrufların payı artırılarak, Türkiye ara mal ile enerji ithalatına bağlı bir duruma gelmiş dış ticaret açıklarının yükselmesine etki etmiştir (Koçak, 2014: 3). “İmalat sanayinin gelişimine bakıldığında ise 1980-2003 yılları arasında ortalama olarak %20 olan imalat sanayinin GSYH içerisindeki oranı 2003 yılından sonra düşüş eğilimine girdiği Tablo 2.5'te yer verilen verilerden belirtilmektedir. Özellikle, imalat sanayisinde dünyada en fazla katma değer oluşturan ülkeler arasında olan Türkiye 1990 yılında 13. sıradan 2000 yılında 15. sıraya düşmüş ve 2010 yılında ise sıralamada bile yerini alamamıştır” (Alkan, vd., 2018: 108).

Diğer taraftan, Türkiye'nin orta gelir tuzağına yakalanmamak veya bu tuzaktan çıkmak için bir diğer önemli etken yüksek teknolojisi olan ürünlerin üretilmesinin geliştirilmesidir (Alçın, 2015: 42). Bu anlamda gelişmekte olan ülkelerdeki gibi Türkiye'de araştırma Geliştirme giderleri önemli düzeydedir. Gelişmiş olan ülkelerde Araştırma Geliştirme giderlerinin GSYH'daki oranı %3 seviyesindeyken Türkiye'deki oran ise 2014 ile 2015 yılları arasında %1 düzeyine gelmiştir (Tablo 2.6).

Tablo 2. 6 Türkiye'de Ar-Ge Harcama ve Giderleri (% GSYH)

Yıllar	Ar-Ge Harcamaları / GSYH
1996	0,45
1997	0,49
1998	0,36
1999	0,46
2000	0,47
2001	0,53
2002	0,51
2003	0,47
2004	0,50
2005	0,57
2006	0,56
2007	0,69
2008	0,69
2009	0,81
2010	0,80
2011	0,80
2012	0,83
2013	0,82
2014	0,86
2015	0,88
2016	0,94
2017	0,96

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?locations=TR>, 2019

Belirtilmiş olan tüm bu etkenlerin çerçevesinde, Türkiye'yi orta gelir tuzağı riskine sürükleyen en temel nedenlerin büyümedeki hızın düşmesi, ulusal alandaki tasarrufların yetersizleşmesi, imalat sektöründeki durgunlaşma ile diğer gelişmiş olan ülkeler göre Araştırma Geliştirme harcamalarının GSYH içindeki oranının az olması şeklinde ifade edilmektedir. Bu nedenle Türkiye, orta gelir seviyesinden yüksek gelir seviyesine ulaşabilmesi için çeşitli yapısal reformlara ihtiyaç duyabilmektedir.

2.4. Türkiye'de Toplam Faktör Verimliliği

Türkiye geliri daha yüksek olan ülkelerin grubuna çıkabilmesi ve bu gelir grubunda kalabilmesi için ekonomide nasıl büyüyeceğinin kaynaklarının belirlenmesi gerekir ve bu kaynakların doğru kullanımı belirlenmelidir. Bu durumda toplam faktör verimliliği, hem ülkelerdeki büyümenin farklılıkların sebeplerini hem de büyümede belirleyici olan gücün hangi üretim faktörünün etkili bir şekilde kullanıldığı belirlemek açısından önem arz etmektedir.

Türkiye’de toplam faktör verimliliği ve ekonomik büyüme için yapılmış olan çalışmalar çok az rastlanılmaktadır. Yapılan bu sınırlı çalışmalarda elde edilmiş olan araştırmalarda Özüğurlu ve Tuncer ve tarafından 2006 yılında yapılan araştırmada ise 1982-2000 dönemlerinde sermayenin ve toplam faktör verimliliğine olan katkısı büyümeye olan etkisi fazla olduğunu belirlerken emek sektörü ise büyümeye çok fazla katkısı olmayıp sınırlı düzeyde kalmıştır. Saygılı, Cihan ve Yurtoğlu’nun 1972 ile 2000 yıllarında yapılan çalışmalarında kişi başı çıktı artış seviyesinin toplam faktör verimliliği ve teknoloji gelişim düzeyiyle artışı olumlu bir etkileşim olduğu belirlenmiştir (Vergil, 2008: 160). Türkiye’de büyümenin kaynakları ve verimlilik göstergeleri 1976-2009 yıllarında incelendiğinde toplam faktör verimliliğinin büyümeye etkisi ve katkısı yok denecek kadar az olduğu belirlenmektedir. Bu bağlamda Türkiye’nin ekonomik gelişmesi ve büyümesinin teknolojik gelişmelerden ayrı üretim faktörlerinde olan artışlardan kaynaklandığı söylenebilmektedir (Bölükbaş, 2011: 275).

Krugman’ın 1997’de toplam faktör verimliliği ve büyüme ile ilgili çalışmasında gelişmekte olan 77 ülkeyi ele almış 1970–1990 dönemleri arasında seçilmiş ola ülkelerin toplam faktör verimliliği değişikliğinin artı eksi olarak %10'luk bir aralıkta olduğu, fakat toplam faktör verimliliği gelişmesinin %50'leri geçtiği birçok gelişmekteki ülkelerde dikkat edilen husus aşırı yüksek büyüme gerçekleştiği belirlenmiştir. Bu ülkelerin birkaçı; Çin, Tayvan, Hindistan ve Singapur’dur.

Kişi başı gelir fazlalığı üç farklı şekilde bölerek değerlendirilebilir:

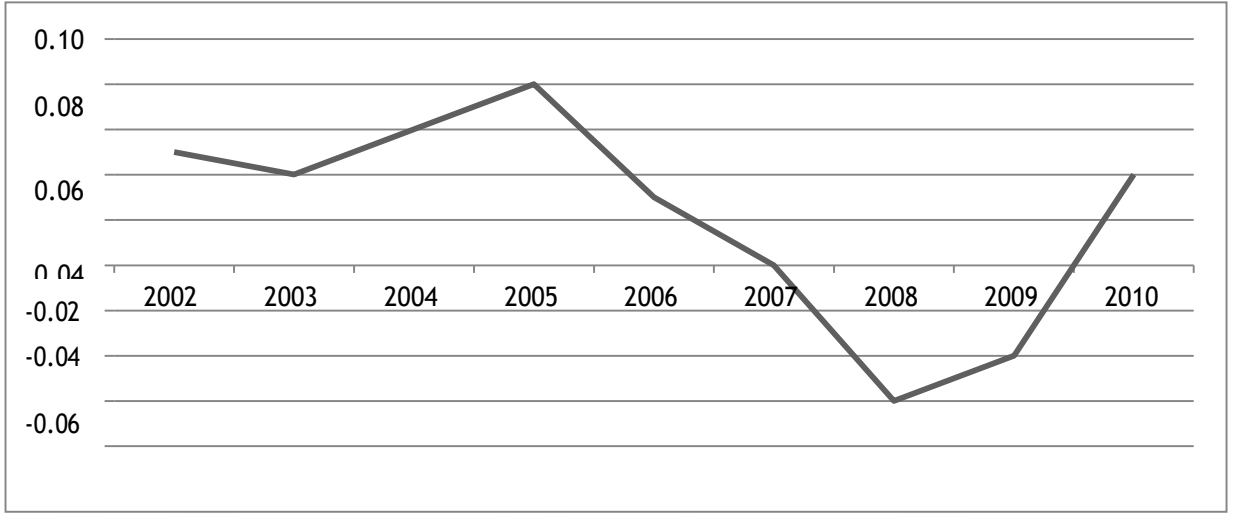
- a. Çalışabilecek olan nüfusun genel nüfusa olan oranı,
- b. Çalışabilecek olan nüfus içerisinde aktif çalışan olan nüfuzun payında meydana değişim, yani istihdam edilmiş olan orandaki değişim,
- c. Çalışmış kişi başı değişimi veyahut emek verimliliğindeki geçiş.

Çalışabilecek olan nüfusun tüm nüfus içindeki oranının artması büyümeye olan etkisi epay düşüktür. İstihdamdaki payının artması yeterli değildir. Herhangi bir ekonominin Orta Gelir Tuzağına yakalanmasını önleyebilecek neden emekteki verimliliktedir. Bu emekteki verimin akabinde, yapılan yatırım ve teknolojidaki ilerleme düzeyi içermesi, çalışan kişilerin eğitim ve kalite seviyelerinin artması, ekonomideki çarkların daha etkin ve aktif olarak dönmesi bulunmaktadır (Gürsel ve Soybilgen, 2014: 2).

Toplam faktör verimliliği ülkelerin ekonomik gelişmelerindeki asıl etken güçtür. İşgücü girdileri ve sermaye etkileri önem derecesine göre az etkilidir. Ülkelerin ekonomileri arasındaki gelir düzeyi bakımından arasındaki fark büyümekte toplam faktör verimliliğindeki değişim bu durumun nedenidir. Uzun vadede istikrarlı büyümeye ve toplam faktör verimliliğine katkı sağlayacak unsurlar; tasarruf oranları, beşeri sermaye ve eğitim Ar-Ge giderleri, vergi düzeni, teknolojik ilerleme ve inovasyon becerisi, altyapı gelişmeleri, ticari ve finansal rekabetçilik ve kurumsal alt yapı olarak belirtilmektedir (Serदारoğlu, 2013: 6; Gürsel, 2011: 13).

Türkiye ekonomisi son dönemlerde düşük büyümeyle beraber emek verimliliğine katkı sağlamadığı, esasen istihdam oranındaki artışın getirdiği büyümeyle devam etmek zorunda kaldı. Bunun neticesinde kişi başına gelir artışı yüksek oranda azaldı. İstihdam yükselmesi, nedeniyle hanelerde yaklaşık olarak çalışan sayısının fazlaşması olumlu olan gelişmelerdir. Yalnız Türkiye'nin ekonomisi ileri düzeyde bir büyüme seviyesine gelmesi için, kişi başına olan gelirini daha hızlı artırarak hedeflediği 25.000 olan dolar seviyesini yakalayabilmesi için verimlilikteki artışların kesinlikle sisteme koymalıdır. Verimlilikteki artışların en önemli kaynakları eğitim sisteminin düzenlenmesi, işgücü ve emek piyasasının düzenlenmesi, vergi ve sermaye piyasasındaki yapısal düzenlemelerin gerçekleşmesi durumunda ekonomideki sistem ve çarkların daha aktif çalışmasından geçmektedir. Ters bir durumda Türkiye yıllarca orta gelir seviyesinden yüksek gelir seviyesine ulaşamayabilir (Gürsel ve Soybilgen, 2013:7).

Türkiye'de toplam faktör verimliliğinin 2002 yılında üst orta gelir düzeyli olan ülkelerin düzeyine geçtiği 2005 yılına kadar artış olduğunu görmekteyiz. 2005 yılından 2009 yılı dönemine kadarki süreçte toplam faktör verimliliğindeki büyüme artışı 2005 dönemine göre iki katı kadar düştüğü Şekil 2.3'te görülmektedir. 2005 yıllı sonrası toplam faktör verimliliğindeki yaşanan düşüşe etki eden uzun vade de sermaye birikimindeki üretkenlik trendine de bakılmalıdır. Bu amaçla oluşturulan Şekil 2.4'te Türkiye'de 1979 2010 arası için Sermaye/Hâsıla oranını göstermektedir.

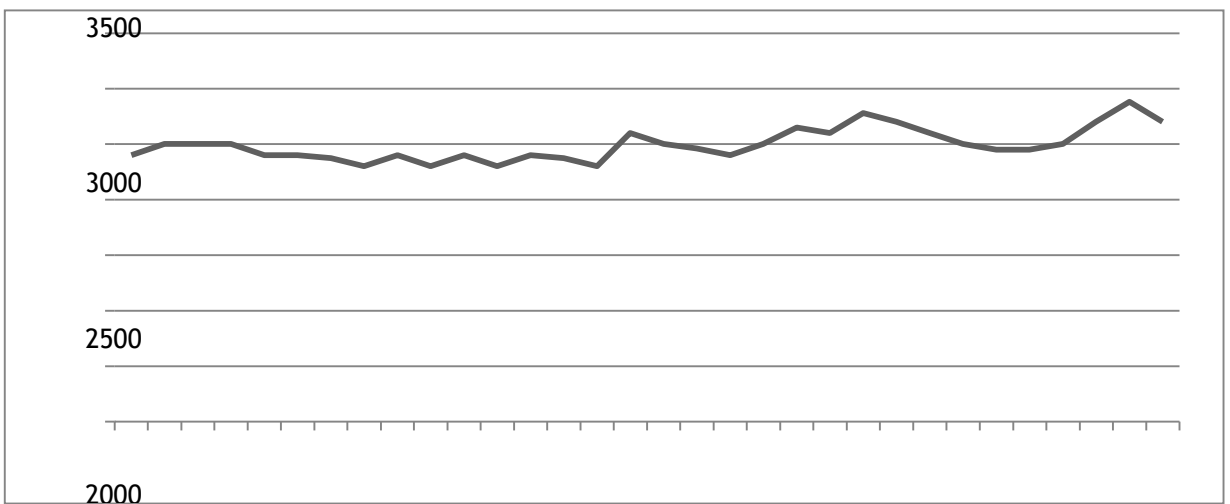

Şekil 2. 3 2002 2010 Dönemleri Arası Toplam Faktör Verimliliği Büyüme Oranı

Kaynak: Yeldan vd., 2012: 45

Sermayenin ve üretmenin artışından söz edebilmek için milli gelir başına sermaye kullanımı demek var olan sermayenin hasılaya olan oranın katsayılarının indirilmesi gereklidir.

Türkiye'nin üst-orta gelir düzeyli ülkeler sınıfına çıktığı 2005 yılı döneminden 2009 yılına kadar sermaye/hâsıla oranının artış gösterdiği Şekil 'de görebilmekteyiz. Bu durum sermayenin üretkenliğinin 2005 yılından 2009 yılına kadarki dönemde düştüğünü belirtmektedir.

Şekil 2. 4 1979–2010 Sermaye/Hâsıla Oranı (K/Y) (1998 Sabit Fiyat)

Kaynak: Yeldan vd., 2012: 46

Türkiye'nin ekonomisi üst-orta gelir sınıfında olduğu 2005 yıllı ve 2012 yılları sermayedeki verimlilik toplam faktör verimliliği baz alınarak incelenmiştir. Önceden belirtilen çerçeveye göre toplam faktör verimliliği ve sermaye verimliliğinin düşük olması nedeniyle Türkiye ekonomisi orta gelir tuzağına girme tehlikesi bulunmaktadır (Dündar, 2013: 99).

2.5. Türkiye'de Beşeri Sermaye Düzeyi

İnsan davranışlarında zaman içinde farklılaşma ile beraber insan taleplerinde de değişme olmaktadır. Dolayısıyla insanlar, teknoloji, bilgi yoğun üretimi talep ettiklerinden ülkeler bu ürünleri üretmek için uzmanlaşmış ve uluslararası alanda piyasaya hükmetme durumuna gelmişlerdir. Bu ülkeler daha çok yüksek gelirli ülkelerdir. İleri teknoloji üreten bu ülkeler, diğer ülkelere göre geliri daha yüksek olan ülkelerdir. Teknoloji, yoğun bilgi üretebilmenin en önemli faktörü beşerî sermaye yani kaliteli ve vasıflı işgücü belirlemektir.

Toplumda yaşayan fertlerin sahip oldukları bilgi, beceri, yetenekleri ve sosyal alandaki ilişkileri eğitim düzeyi gibi durumların tamamı beşerî sermayenin özelliğini yansıtmaktadır.

Az gelişmiş olan ülkeler kalkınabilmesi için genelde kaynaklarının çoğunu fiziki sermayeyi yükseltmek için kullanabilmektedir. Bu durumda hedef fiziki sermaye yatırımlarını genişleterek hızlı büyüme seviyesini bulmaktır. Bu hedeflerde eğitim sistemine yeterli ve gerekli olan yatırımın yapılmaması neticesinde iktisadi kalkınmada beşerî sermayenin dışlanmasına sebep olmaktadır. Buna takriben beşerî sermaye kavramı 1960'lı dönemlerde kalkınma ve büyüme ile birlikte tartışılmaya konu olmuş, 1970'li yıllarda yapılan araştırmalarda ve ekonomik değerlendirmelerde insan kavramı önemli artmaya başlamıştır. Beşeri sermayenin gerekliliği ve önemi üzerinden eğitime yapılacak olan yatırımlar belirlenmiştir (Doğan ve Şanlı, 2003: 174).

İnsani Gelişme Göstergesi Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından 1980 yılından bu güne kadar yayımlanan bir endekstir. Bu endekste ülkelerin yaşam standartları endeksi, eğitim endeksi ve sağlık endeksi olarak üç ölçek açısından değerlendirilir ve bu değerlerin ağırlıklı olarak ortalaması ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre 0 ile 1 arasında değer alabilecek şekilde sıralama yapılır. Ülkeler 1 değerine ne kadar yakınsa o oranda

kalkınmış olarak belirlenir (Mishra ve Nathan, 2013: 1-3). Ayrıca ülkeler aldıkları endeks değerine göre düşük, orta ve yüksek gelişme gösteren ülkeler şeklinde de sıralanır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), beşerî sermayede oluşan gelişmeleri belirlemektedir. 1990'lardan bu yana (UNDP) tarafından belirlenen İnsani Gelişme Endeksi'dir (HDI) belirlemektedir. İnsani Gelişme Endeksi eğitim, sağlık, eşitsizlik istihdam vb. etmenler insani gelişmeyi belirler ve ölçüt olarak hedeflemektedir.

Tablo 2. 7 Türkiye İçin İnsani Gelişme Endeksi Değerleri

Yıllar	Değer
1980	0,474
1990	0,569
2000	0,645
2005	0,684
2007	0,702
2010	0,715
2011	0,720
2012	0,722
2013	0,759
2014	0,761

Kaynak: HDR, 2014: 150.

Tablo 2.7'de de belirlendiği gibi 2014 yılından beri insani gelişme endeksinde Türkiye 0,761'lik bir oranla dünya genelinde 72. Sırada yüksek bir gelişmeyle yer bulmaktadır. 1980'den 2012 yılına kadar olan zaman diliminde insani gelişme göstergesinde Türkiye'nin en.deks değeri 0,384'luk bir oranla (%52,32) hızlı bir artış göstermiştir.

Tablo 2. 8 Eğitim Seviyesi ve Sağlık Harcamaları

Yetişkin Okur Yazarlık Oranı 2005–2010	Toplam Kayıt Oranı (2002–2011)			Eğitim Kalitesinden Memnuniyet Oranı (%)	İşgücüne Katılım Oranı (2001–2011 Ort.)
	İlköğretim (%)	Orta öğretim (%)	Yüksek öğretim (%)		
15 yaş ve üzeri (%)	İlköğretim (%)	Orta öğretim (%)	Yüksek öğretim (%)	(%)	15–64 yaş arası (%)
90,8	102,0	78	45,8	54,3	51,16
	2001–2011				
	Kişi Başı Sağlık Harcaması			Eğitim Harcaması/GSMH (%)	
Türkiye	747,08			2,69	

Kaynak: HDR, 2013: 171

Tablo 2,8’de Türkiye’nin sağlık ve eğitim alanlarına yönelik 2005 yılı fiyatları sabit alınmasıyla yapılan yatırımlara baktığımızda 2001 ve 2011 dönemleri arasında kişi başına ortalama 747,08 dolarlık harcamanın yapıldığı öngörülmüştür. Dönemdeki eğitim giderlerinin GSMH’deki oranı ortalama olarak %2,69’luk payı eğitim giderlerine verilmiştir. Okuryazarlık payı %90,8 oranındayken eğitimdeki memnuniyette %54,3 oranında belirtmektedir. (Yaşar ve Gezer, 2014:144).

Eğitim sisteminde nitelikli ve kaliteli bir dönüşümün olması toplam faktör verimliliğin yükselmesine de etki etmektedir. Bunun için eğitim sisteminin yapılanması olması için yenilenebilir ve sürdürülebilir bilgi özelliklerinin belirlenmesidir.

Eğitim sisteminin yeniliklere açık olmalı kaliteli ve nitelikli insan potansiyelinin geliştirilmesi için bilim ve teknolojik politikalarla düzen ve disiplinli bir şekilde eğitim sistemi belirlenmelidir. (Alçın ve Güner, 2015: 33).

2.6. Türkiye’nin Teknoloji Düzeyi

Tablo 2.9’a bakıldığında Türkiye’nin faaliyetleri ve teknoloji düzeyi belirlenmiştir. 2002 ve 2009 yıllarında bilimsel dergilerde makale sayısı ortalama olarak 7.522,60’tır. Bu tarihlerde kişi başına düşen araştırmacı sayısı 803,9’dur. Fen bilimleri ve mühendislik olanlarında oranı 2002-2011 verilerine göre %20,9’dur. (HDR, 2013: 187).

Tablo 2. 9 Türkiye’nin Teknolojik İlerleme Düzeyi

Araştırma ve Geliştirme		İnivasyon		Teknoloji Adaptasyonu (her 100 kişide)		
2002–2010	2002–2009	2002-2011	2002–2011	2010	2002-2012	2010
Araştırmacı (her milyon kişide)	Bilimsel ve Teknik Makale Sayısı	Patent Sayısı	Fen Bilim. ve Müh. Mezunu (% toplam)	İnternet Kullanıcı	Telefon Hattı	Sabit ve Mobil Telefon Kullanıcı
803,9	7.522,60	1.723,60	20,9	39,8	25,11	107,2

Kaynak: HDR, 2013: 187.

Türkiye’nin bilimsel bilgi ve teknik makalelerin gelişmişlik düzeyi ve dergi sayılarındaki artışa göre Türkiye ABD’nin %3,68’lik düzeyindedir. 2002 ve 2011 yıllarında patent sayıları verilerine bakıldığında ABD’nin %0,79’u oranındadır. 2005 ve 2010

yıllarında Ar-Ge harcamalarına ortalama olarak GSYH'nın %0,8'lik verilmiştir. Türkiye yüksek orta gelirli bir ülke olmasına rağmen Ar-Ge harcamalarına verilen miktar çok azdır (HDR, 2013: 187).

2.7. Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağından Çıkması İçin Alınması Gereken Tedbirler

Türkiye'de orta gelir tuzağına yol veren unsurların ekonomiye dayalı olan verileri ve girdilerden belirlenmektedir. Bu nedenle tuzağa yakalanmamanın ya da tuzaktan kurtulmanın yolu yapısal yenilikler uygulamak ve gerçekleştirmekten geçmesidir. Türkiye'nin orta gelir tuzağına yakalanmamak ve yüksek gelirli ülkeler düzeyine gelebilmek için Türkiye'nin büyüme ve kalkınma politikalarının belirlenmesinde iki hedef belirlenmelidir: Bu hedeflerden ilki kısa zaman sürecinde istenilen büyüme trendini yakalamaktır. İkinci amaç ise orta ve uzun zaman diliminde istikrarlı bir büyüme elde etmektir. Türkiye'nin orta ve uzun zaman diliminde büyüme hedeflerine ulaşabilmesi, yüksek gelirli ülkelerin gelir seviyesine daha hızlı yetişebilmesi, diğer bir deyişe orta gelir tuzağına düşmeden gerekli olan dönüşümün sağlanabilmesi için verimlilik düzeyinin artırılması ve sanayileşme sürecinin sağlanabilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Yüksek ve istikrarlı büyüme stratejisi ise özel sektör rehberliğinde dışa açık ve daha rekabetçi bir üretim yapısının sağlanması üzerine kurgulanmaktadır. Bu hedefler neticesinde istikrarlı büyümeyi sağlamak için rekabet edebilme gücüne sahip, iç pazarı sıcak tutarak uluslararası alanda pazarlarına ihracatı teşvik edebilecek ve cari açık sıkıntısını azaltabilecek bir üretim modeli belirlenmelidir.

Türkiye, orta ve uzun vadede belirlemiş olduğu büyüme hedeflerini gerçekleştirebilmek amacıyla, makroekonomik istikrarın güçlendirilmesini, beşerî sermayenin geliştirilmesini, kaliteli eğitim sisteminin gerçekleştirilmesi, işgücü piyasasının etkinleştirilmesini, teknoloji ve yenilik geliştirme kapasitesinin artırılmasını, fiziki altyapının güçlendirilmesini ve kurumsal kalitenin iyileştirilmesini temel politika alanları olarak belirlenmiştir. Ancak Türkiye'nin belirlenen bu amaçlara ulaşabilmesi diğer bir şekilde orta gelir tuzağı durumuyla karşı karşıya kalmadan ileriye dönük yoluna devam edebilmesi için, eskiden beri ve halen devam eden bazı yapısal sıkıntılara hemen çözümler geliştirmeleri önemle arz edilmektedir. Orta ve uzun vadede kendi iç sıkıntı ve sorunlarını halletmiş, mevcut yapısal sorunlarına kesin çözümler üretebilmiş olan bir Türkiye'nin, sahip olduğu coğrafi konum itibarıyla ve özellikle de avantajlarıyla da yüksek gelirli

ülkeler kategorisine girmemesi için hiçbir neden yoktur. Türkiye'nin orta gelir tuzağından çıkmak için alınması gereken tedbirler şu başlıklar altında sunulmaktadır.

2.7.1. Toplam Faktör Verimliliği Artışı Sağlanması

Uluslararası alanda ve piyasalarda rekabetteki artışın giderek büyümesi, teknolojik gelişmelere olan talebin artması hem verimliliğin sürdürülmesi hem de büyümedeki artışın en önemli etkenidir. Üretimdeki faktörlerin çalışma performanslarının değerlendirilmesinde verimlilik etkinliği çok az maliyetle çok fazla ürünün elde edilmesidir. Kısaca verimliliğin etkisi üretimde gerçekleşmiş olan Girdi ve çıktı arasındaki ilişkidir (Dirice, 2018: 61). Ekonomilerin büyüme gelişimini etkileyen asıl denge ve güç toplam faktör verimliliğidir.

Verimlilik genel olarak, kısmi verimlilik ve toplam faktör verimliliği olmak üzere iki türdür. Kısmi verimlilik, Üretimdeki faaliyetlere bağlı olarak ortaya çıkan toplam ürünün, üretim faktörlerine bağlanarak hesaplanmasıdır. Toplam faktör verimliliği ise, toplam ürünün üretimdeki kullanılan girdilere bölünerek oranlanmasıyla meydana gelmektedir.

Bu durumda verimlilik, büyümenin olması ve istikrarlılığın devam etmesinin temel ögesidir. Ülkelerin uzun dönem büyüme ve kalkınma amaçlarının gerçekleşmesi için verimlilik büyük bir etkidir. Ülkelerin ekonomik büyümedeki performansları ve gelişmeleri karşılaştırırken, büyümedeki farklılıkların nedenlerini, sebeplerini açıklayarak hangi üretim faktörlerinin kullanıldığını belirlemek için önemli bir faktördür (Vergil ve Abasız, 2008: 16).

2.7.2. Ulusal Tasarruf Ve Yatırım Oranlarının Artırılması

Ekonomistlerin ortak noktada birleştikleri konulardan bir tanesi de ekonomik büyümede etkisinin önemli bir payı olan tasarrufların büyüklüğüdür. Büyümenin gelişmesi için en önemli etkenlerden biri de yatırımlardır. Yatırımlarında en önemli kaynağı yurtiçi tasarruflardır. Yatırımlarını karşılayacak olan tasarruf birikimi olmayan ülkelerin büyümelerini devam edebilmeleri için dış kaynaklara başvurup sermaye ithal etmek mecburiyetinde kalmaktadır.

Türkiye’de tasarruf oranlarının düşük olması büyüme performansını negatif bir şekilde etki etmektedir. Çünkü yatırımları gerçekleştirmek ve ekonomik büyümeyi geliştirmek için yurtiçi tasarrufları çok önemli bir etkiye sahiptir. Ülkelerin ekonomileri arasındaki karşılaştırmalı verilerine bakıldığında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin verileri; tasarruf, yatırım ve büyüme ile pozitif bir ilişki söz konusudur. Tasarrufları düşük olan ülkelerin dış kaynaklara olan ihtiyaç zorunluluğu artacak ve cari işlemler açığı açık verecektir. Bu sorun büyümenin istikrarlılığı açısından sorun teşkil etmektedir

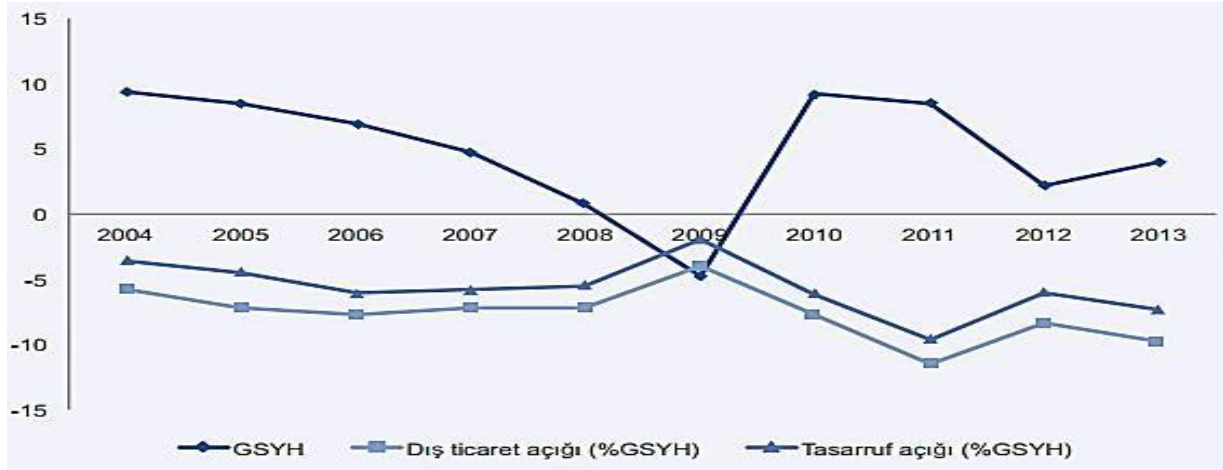
Ülkelerin özellikle istikrarlı bir ekonomik büyüme ve kalkınmasını sağlayabilmesi, yatırımlarını finanse edebilmesi, yabancı finansmanlara olan bağılılığın en aza indirebilmesi ve bunları istikrarlı bir duruma getirebilmesi için siyasi yapıcıların ulusal tasarrufları artırıcı politikalar belirlemeleri gereklidir. Tasarrufların azalışına sebep olan unsurlar değerlendirilerek sürdürülebilir büyümeye olan etkisinin gözlenebilmesi ekonomi açısından büyük önem arz etmektedir (Sancak ve Demirci, 2012: 160).

Tasarruflar, yerli tasarruflar ve yabancı tasarruflar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ulusal tasarruflar, Kamu tasarrufları ve özel sektör tasarruflarının toplamından oluşmaktadır. Yabancı tasarruflar ise, uzun ve kısa zaman dilimlerinde yabancı sermayeyi çekmek veya dışardan borçlanmaya ile temin edilen tasarruflardır.

Ekonominin sermaye kapasitesini belirleyen makroekonomik araçlardan biride yurtiçi tasarruflardır. Yani ulusal tasarruflardır. Ülkelerin ulusal tasarrufların yetersiz olması ekonomide büyüme oranları ve yatırım kapasitesi düşmektedir. Bu ülkelerin büyümeden vazgeçmeden yollarına devam edebilmeleri için ancak ihtiyaç duydukları tasarrufları dış kaynaklardan temin etmeleriyle mümkün olabilecektir. Bu durumda ya yatırımlardan vazgeçmek gerekecek ya da yabancı tasarruflara başvurmak zorunlu hale gelmektedir (Karagöl ve Özcan, 2014: 9).

Şekil 2.5’te Türkiye’de dış ticaret açığı ve tasarruf açığı arasında oluşan ilişki gösterilmektedir. Şekil 2.5’te de görüldüğü gibi Türkiye’de dış ticaret açığı ile tasarruf açığı birbirine eşit doğrultuda hareket edilmektedir. Türkiye’de ekonomik büyüme performansının dış kaynaklara bağlı olduğu yani, ekonomik büyümenin alternatif olan maliyetinin dış ticaret açığı olduğu belirlenmektedir. Bu durum Türkiye’nin istikrarlı bir büyüme yapısına ulaşabilmesi için yapısal bir sorun haline gelmiş olan ulusal tasarruf açığı

veya dışa kaynaklara olan bağımlılıktan kurtulmaya yönelik acil tedbirlerin alınması gerekliliğinin açık bir göstergesidir.

Şekil 2. 15 Türkiye'de Dış Ticaret ve Tasarruf Açığı İlişkisi, 2004-2013

Kaynak: Karagöz ve Özkan, 2014: 12.

Ülke içi potansiyeli yüksek olan tasarruflarda yapılan artışlar bazı değişkenlere göre değişmektedir. Ülkelerdeki bu değişkenler, politik yapıcıların düzenlediği ekonomiye yönelik politika değişkeni, finansal yapılara yönelik değişkenler, gelir düzeyi ve ekonomik büyümede olan değişkenler, dış kaynaklardan kaynaklanan değişkenler ve belirsizlikler şeklinde söylenmektedir (Yıldız, 2015: 159). Belirtile bu değişkenler kapsamında orta gelir tuzağına yakalanmak istenmeyen ve çıkmak isteyen ve gelişmekte olan ülkelerin en kısa zamanda ulusal tasarruf oranlarını tuzaktan kurtarıp yüksek gelirli ülke ekonomilerinin seviyesine gelmelidir. Tablo 2.10'te bazı ülkelerin ulusal tasarruflarının ve yatırımlarının GSYH'ye oranı verilmektedir.

Tablo 2. 10 Bazı Ülkelerde Ulusal Tasarrufların ve Yatırımların GSYH'ye Oranı (%)

Ülke	Ulusal Tasarrufların GSYH'ye Oranı						Yatırımların GSYH'ye Oranı					
	1995	2000	2005	2010	2015	2018	1995	2000	2005	2010	2015	2018
ABD	18.6	20.6	19.1	15	18.17	17.61	21.2	23.5	23.2	18.3	21.04	21.08
Rusya	27.6	36.7	30.4	26.1	29.91	33.25	25.4	18.6	19.4	21.7	21.88	21.19
Japonya	30.1	27.8	26.6	23.7	23.60	24.83	28	25.1	22.4	19.8	24.01	24.46
Çin	40.5	36.9	50	52	47.19	46.73	40.2	35.2	41.5	48	44.75	44.18
Kore	33.6	34.8	33	34.6	35.68	35.26	38.9	32.9	32.1	32	28.92	31.19
Malezya	33.9	35.9	38.7	34.2	32.78	30.73	43.6	26.8	22.3	23.2	25.14	24.33
Bulgaristan	14.7	12.5	14.5	21.4	21.33	21.56	15.7	17.9	27.5	22.8	21.19	21.50
Türkiye	21.1	17	16	13.3	25.75	28.01	23.4	23.5	23.2	19.5	28.36	30.65

Kaynak: <https://data.worldbank> (2019)

Tablo 2.10’da bakıldığında ülkelerin ulusal tasarruf oranlarının GSYH’ye oranları belirlenmektedir. %33 ile %50 arasında olan ülkeler Çin, Kore, Japonya ve Malezya’dır. Düşük orta gelir düzeyinde yaklaşık olarak 50 yıl kalmış olan ülkelerin tasarruf oranlarının düşüklüğü belirgindir. Yalnız Bulgaristan ve Türkiye’nin son dönemlerinde tasarruf oranlarında artış gözlemlenmektedir. Tasarruf oranlarıyla ve tasarruf yatırım açığıyla diğer değişkenleri hesaba katmadan Türkiye’nin yeterli düzeyde değil bu durum orta gelir tuzağından çıkma ihtimali imkânsızlaşır.

2.7.3. İmalat Sanayiinde Yaşanan Sıkıntılar

Sanayi sektörünün iktisadi büyümenin ve kalkınmanın gerçekleştirilmesinde öncü rol oynadığı düşüncesi, başta Nicholas Kaldor (1966) olmak üzere birçok iktisatçı tarafından sürekli dile getirilmeye başlanmıştır. Kaldor, ekonomik büyüme sürecinde ölçeğe göre artan getirilerin geçerli olduğu ve sanayinin sektörel önemine değinerek temel olan üç büyüme yasasını ortaya koymuştur (Mercan ve Kızılkaya, 2014: 139-140);

- a. Ekonomik büyüme ile imalat sanayi sektöründeki gelişme arasında pozitif ilişki mevcuttur. İmalat sektörü ile sanayi sektörü ölçeğe göre artan getiriler geçerli olduğundan sermayedeki birikim yapılan yatırımlardaki getirileri artırmaktadır. İmalat sanayi sektörü ekonomide oluşturmuş olduğu olduğu pozitif dışsallıklar sebebiyle ekonomik büyümeyi hızlandırmakta, büyümede çok hızlı ivme kazandırmaktadır.
- b. İmalat sektöründeki emek ve işgücü verimliliğindeki artış ile imalat sanayindeki üretim artışının arasında olumlu bir ilişki söz konusudur.
- c. İşgücünün tarım sektöründen ve diğer sektörlere geçiş olup imalat ve sanayi sektörüne kayması nedeniyle bu verimlilik artışı olacak, bu durum ekonominin bütün alanlarına etki edecektir.

Büyümenin sürdürülebilirliği açısından imalat sanayi Kaldor’un da savunduğu gibi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, açısından çok önemli bir etkidir. İmalat sanayi üretiminin ülkelerin milli gelirine olan katkısı değerlendirildiğinde bu durum açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Tablo 2.11’de imalat sanayi üretiminin milli gelire olan katkısı en yüksek olan on ülke ve Türkiye, İmalat sanayi üretimi/GSYH oranı açısından

Tablo 2. 11 Sanayinin GSYH'ye Katkısı En Yüksek Olan Ülkeler ve Türkiye, (GSYH'nin % Cinsinden

Sıra	Ülkeler	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	Porto Riko	49,26	49,93	50,93	51,15	51,23	50,13
2	Tayland	36,97	36,83	36,26	35,74	35,27	34,97
3	Çin	44,17	43,28	41,11	40,07	40,54	40,65
4	Belarus	35,90	35,37	32,69	30,95	31,55	31,49
5	Güney Kore	35,02	34,70	34,89	35,12	35,86	35,12
6	Endonezya	42,63	41,92	40,04	39,30	39,38	39,73
7	Malezya	39,88	39,92	39,06	38,28	38,78	39,00
8	Dominik Cumhuriyeti	29,24	29,59	28,10	26,74	27,04	27,93
9	Çek Cumhuriyeti	32,85	34,24	33,99	33,56	33,21	32,65
10	Macaristan	25,16	25,81	26,60	25,74	25,62	26,28
30	Türkiye	27,69	28,19	27,90	28,18	29,15	29,43

Kaynak: <https://data.worldbank> (2019)

Tablo 2.11 değerlerine göre 2018 yılı baz alındığında imalat sanayinin milli gelire katkısı en yüksek olan ülkeler Porto Riko, Tayland ve Çin'dir. Dünya ekonomileri içerisinde ekonomik büyüklük bakımından 17. sırada bulunan Türkiye ise imalat sanayinin milli gelire oranı bakımından 30. sırada yer almaktadır. Bu durum yüksek büyüme hedeflerine sahip Türkiye açısından imalat sanayinin GSYH'ye katkısının yeterli düzeyde olmadığını ortaya koymaktadır.

Türkiye'de son dönemlerde imalat sanayinin GSYH içindeki payının istenilen seviyede görülmektedir. Bu durumla beraber imalat sanayinde çalışan kişi başına verimlilik düzeyi eskiye oranla artmış olsa bile Türkiye hala AB üyesi ülkelerin epey gerisinde bulunmaktadır. Bu durum verimlilik düzeyinin yükseltilmesi konusunda sadece teknoloji kullanımının değil aynı zamanda insan kaynaklarının da iyi kullanılması gerektiğini göstermektedir. Öte yandan ileri teknoloji ürünlerinin ihracatında, imalat sanayinin payı oldukça düşüktür. Türkiye'de imalat sanayiye, düşük ve orta düzey teknoloji sektörlerinin ağırlıklı olduğu bir yapıdan çekip, uluslararası rekabet gücü yüksek, yüksek katma değerli, ileri teknoloji sektörlerinin ağırlıklı olduğu bir yapıyı geliştirmek gerekir. Bu anlamda Türkiye'de özellikle bütçeden Ar-Ge faaliyetlerine ödenen payın önemli ölçüde artırılması gerekmektedir. Bir ülkede Ar-Ge faaliyetlerine ayrılan bütçe, o ülkede daha kaliteli, nitelikli ve yüksek teknoloji ürünlerin üretimini mümkün olan faktörlerin başında gelmektedir (Aykırı 2014: 158).

Türkiye gibi tasarruf açığı sorunuyla mücadele etmek zorunda kalan orta gelirli ülkelerin, kıt tasarrufları verimli alanlarda kullanma zorunlulukları vardır. Nitekim yüksek gelir seviyesine sahip olan ülkeler yatırım harcamalarının büyük bir çoğunluğunu üretimi arttırıcı, verimli alanlarda değerlendirmektedir. Bu noktada değerlendirildiğinde Türkiye’de olan tasarruflar yüksek oranda verimsiz yatırımlar olarak nitelendirilen yeni yapılar için kullanılmaktadır. Örneğin 2014 yılı itibariyle Güney Kore yatırım harcamalarının %14’ünü konut harcamalarına ayırırken Türkiye aynı dönemde %44 gibi çok yüksek bir oranda konut harcaması yapmıştır. Türkiye’nin bu noktada orta gelir tuzağın riskinden çıkabilmesi için yatırım harcamalarını verimsiz alanlara değil, büyük oranda orta gelir tuzağından kurtuluş için en önemli unsurlardan birisi olarak gösterilen imalat sanayinin geliştirilmesi için ve yüksek katma değerli sektörlere yapılması daha uygun görülmektedir.

Tablo 2.12’de dönemler itibariyle imalat sanayindeki gelişmeler ve orta vadeli amaçlar gösterilmeye çalışılmaktadır.

Tablo 2. 12 İmalat Sanayinde Gelişmeler ve Hedefler

	2006	2012	2013	2018
İmalat Sanayi/GSYH (Cari %)	17,2	15,6	15,5	16,5
İmalat Sanayi İhracatı (Milyar \$)	79,6	129,9	144,1	257,1
İleri teknoloji Sektörlerinin İmalat Sanayi İhracatı İçindeki Payı (%)	5,6	3,7	3,7	5,5
Üst-Orta Teknoloji Sektörlerinin İmalat Sanayi İhracat İçindeki Payı (%)	30,8	31,4	31,4	32,1
Türkiye Üçlü Patent Başvuru Sayısı	14	35	63	167
Sanayide TFV Artışı (%)	1,2	-0,9	-0,8	1,9

Kaynak: 2006 ve 2012 yılı verileri TÜİK’e aittir. 2013 ve 2018 yılı verileri Onuncu Kalkınma Planı tahminleridir : 89

2.7.4. Teknoloji ve Ar-Ge Yatırımları ve İnovasyon Kapasitesinin Arttırılması

Teknoloji ve Ar-Ge ‘nin ekonomik büyümeyle olan bağı şöyle açıklanabilmektedir. Bilim çalışanları ve araştırmacılar ortaya bir yeni fikir koyar ve bu fikir üzerine çalışmalar yapılır. Yapılan çalışmalar sonucunda fikir işlenerek yeni bir ürüne dönüşür. Ürün üretime geçilerek sonraki aşamaya yani pazarlama ve planlama yapılarak piyasada ürüne talep oluşturarak, talebin artışı için hedefler amaçlanır. Ürüne olan taleple beraber ihracatın artması da gelişir. Bununla birlikte ekonomik büyümeye de önemli derecede katkı sağlar. Bu gelişmeyle beraber Ar-Ge ve büyüme arasında doğrusal bir bağın olduğunu kanıtlar. Ar-Ge yatırımlarının etkilerinin olması ve bu etkilerin ekonomik büyümeye artırmak için belli

başlı koşullar oluşturulmalıdır. Ülkede fiziki altyapı, eğitim, sağlık ve kalifiye işgücü beşeri sermaye gibi yatırımlarının da yükselterek bu yatırımların Ar-Ge yatırımlarıyla birleştirilerek uygulanmalıdır. Bu Uygulama Ar-Ge yatırımlarının ekonomik büyümeye olan katkısının önem düzeyini belirlemektedir.

Bu durumda, kamu ve özel sektörün Ar-Ge yatırımlarına yönelik yeni yatırımların yapılması sonucunda toplam faktör verimliliğine de artışa etki edecektir (Pohjola, 2010: 3).

Ekonomik büyümede istikrarlı ve sürdürülebilir sermaye ye ulaşmak isteyen ülkelerin çoğunluğu, Ar-Ge yatırımlarına yönelerek, bilim, teknoloji ve sanayi alanında yüksek ataklar yaparak ihracatlarını geliştirerek gelişmiş ülkelerin seviyesini yakalayarak kişi başı gelir düzeylerini de artırarak yüksek gelirli ülkeler konumuna gelmişlerdir. Orta gelir tuzağına yakalanan ve bu tuzakta çıkmakta sıkıntı çeken ve gelişmekte olan ülkelerin kaliteli eğitim, teknoloji ve Ar-Ge ve inovasyon yatırımlarını geliştirerek katma değerli ürünler üreterek istikrarlı bir büyümeye geçebilmekteler (Yıldız, 2015: 160).

Tablo 2.13'te bazı ülkelerin Ar-Ge harcamalarının ve yüksek teknoloji ürün ihracatının imalat sanayi ihracatı içindeki payının GSYH'ye oranları verilmiştir.

Tablo 2. 13 Bazı Ülkelerde Ar-Ge Harcamaları ve Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı

Ülke	Ar-Ge Harcamalarının GSYH' ye Oran (%)				Yüksek Teknolojili Ürün İhracatının İmalat Sanayi İhracatı İçindeki Payı (%)			
	1996	2000	2006	2012	1996	2000	2006	2012
ABD	2.44	2.66	2.55	2.79	31	34	30	18
Rusya	0.97	1.05	1.07	1.12	10	16	8	8
Japonya	2.77	3.00	3.41	--	26	29	22	17
Çin	0.57	0.90	1.39	1.98	12	19	31	26
Kore	2.42	2.30	3.01	--	24	35	32	26
Malezya	0.22	0.47	0.61	--	44	60	54	44
Bulgaristan	0.58	0.51	0.46	0.64	4	3	6	8
Türkiye	0.45	0.48	0.58	0.87	2	5	2	2

Kaynak: Yıldız, 2015: 160

Tablo 2.13'de Tablo da Ar-Ge'ye yapılan harcamalara bakıldığında Japonya, ABD, Kore ve Çin gibi ülkeler ön planda olduğu görülmektedir ABD, Kore, Japonya aynı gelir gruplarında olmalarına rağmen GSYH içinden Ar-Ge'ye yapılan harcama oranları aynı seviyede tutulmuştur. Yüksek teknoloji ürün ihracatına bakıldığında, Malezya'nın durumunun çok iyi seviyede olduğu görülmektedir. Türkiye'nin durumunun çok iyi

olmadığı belirgindir. Orta gelir tuzağına yakalanmış Türkiye gibi olan ülkelerin Ar-Ge harcamalarının artırması, yüksek teknoloji ürün ihracatının geliştirilmesi ve ekonomik büyümesini istikrarlı bir duruma getirmelidir (Yıldız, 2015: 161).

2.7.5. Eğitim Ve Beşeri Sermaye

İstikrarlı ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin öncelikli şartı Ar-Ge faaliyetleri kanalıyla teknolojik gelişmelerin sağlanması ve eğitim vasıtasıyla beşerî sermaye birikiminin yapılanması belirlenmektedir. Çalışma hayatı ile okullaşma hayatıyla alakalı bilgi ve becerilerin geliştirilmesi ile meydana gelen beşerî sermaye birikimi, gelişmiş olan ekonomilerde piramidin tabanını oluşturmaktadır (Asen,2014:39)

Genellikle az gelişmiş olan ülkeler kaynaklarının çoğunu kalkınma ve büyümeleri için fiziki sermayelerini yükseltmek için kullanmaktadırlar. Buradaki hedef fiziki sermaye yatırımını artırarak yüksek büyüme oranlarını yakalamaktır. Bu bakış açısı eğitim sistemine yeterli olan yatırımın yapılmaması neticesinde iktisadi kalkınmada beşerî sermayenin dışlanması durumudur. Bu duruma karşılık olarak beşerî sermaye 1960'lı dönemlerde kalkınma ve büyüme ilişkili tartışmalar meydana gelmiş daha sonraki yıllarda ekonomik değerlendirmelerde insan önemi belirli seviyede yer almıştır. Yani beşerî sermaye etkeni üzerinden eğitime yapılması gereken yatırımlar belirlenmiştir (Doğan ve Şanlı, 2003: 174).

Toplumlarda beşerî sermaye 'ye özellik kazandıran etken ve sahip olduğu becerileri keşfederek bilgi ile donatan eğitim sisteminin kazançlarıdır. Beşerî sermayenin gelişmesinde edinilen tecrübelerde önemlidir. Beşerî sermayenin gelişimi kendi akışına bırakılması ekonomik büyüme için fayda sağlayacak bir durum olmayacaktır. Bireylerin daha fazla donanıma sahip olmaları beşerî sermaye birikiminin artmasından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı işgücü niteliğinin artışından işsizlik belirlenmekte fakat girişimcilik özellikleriyle yeni iş olanaklarının gelişmesine olanak vermektedir (Çakmak ve gümüş, 2005: 61)

Tablo 2.14'de bazı ülkelerin eğitim ve insani gelişme endeksi göstergeleri verilmiştir.

Tablo 2. 14 Seçilmiş Bazı Ülkelerde Eğitim ve İnsani Gelişme Endeks Göstergeleri

Ülke	Okul Öncesi Eğitimde Brüt Okullaşma Oranı, % (2012)	Eğitim Harcamalarının GSYH'ye Oranı, % (2005-2012)	Eğitim Harcamalarının Toplam Kamu Harcamalarına Oranı, % (2010)	Bilimsel Yayın Sayısı (2011)	İnsani Gelişme Endeksi Sıralaması (2014)
ABD	74	5,6	12,7	210.000	8
Rusya	91	4,1	-	14.151	50
Japonya	88	3,8	9,5	47.106	20
Kore	118	5,0	23	25.593	17
Malezya	70	5,1	18,4	2092	62
Bulgaristan	86	4,1	11,2	650	59
Kosta Rica	74	6,3	-	106	69
Türkiye	44	2,9	13,7	8328	72

Kaynak: Yıldız, 2015: 162

Tablo 2.14'de bazı ülkelerde eğitim ve insani gelişme endeksi göstergeleri verilmiştir. Tablo değerleri incelendiğinde, eğitim harcamalarının GSYH'ye oranı bakımından seçilmiş olan sekiz ülke arasında durumu en kötü olan ülkenin Türkiye olduğu görülmektedir. Bu durum bir taraftan Türkiye'nin son yıllarda eğitim göstergelerinde çok ciddi iyileşmeler olduğunu yalnız bu iyileşmelerin henüz yeterli düzeyde olmadığını bir göstergesidir. Yüksek gelirli ülkelere yakınsama sürecinde göstermiş olduğu başarılarla orta gelirli ülkelere örnek olan Güney Kore'nin beşerî sermaye göstergeleri açısından ortaya koymuş olduğu performans bu başarının rastgele bir durum olmadığını açık kanıtı niteliğindedir. Türkiye'nin bu süreçte GSYH'den eğitim harcamaları için ayırdığı payı artırması gerekmektedir. Ancak rakamsal artışların yanında eğitimin niteliğinin de artırılması gerektiği görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTA GELİR TUZAĞI TÜRKİYE UYGULAMASINA İLİŞKİN EKONOMETRİK ANALİZ

3.1. Literatür Taraması

Çakmak ve Gümüş (2005), Çalışmalarında 1960-2002 dönemine ait Türkiye’de ekonomik büyüme ile beşerî sermaye arasındaki ilişkiyi eş-bütünleşme analiziyle değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda ekonomik büyüme ile beşerî sermayedeki ilişki uzun dönemli pozitif bir etki olduğu sonucuna varılmıştır.

Erdil vd (2009), çalışmalarında 1995-2006 yılları arasında 131 ülkede az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomiler Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) yöntemi ile incelenmiştir. Elde edilen sonuca göre; Bilgi iletişim teknolojisi ihracatının ekonomik büyüme üzerine olumlu bir etkisi vardır.

Falk (2009), çalışmasında 1980-2004 dönemleri arasında 22 OECD ülkesi için Genelleştirilmiş Momentler Metodu Analizi Yöntemi uygulanarak Yüksek teknoloji ihracatı payı ile çalışma yaşındaki nüfus başına GSYH ile pozitif yönde ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Adewuyi vd. (2010), çalışmalarında 1980-2006 yılları arasında Batı Afrika ülkelerinde yurt içi tasarrufun belirleyicileri üzerine panel veri kullanılarak, gayri safi yurt içi gelirin büyüme oranı, yurt içi tasarrufları pozitif yönde ama anlamsız olarak etkilemiştir. Kişi başına düşen gelir ise yurt içi tasarrufları anlamlı fakat negatif olarak etkilemektedir. Sonuç olarak yapılan çalışmada, enflasyon, bütçe açığı ve ticaret hadlerinin tasarruflar üzerinde anlamlı ve negatif bir etkiye sahiptir.

Uysal (2010), çalışmasında 1980- 2008 yılları arasında bilgi ve iletişim teknolojileri ihracatı ve ekonomik büyüme ilişkisini Türkiye’nin de dahil olduğu 146 ülke için panel eş-bütünleşme ve dinamik panel veri analizi yapılmıştır. Sonuç olarak, Bilgi ve iletişim teknolojileri ihracatı ve ekonomik büyüme arasında yüksek ve orta üstü gelirli ülkeler arasında ilişki vardır. Düşük ve orta alt gelir grubunda ilişki bulunmamıştır.

Korkmaz (2010), Çalışmasında 1990-2008 yıllarına ait Türkiye’de Ar-Ge harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki durumu Johansen eşbütünleşme metoduyla ele alınmış sonuç olarak değişkenlerin eşbütünleşme olduğunu, uzun dönemde birbirlerini etkilediğini Granger nedensellik testi sonucunda kısa dönemde Ar-Ge harcamalarının GSYH’yi etkilemiştir.

Felipe, vd. (2012) Yaptıkları çalışmada satın alma gücüne göre gelir sınıflandırması yapılarak eşik değerleri belirlenerek değerlendirmede bulunulmuştur. Kore, Malezya ve Filipinler’ in karşılaştırmalı üstünlükte ürün ihracatlarına göre karşılaştırmaları yapılmış elde edilen sonuçlara göre, Kore’nin birçok ürün çeşidinde karşılaştırmalı üstünlük elde ettiği, Malezya ve Filipinler’in ise sadece elektronikte karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Arawomo (2012), Çalışmasında 1980-2010 yıllarına ait panel veri analizi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarında ise, Faiz oranlarının tasarruflar üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlı iken, ticaret ve bütçe üzerinde anlamlı fakat negatif etkisi vardır. Büyüme oranı ise, tasarruflar üzerine pozitif fakat anlamsız bir etkiye sahiptir. Artış gösteren para arzının, enflasyon oranının da tasarruflar üzerinde anlamsızdır.

Gülmez ve Yardımcıoğlu (2013), Çalışmalarında Türkiye ve 5 BRICS ülkesinin de bulunduğu 1994-2011 yıllarına ait veriler ile panel veri analizinde yerli ve yabancı tasarruflarla kişi başına düşen gelir arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan sonuca göre, uzun dönemli tümleşik belirlenmiş ve kısa dönemde yerel tasarruflar ile kişi başına düşen gelir arasında çift yönlü ilişki bulunmuş yabancı tasarruflardan ulusal tasarruflara tek yönlü bir nedensellik belirlenmiştir

Robertson ve Ye (2013), Çalışmalarında orta gelir grubunda olan ülkelerden, bir referans ülke ele alınmaktadır. Kişi başına düşen GSYH değerleri, Genişletilmiş Dickey-Fuller birim kök testleri ile analiz yapılmaktadır. Genelde referans ülke olarak ABD belirlenmektedir. Araştırmaya göre, ülkenin kişi başına düşen GSMH’si, ABD’nin kişi başına düşen GSMH’sinin %8 ile %36 arasında bulunuyorsa o ülke orta gelirli ülkeler sınıfında bulunmaktadır. Sonuç olarak, 189 ülkeden 46’sının orta gelir sınıfında olduğu, 19’u ise orta gelir tuzagında olduğu belirlenmiştir. Bu tuzakta Türkiye’de bulunmaktadır.

Koçak ve Bulut (2014), Bu çalışmalarında Türkiye'nin orta gelir tuzağında olup olmadığını Robertson ve Ye'nin (2013) çalışmalarını kullanarak (Lee ve Strazicich'in (2003) geliştirdiği iki yapısal kırılmalı ve Carrion-i-Silvestre vd.'nin (2009) geliştirdiği beş yapısal kırılmalı birim kök testi) yöntemleriyle analiz edilmektedir. Yapılan sonuçlara göre Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığı ABD ile arasındaki ekonomik farkın kapatılması eğiliminde olduğu belirlenmiştir.

Bozkurt, vd, (2014), Türkiye'de 1971-2012 yıllarına ilişkin veriler kullanılmıştır. Bu veriler ile yakınsama, ARDL ve Granger nedensellik analizleri incelenecektir. Yapılan yakınsama analizinde Türkiye ve yüksek gelirli ülkelerin kişi başına düşen gelirleri veri olarak belirlenmiştir. Analizde Türkiye'nin belirlenen yıllarda yüksek gelirli ülkelere yakınsadığı sonucuna varılmıştır. ARDL analizinde ise, yüksek eğitimde okullaşma oranı, yurtdışı tasarruf oranı ve imalat sanayinin GSYH içindeki payının kişi başına düşen gelir üzerindeki etkisi incelenmiştir. Granger nedensellik testinde ise belirlenen değişkenlerin kısa dönemde kişi başına düşen gelirin Granger nedeni olduğu sonucuna varılmıştır.

Eichengreen vd. (2014), 1957-2010 yılları arasında analize 45 ülke eklenmiştir. Bu ülkelerden büyümenin düşüşlerini belirlemek ve etkilerini araştırılmak istenmiştir. Analize dahil edilen değişkenler, Kişi başına düşen gelir, genç ve yaşlı bağımlılık oranları, dışa açıklık, tüketim, yatırım ve kamu harcamalarının gelir içindeki payı, enflasyon, reel döviz kuru, reel kurun eksik değerlendirilmesi, yüksek teknoloji ürünü ihracatı, toplam eğitim yıl sayısı, ortaöğretim ve yükseköğretimde okullaşma oranı probit regresyon analizine ile belirlenmektedir. Analiz sonuçlarına göre, yüksek teknoloji ürünü ihracatı ile ortaöğretimde ve yükseköğretimde okullaşma oranının yüksek olduğu ülkelerde büyüme düşüşlerinin olması ve orta gelir tuzağına yakalanması çok azdır.

Ener ve Karanfil (2015), Bu çalışmada, uzun zamanda orta gelir grubundan çıkamayan Türkiye'nin 1980-2013 yıllarında toplam yurtdışı tasarrufların kişi başına gelir üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Yapılan analizde değişkenlerdeki eşbütünleşme ve nedensellik yöntemleriyle incelenmiştir. Elde edilen sonuçta, toplam yurtdışı tasarrufların ve mevduat faiz oranlarından kişi başına düşen gelire doğru tek yönlü bir nedensellik belirlenmiştir. Yatırımlardan para arzına doğru da tek yönlü bir nedensellik bulunmuştur. Kişi başına düşen gelirden tasarruflara doğru ise herhangi bir nedensellik tespit edilememiştir.

Şahin vd, (2015), Yapılan çalışmada, 1980-2013 yıllarına ait veriler kullanılmaktadır. Johansen eşbütünleşme ve Granger nedensellik testleri ile analiz yapılmaktadır. Uygulanan zaman serisi analizinde kişi başına düşen GSYH bağımlı değişken, Bağımsız değişken ise, tasarruflar, sabit sermaye yatırımları ve ihracat oranının logaritması olarak belirlenmektedir. Sonuç kısmında, Kişi başına düşen GSYH ile ihracat arasında çift yönlü nedensellik bulunmuştur. Kişi başına düşen gelirden para arzına, bütçe dengesine, sabit sermaye yatırımlarına doğru nedenselliklidir. Lakin kişi başına düşen gelir ile enflasyon ve tasarruf oranları arasında doğrudan bir nedensellik bulunamamıştır.

Zampelis (2015), 1960-2010 yılları arasında 35 ülkede Yapısal kırılmalı Chow testi Probit regresyon modeli analiz sonuçlarına göre tüm değişkenler anlamlıdır. Ticari açıklık, okullaşma oranı, yatırımın payı ve politik değişimin büyüme ile ilişkisi negatif iken, diğerleri ise pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Altıntaş ve Mercan (2015), Çalışmalarında OECD ülkeleri üzerine yapılan çalışmalarında panel veri analizi kullanmışlardır. Değişkenler olarak ekonomik büyüme ve Ar-Ge harcamaları olarak belirlenmiştir. Yapılan analiz sonucunda Ar-Ge harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etki oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

Aali Bujari ve Martinez (2016), çalışmasında 1996-2008 dönemi için 12 Latin Amerika ülkesinde teknolojik yeniliklerin ekonomik büyüme Üzerindeki etkilerini Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi ile incelemiştir. Araştırma bulgularına göre teknolojik yeniliğin ekonomik büyümeye pozitif etki ettiği tespit edilmiştir.

Bal vd. (2016), Türkiye'nin gelir düzeyini etkileyen değişkenler analiz edilmiştir. Analizde Vektör Hata Düzeltme Modeli, Etki-Tepki analizi ve Varyans Ayrıştırması testleri uygulanmıştır. 1980-2014 dönemleri için Türkiye'deki GSYH ile enflasyon, GSYH'daki tarımın payı, İhracat, Gini katsayısı ve yaş bağımlılık oranı değişkenleri arasındaki bağı belirlenmiştir. Çalışmada Türkiye'deki GSYH oranını en fazla etkileyen değişkenin gelir dağılımındaki adaleti temsil eden GİNİ katsayısının etkilediği kanısına varılmıştır. Tarım sektörünün payı ile GSYH arasında pozitif bir ilişki söz konusudur. Genel itibariyle daha düşük bir yaş bağımlılık oranı, GSYH'da daha yüksek bir ihracat oranı ve daha düşük bir enflasyon her ülkenin ekonomik gelişiminde etkili olduğu gibi Türkiye'nin ekonomik büyümesine etkili olacaktır.

Bozkurt (2016), Çalışma 1982-2012 dönemlerini kapsamakta kullanılan yöntem ise panel veri analizi uygulanmaktadır. Çalışmada 28 orta gelirli olan ülkelerin orta gelir tuzağına yakınsama ve iraksama durumu analiz edilecektir. Elde edilen bulgulara göre Türkiye, Malezya, Çin, Arjantin ülkelerin orta gelir tuzağına yakalanma risklerinin az olduğu belirlenmiştir. Fakat Brezilya, Güney Afrika, Kolombiya gibi ülkeler ise orta gelir tuzağına yakalanma riski yüksek olduğu gözlenmiştir.

Ali Eren Alper (2017), Çalışmasında Türkiye'nin 1990-2015 yıllarına ait patent sayısı, Ar-Ge harcamaları, yüksek teknoloji ürün ihracatı ve ekonomik büyüme verileri kullanarak, Fourier KPSS birim kök testi, Bayer-Hanck eşbütünleşme testi ve Hatemi-J asimetrik nedensellik testleri ile analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre, AR-GE harcamalarının, patent sayısı ve yüksek teknoloji ürün ihracatından, ekonomik büyümeye doğru negatif ve pozitif bir nedensellik belirlenirken, ekonomik büyümeden, Ar-Ge harcamalarına ve yüksek teknoloji ürün ihracatına doğru pozitif nedensellik belirlenmiştir. Ayrıca ekonomik büyümeden patent sayısına doğru negatif ve pozitif nedensellik belirlenmiştir.

Yıldız ve Ünlü (2018), Çalışmasında 1950-2014 yılları arasında kişi başına düşen veriler belirlenerek 71 ülke arasında hangi ülke tuzakta olup hangi ülkenin tuzakta olmadığı tespitini bulmak için Robertson ve Ye'nin (2013) yaklaşımını takip ederek ADF birim kök ve Narayan ve Popp(2010) iki yapısal kırılmalı birim kök testleri analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, 71 orta gelirli ülkeden 35'i orta gelir tuzağında bulunmuş 36'sı ise tuzakta olmadığı tespit edilmiştir. Türkiye ise tuzakta olmayan ülkeler grubunda yer almaktadır.

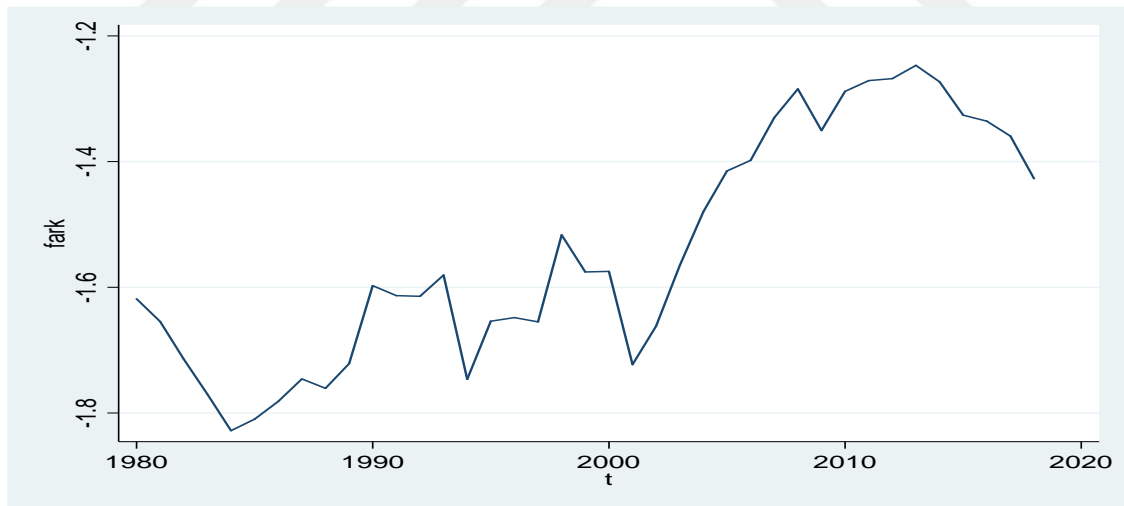
3.2. Model Seçimi ve Yöntem

Orta Gelir Tuzağı, (OGT) kişi başına düşen gelir açısından orta gelir seviyesine ulaşmış olan ülkelerin, bu gelir seviyesini aşamaması ve bu gelir düzeyinde sıkışıp kalması yüksek gelir seviyesine geçememesi durumu olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada orta gelir tuzağının ele alınmasının nedeni, Türkiye ekonomisindeki gelişmenin zaman zaman durgunluk içine girmesi ve durgunluğu aşabilmesi için alınması gereken tedbirlerin neler olduğu ve nasıl aşılacağı değerlendirilmesidir. Literatür incelendiğinde OGT ile ilgili yapılan çalışmalarda daha çok istatistiksel yöntemler kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan literatüre en önemli katkıyı sağlayan Robertson ve Ye (2013)'nin "Bir

ekonominin orta gelir tuzağında olup olmadığını ekonometrik olarak denemesi” adlı çalışmalarıdır. Bu çalışmanın literatüre kattığı önemli katkılar metod ve yöntem arasındaki ilişkiyi yada yöntem incelemesi nedeniyle, Türkiye ekonomisinin orta gelir tuzağı içinde olup olmadığı Robertson ve Ye’nin yaklaşımı bu tez çalışmasında yöntem olarak tercih edilmiştir. Bu yaklaşıma göre, bir ülkenin orta gelir tuzağında olup olmadığı, test edilmek istenen ülkenin GSYH’sının doğal logaritmasından dengeli olarak bir büyümeye sahip olan ABD’nin GSYH’sının doğal logaritması çıkarılmakta ve oluşan yeni seri durağanlık analizine tabi tutulmaktadır. Öncelikle 1980-2018 yılları için ABD’nin ve Türkiye’nin GSYH serileri elde edilmiş ve daha sonra her iki serinin doğal logaritmaları hesaplanmıştır. Türkiye ekonomisiyle ilgili orta gelir tuzağının analizi yapılırken Türkiye’nin GSYH serisinden ABD ekonomisinin GSYH serisi çıkarılmıştır. Bu seri denklem olarak aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

$$X_t = \ln GSYH TR_t - \ln GSYH ABD_t \quad (1)$$

Yukarıdaki denklemden elde edilen seriyi Şekil 3. 1’deki gibidir.

Şekil 3. 1 Türkiye Ekonomisinin Orta Gelir Tuzağı Analizindeki Seri

Şekilde 3.1.’de yukarı doğru hareketler Türkiye Ekonomisi ile ABD Ekonomisi arasındaki gelir farkının kapandığını, aşağıya doğru hareketler ise aralarındaki gelir farkının açıldığını belirtmektedir. Türkiye Ekonomisinin 1980-2018 yılları arasındaki GSYH’sındaki dalgalanmalara bakılarak orta gelir tuzağında olup olmadığına dair kesin bir çıkarımda bulunmak sağlıklı sonuçlar vermeyebilir. Bu durumun en temel nedenleri belirtilen

dönemlerin uzun bir zaman aralığını kapsaması yani serinin uzun dönemli bir seri olması ve bu süreçte Türkiye ekonomisinde yaşanan köklü değişimlerdir. Örneğin 1980 askeri darbesi, bu zaman aralığında yaşanan ekonomik krizler, iktidar değişiklikleri ve buna bağlı olarak uygulanan politikalar, yaşanan doğal afetler ve bu süreçte yaşanan ekonomi politikalarındaki dönüşümler (sabit döviz kuru ve dalgalı kur dalgalanmaları, dönemsel olarak sektörler arası verimliliğin azalması büyümeyi etkileyerek gelir seviyesini de düşürmekte) gibi yapısal olan kırılmaların varlığı bu serinin tek başına yorumlanmasını güçleştirmektedir. Yukarıda sıralanan nedenlerden dolayı Türkiye'nin orta gelir tuzağında bulunup bulunmadığını tespit etmek için, yapısal kırılmaları dikkate alan ekonometrik testler kullanılmalıdır. Bu çalışmada yapısal kırılmaları dikkate alan birim kök testlerinden ADF Dickey Fuller ve Clemente-Montanes-Reyes (CMR) birim kök testleri tercih edilmiştir. Daha sonra yukarıda elde edilen X_t serisinin durağanlığı test edilmiştir. Durağanlık testine göre;

H_0 hipotezi reddedilirse; ülkenin orta gelir tuzağında olduğu,

H_0 hipotezi kabul edilirse; ülkenin orta gelir tuzağında olmadığı sonucuna varılır.

3.3. Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri

Zaman serilerinde durağan dışılığın nedeni anakütle regresyon denklemi boyunca farklı örneklemeler açısından değişiklikler (yapısal kırılmalar) göstermesidir. Genel olarak ekonomide yapısal kırılmaların bir nedeni olarak; ekonomik politikalarındaki değişimler, ekonominin yapısındaki değişimler veya belirli bir endüstride oluşmuş olan önemli bir gelişmenin oluşturduğu değişimler sayılabilir. Eğer ekonometride bu tür yapısal değişimler veya "kırılmalar" belirgin bir biçimde ortaya çıkmış fakat buna rağmen bu tür değişimleri bir regresyon modeli çerçevesinde dikkate alınmamış ise ya da ihmal edilerek tahminlerde bulunulmuş ise elde edilen sonuçların ve bu sonuçlara bağlı olarak yapılan ön raporların sistematik sapmalı (eğilimli) olacağı açıktır (Sevüktekin ve Nargeleşkenler, 2010).

Bu tez çalışmasında Robertson ve Ye (2013)'ün yaklaşımı benimsenerek bu yöntemin kullanılmasında orta gelir tuzaklarının kısa dönemli gelişmelerin oluşmasıyla, ekonominin

yapısındaki değişmeler yapısal kırılmalar gibi nedenlerden dolayı ADF ve CMR birim kök testleri tercih edilmiş olup elde edilen bulgular aşağıda açıklanmıştır.

3.3.1. ADF Dickey Fuller Birim Kök Testi

İktisadi olarak zaman serilerinin durağanlığının araştırılmasında birim kök testleri kullanılır. Bir serinin durağan olması için hem artan hem azalan bir seyir izlememesi gerekmektedir. Bu yüzden elde olan verilerin durağan olup olmadıklarına bakmak gerekmektedir. Bunun için de birim kök testlerine başvurulmaktadır.

Dickey ve Fuller (1981) tarafından geliştirilen Augmented Dickey Fuller (ADF) testi, bağımlı değişkene ait olan gecikmeyi modele bağımsız değişken şeklinde ekler ve bu şekilde hata terimleri arasında meydana gelebilecek otokolerasyon sorununun oluşmasını engeller (Gujarati, 2009: 817). Bu test için önerilen modeller ve denklemler şöyledir;

$$\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=2}^p \beta_i \Delta Y_{t-i} + 1 + \varepsilon_t \quad (2)$$

$$\Delta Y_t = a_0 + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=2}^p \beta_i \Delta Y_{t-i} + 1 + \varepsilon_t \quad (3)$$

$$\Delta Y_t = a_0 + a_{2t} + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=2}^p \beta_i \Delta Y_{t-i} + 1 + \varepsilon_t \quad (4)$$

Yukarıda yer alan denklemler sırasıyla; sabitsiz-trendsiz, sabitli-trendsiz ve sabitli-trendli modelleri göstermektedir. Bu denklemlerde yer alan Δ sembolü birinci dereceden fark işlemcisini, p gecikme uzunluğunu, a_2 , γ ve β katsayıları, a_0 sabit terimi ve ε_t ise hata terimini temsil etmektedir.

Otoregresif süreçlerde uygun gecikme mertebesinin belirlenmesi için kullanılan pek çok yöntem bulunmaktadır. Birim kök testi uygulanacak bir denklemde gecikme sayısının (p) belirlenmesinde Akaike Bilgi Kriteri (AIC) ile Schwarz Bilgi Kriteri kullanılır. Bu kriterlere alternatif olarak Breusch-Godfrey veya Lagrange Çarpanları (LM) testleri de kullanılabilir.

ADF birim kök testi kapsamında durağanlığın tespitinde kullanılacak sıfır hipotezleri aşağıdaki gibidir (Enders, 2010:208) :

Sabitli-trendsiz modellerde: $H_0: \gamma = 0$

Sabitli-trendsiz modellerde: $H_0: a_0 = \gamma = 0$

Sabitli-trendli modellerde: $H_0: a_0 = a_2 = \gamma = 0$

Yukarıda yer alan sıfır hipotezlerinin alternatif hipotezleri katsayıların sıfırdan farklı olduğu şeklindedir. ADF denklemlerinin tahmin edilmesinin ardından hesaplanan t istatistiğinin Dickey-Fuller tarafından hesaplanan kritik değerlerle karşılaştırılması yapılır.

Eğer hesaplanan t istatistiğinin kritik değerlerden mutlak anlamda büyük ise H_0 hipotezi reddedilir. Yani, serinin durağan olduğuna karar verilir. Eğer hesaplanan t istatistiği kritik değerlerden mutlak anlamda küçük ise H_0 hipotezi kabul edilir. Bu durumda serinin durağan olmadığına karar verilir yani seri birim kök içermektedir (Gujarati, 2010:719).

Türkiye'nin orta gelir tuzağında yer alıp almadığını test etmek için Robertson ve Ye (2013) yaklaşımı referans alınarak, Türkiye için 1980-2018 yıllarını kapsayan X serisi için ADF birim kök testi sonucu Tablo 3.1.'de gösterilmektedir.

Tablo 3. 1 ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	Sabitli		Trendli		Sonuç
	Test	P Değeri	Test	P Değeri	
	İstatistiği		İstatistiği		
Z (t)	0.7451	-2.966	0.2445	-3.548	H_0 kabul

ADF birim kök testi için sıfır ve alternatif hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H_0 : Seri birim kök içermektedir (Durağan değildir).

H_1 : Seri birim kök içermemektedir (Durağandır).

Denklemler 5'te (ADF) birim kök testi kullanılarak bir orta gelir varlığı test edilmektedir. Birim kök testi spesifikasyonu,

$$\Delta(x_{i,t}) = \mu + \alpha (x_{i,t-1}) + \sum_{j=1}^k c_j \Delta(x_{i,t-j}) + \varepsilon_{i,t} \quad (5)$$

Varsayım olarak boş değer hipotezi (H_0) $x_{i,t}$ birim kökü, yani $\alpha = 0$ olduğunu varsayılırsa,

alternatif varsayım (H_1)'dir. $x_{i,t}$ olması $\alpha < 0$, sabittir. Eğer boş değer hipotezi reddedilirse, o zaman serinin tahmini ortalamasının orta gelir bandında olup olmadığını kontrol ederek karşılanıp karşılanmadığını kontrol edilmelidir. Boş değer hipotezi reddedilmezse, o zaman yapısal kırılma ihtimalini göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu nedenle, önce her ülke için ara verilmeksizin bir dizi test düşünülmekte eğer birim kök reddedilmezse, bir yapısal kırılmaya izin verilir ve $x_{i,t}$ birim kök test edilir. Belli bir süreden sonra hipotez boş ise reddedilmediyse, iki yapısal kırılmayı düşünülerek ve gecikme uzunluğu kullanılarak seçilmektedir.

Tablo 3.1.'de de görüldüğü üzere, H_0 hipotezi kabul edilmekte yani serinin durağan olmadığı tespit edilmiştir. Bu analiz sonucuna göre Türkiye'nin orta gelir tuzağında olmadığını sonucuna ulaşılmaktadır.

3.3.2. Clemente-Montanes-Reyes (CMR) Birim Kök Testi

Clemente-Montanes-Reyes (1998) birim kök testi, serinin ortasında iki yapısal kırılmaya izin vermektedir. Bu testlerde, boş hipotez, serinin, kopuklar ile durağan oldukları alternatif hipotezine karşı yapısal kırılmalar ile bir birim kökü olduğu yönündedir. Hesaplanan t istatistiği, mutlak değerlerde kritik değerden daha büyükse boş hipotezi reddedilir. Bu testlerin avantajı, yapısal kırılma tarihleri hakkında önceden bilgi sahibi olmaları gerekmemesidir (Clemente, vd., 1998).

CMR birim kök testleri iki model sunar:

- 1) Bir dizi ortalamasında ani bir değişikliği yakalayan bir ilave ayraçlar (AO) modeli;
- 2) Dizi ortalamasında kademeli bir kaymaya izin veren yenilikçi bir ilave ayraçlar (IO) modeli.

Yapısal kırılmaya neden olan şok “additive outlier” (AO) modeline anlık olarak değişirken, “innovation outlier” (IO) modelinde ise kademeli olarak değiştiği varsayılmaktadır. Bununla birlikte, AO modeli, kademeli kaymalardan ziyade ani yapısal değişikliklere sahip gibi görüldüğü için değişkenler için daha uygun görünmektedir. Baum'a (2004) göre, CMR birim kök testlerinin tahminleri, zaman serisinde önemli katkı ya da yenilikçi aykırı kanıtlar kanıtlarsa, ADF ve PP testlerinden elde edilen sonuçların şüphelidir; yapısal kırılmalar hariç model tanımlanmıştır. Bu nedenle, yapısal kırılmalar gösteren zaman serilerinde birim kök testlerinin uygulanmasında, ilgili testlerle belirtilen iki yapısal kırılmanın %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olması durumunda, yalnızca CMR kök testlerinden elde edilen sonuçlar göz önünde bulundurulur.

CMR testinde yapısal kırılmalar içsel olarak analize dâhil edilmektedir. Bununla beraber CMR testi, serilerde yapısal kırılmaya sebep olan şokun anlık olarak veya kademeli olarak gerçekleşme olasılıklarını dikkate almaktadır. CMR testi yalnızca ortalamada meydana gelen iki kırılmayı dikkate almaktadır. Perron and Vogelsang (1992) tarafından önerilen tek yapısal kırılmalı birim kök testinin geliştirilmesini amaçlayan CMR testinde (6) nolu eşitlikte yer alan boş hipotez, (7) nolu eşitlikte yer alan alternatif hipoteze karşı test edilmektedir:

$$H_0: \gamma_t = \gamma_{t-1} + \delta_1 DTB_{1t} + \delta_2 DTB_{2t} + u_t \quad (6)$$

$$H_A: \gamma_t = \mu + d_1 DU_{1t} + d_2 DTB_{2t} + e_t \quad (7)$$

CMR testinde boş hipotez “serilerde yapısal kırılma durumunda birim kök vardır” şeklindedir. CMR testi sonuçlarının seride yalnızca bir tane yapısal kırılma olduğunu göstermesi durumunda, tek yapısal kırılmalı Perron and Vogelsang (1992) ya da Zivot ve Andrews (1992) birim kök testlerinin uygulanması gerekmektedir. Serilerin durağan olduğu sonucu ise geleneksel birim kök testlerinin güvenilir sonuçlar verdiğini göstermektedir.

Öte yandan, Clemente-Montanes-Reyes birim kök testlerinin sonuçları serideki iki önemli kırılmaya dair kanıt göstermezse, Perron-Vogelsang birim kök testlerinden elde edilen sonuçlar göz önünde bulundurulmaktadır.

Tablo 3. 2 CMR Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	T-Statistic AO	Kritik Değer AO	Kırılma Yılı AO
L(GSYH)	-3.045	-5.490	1999

Çalışmada iki yapısal kırılmanın dikkate alınması nedeniyle CMR (1998) testi yapılmıştır. Ayrıca CMR testinin en önemli avantajı, yapısal kırılmaya sebep olan şokun anlık olarak veya kademeli olarak gerçekleşme ihtimallerini dikkate almasıdır. Yapısal kırılmaya neden olan şok “additive outlier” (AO) modeline anlık olarak değişirken, “innovation outlier” (IO) modelinde ise kademeli olarak değiştiği varsayılmaktadır. Yapılan test sonucunda anlaşıldığı gibi değişkenin düzey değerinde t istatistiği değeri mutlak değerce kritik değerden küçük olduğu için yapısal kırılma durumunda birim kök vardır sonucuna ulaşılmıştır. Birinci farkı alınan değişkenlerin t-istatistik değerleri mutlak değerce kritik değerlerden büyük olduğu için değişkenlerimiz fark durağandır. Bir başka ifadeyle değişkenlerimiz I (1) durağandır.

Ayrıca CMR testinde içsel olarak belirlenen yapısal kırılma tarihleri de Türkiye Ekonomisinde yaşanan krizlerin 1999-2000 ve 2001 krizleri serilerde yapısal kırılmaya neden olduğunu göstermektedir. Yaşanan krizlerle birlikte oluşabilecek diğer yapısal kırılma tarihlerinin ise belirlenen zaman diliminde gerçekleşen herhangi bir içsel veya dışsal şoktan da kaynaklanabileceğini belirtmekte yarar vardır. Tabloda kırılma noktalarının 1999 yıllarında ekonomik gelişmelerin sonucu olarak 2000 yılında bankacılık kesiminde yeterli düzeyde döviz fazlalığının olmaması durumu ve likidite sorununun yaşanması nedeniyle 2000 Kasım krizinin olması ve yükselen faiz oranlarıyla beraber oluşan 2001 Şubat krizi ile beraber Türkiye’yi oldukça etkilemiştir. 2001 yılında büyüme oranı bir anda negatif değerlere düşmüştür. 2001 Şubat krizinin ardından enflasyonu düşürmek ve istikrarı sağlamak için Güçlü Ekonomiye Geçiş Programına geçilmiştir. IMF ile tekrar anlaşma yoluna girilmiştir. Bu testlerde, boş hipotez, serinin, kopuklar ile durağan oldukları alternatif hipotezine karşı yapısal kırılmalar ile bir birim kökü olduğu yönündedir. Yapılan analiz sonucunda Türkiye ekonomisinin orta gelir tuzağında olmadığı ama orta gelir tuzağı riski ile karşı karşıya olduğu belirlenmiştir.

SONUÇ

Orta gelir tuzağının (OGT) analiz edildiği bu tez çalışmasında ilk önce orta gelir tuzağının tanımı, kapsamı ve kavramsal olarak temelleri araştırılmıştır. Orta gelir tuzağı son dönemde özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemli bir sorun olup, bu konu Dünya Bankası'nın 2007 yılında yayınladığı “*Bir Asya Rönesansı: Ekonomik Büyüme İçin Fikirler*” (*An East Asian Renaissance: Ideas for Economic Growth*) adlı raporda iktisat yazınında iyice tartışılmaya başlanmıştır. Orta gelir tuzağı genellikle gelişmekte olan ülkelerle ilgilidir. Çünkü bu ülkeler ileri teknoloji ürünlerinin üretimine geçiş yapamadıkları için, yeniliğe dayalı olarak büyüyen ve gelişen yüksek gelir düzeyli ülkelerle rekabet edememekte ve bu ülkelerin orta gelir düzeyine takılıp kalmalarına sebep olmaktadır. Orta gelir tuzağı aynı zamanda büyümede yavaşlama ve büyümede durgunluk şeklinde de tanımlanmaktadır.

Orta gelir tuzağı genellikle kişi başına düşen gelire hesaplanmakta ve eşik değer 10.000 Amerikan doları olarak baz alınmaktadır. Ülkelerin ne kadar zaman aynı gelir grubunda kaldığı büyümedeki durgunluk ölçütü olarak kullanılmaktadır. Bu duruma göre alt orta gelir grubunda 28 yıldan fazla kalan ülkeler alt orta gelir tuzağına, üst orta gelir grubunda 14 yıldan fazla kalan ülkeler ise üst orta gelir tuzağına yakalanmış demektir. Bu ölçütler dışında ülkelerin gelir gruplanmasında ve orta gelir tuzağının tespitinde Dünya Bankası'nın Atlas Metodu ile tespit ettiği gelir seviyeleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Kişi başına gelirin arttırılabilmesi için ülke ekonomilerinin içinde bulunduğu ihtiyaca göre uygun girişimleri yapması yani yapısal reformlar yapması gerekmektedir. Bu yapısal reformlar sadece ekonomik büyümeyle ilgili olmayabilir. Eğitimde bilimsel kalite artışının sağlanması, ifade özgürlüğün geliştirilmesi, vergi sisteminde adil bir yapının oluşması gibi yapısal reformların kapsamında bulunabilmektedir.

Bu tez çalışmasında, 1980-2018 yılları kapsamında Robertson ve Ye (2013) yaklaşımına göre Türkiye ekonomisinin orta gelir tuzağında bulunup bulunmadığı ekonometrik olarak analiz edilmiştir. Bu çalışmada Augmented Dickey-Fuller birim kök testi ve Clemente-Montanes-Reyes birim kök testlerinin kullanılması uygun görülmüştür. Çünkü bu testler yapısal kırılmalı birim kök testlerinin eksiklerini giderip bir değişkene ait zaman serisinin gecikmeli değerleri kullanılarak otokorelasyonun giderilmesidir. Bununla birlikte serinin

ortasında iki yapısal kırılmaya izin verir. Bu testlerde, boş hipotez, serinin, kopuklar ile durağan oldukları alternatif hipotezine karşı yapısal kırılmalar ile bir birim kökü olduğu yönündedir. Yapılan ekonometrik analiz sonucunda Türkiye ekonomisinin orta gelir tuzağında olmadığı ABD ekonomisi ile arasındaki gelir farkının kapatma eğiliminde olduğu sonucuna varılmıştır. Türkiye ekonomisinin son dönemlerde büyüme performansında ve makroekonomik ve büyüme göstergelerinde yavaşlama olduğu görülmektedir. Bu durumda Türkiye'nin orta gelir tuzağı riski altında olduğu sonucuna varılmaktadır.

Türkiye ekonomisinin bu tuzak eşliğinden kurtulması için ve orta gelir tuzağına yakalanmamak için bir çok politika önerileri bulunmaktadır. En temel politika önerisi olarak eğitim yapısını, beşerî sermayesini, işçi niteliğini inovasyona yönelik geliştirmesi ve ileri teknoloji üretimi amacıyla Ar-Ge yatırımlarını, üniversite-sanayi işbirliği ilişkisi altında yeni teknolojik ürünlere imkan tanınmalıdır. Bu durumda sürdürülebilir bir büyüme ve orta gelir tuzağından çıkış için Türkiye ekonomisinde ithalatta olan bağımlılığı azaltılmalı ve ihracat artışlarına destek verilmelidir. Kısaca imalat sanayi, tasarruf ve bütçe açıklarından dolayı yetersiz kalan AR-GE harcamaları, yurt içi tasarruf oranları arttırılmalı, üretimde teknolojik gelişmeye dayalı yenilikler ön plana çıkarılmalıdır. Bu gelişmeler sayesinde modern hizmet ve imalat sanayinde yüksek katma değerli ürünlerin üretimini gerçekleştirebilecek altyapı sağlanmış olacaktır. Türkiye, bu yapısal dönüşüme uygun atılımları uyguladığı takdirde aşırı ithalat bağımlılığından kurtulabilecek ve emek yerine sermaye kullanımına dayalı üretim yapısından vazgeçebilecektir. Bu sayede küresel rekabette iddialı olacak nitelikli bir ekonomik büyüme performansı sergileyip yüksek gelir seviyesine ulaşabilecek ve orta gelir tuzağı riskinden kurtulabilecektir.

KAYNAKÇA

Asia 2050 (2011), “Asia 2050: Realizing the Asian Century”, Manila: Asian Development Bank.

Aoki, M. (2011), “The Five Phases of Economic Development and Institutional Evolution in China, Japan and Korea”, ADBI Working Paper Series, 340, Asian Development

Bank Institute, Tokyo. Agenor, Canuto ve Jelenic (2012). Avoiding Middle Income Growth Traps. Economic Premise World Bank Paper

Acar, Fatih (2013). “Türkiye Ekonomisine Genel Bakış (2001 - 2013)”, ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, 1(2), 17.

Aktaş, M. Tuba (2013). İktisadi Büyüme Kavramı, Ankara: T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Apaydın, Ferhat (2013). Büyümenin Ekonomi Politikası: Türkiye Örneği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi, Çorum.

Ardıç, Hülya (2004). 1994 ve 2001 Yılı Ekonomik Krizlerinin, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi, (Uzmanlık Yeterlilik Tezi), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü, Ankara.

Alçın, Sinan ve Güner Billur (2015). Orta Gelir Tuzağı: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 37, Sayı 1, ss: 27-45.

Aykırı, Murat (2016). Orta Gelir Tuzağından Çıkışta Beşeri Sermayenin Önemi: Yüksek ve Üst-Orta Gelirli Ülkeler Üzerine Bir Uygulama, Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Erzurum. S.163-80

Bilgin, M. Hüseyin, Gökhan Karabulut ve Hakan Ongan (2002). “Finansal Krizlerin İşletmelerin Finansman Yapıları Üzerindeki Etkileri”, İstanbul Ticaret Odası Yayını, 41, 37.

Birgili, Erhan ve Hakan Tunahan (2002). Döviz Krizlerinde İşletme Sermayesi Davranışı, <http://content.csbs.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/P103.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.04.2018).

Becker, G.S. (1993), Human Capital a Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education, National Bureau of Economic Research (NBER), The University of Chicago Press, Chicago Bölükbaşı, N. Saylam “Sermaye Verimliliği ve Toplam Faktör Verimliliği Hesaplanması: Ülkeler Arası Karşılaştırılmalı Bir Analiz”, Kalkınmada Anahtar Verimlilik, Kasım 2011 Sayı 275

Bozkurt, Eda ve diğlerleri, (2014). “Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye Örneği”, Maliye Dergisi, Sayı 167, Temmuz-Aralık 2014, ss.22-39.

Bozkurt, Eda ‘Orta Gelir Tuzağı: Türkiye Ve Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Araştırma’ Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2014. S. 15

Bocutoğlu, Ersan Makro İktisat Keynesyen teori ve Politikalar, Derya kitabevi, Trabzon, 1997,

Cai, F. (2012), “Is There a “Middle income Trap”? Theories, Experiences and Relevance to China”, China & World Economy, 20(1), 49-61.

China 2030 (2013), “China 2030: Building a Modern, Harmonious and Creative Society” Washington DC: World Bank Development Research Center of the State Council

Chen, Cheng and Liang Dai (2015). “The Middle Income Trap, Branching Deregulation and Political Influence [Orta Gelir Tuzağı, Branşlaşmanın Kalkması ve Politik Etki]”,http://scholar.princeton.edu/sites/default/files/liangdai/files/bank_deregulation_and_political_contribution-1_7.pdf, (Erişim Tarihi: 22.09.2015)

Çalışkan, Şadan (2010). Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk. Sosyal Siyaset Konferansları, 59 (2), 89–132

Çakmak, Erol ve Sevdâ Gümüş (2005). "Türkiye'de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Ekonometrik Bir Analiz." Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 60.01, 60-72.

Dündar, Onur (2014), “Orta Gelir Tuzağı” Türkiye Ekonomisi İçin Riskler ve Sakınma Stratejileri” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul DPT (1994). Ekonomik Önlemler Uygulama Paketi, Ankara.

Dağ, Gökhan "Kamu Harcamaları: Reel Harcamalar ve Transfer Harcamaları", <http://.gokhandag.blogcu.com/kamu-harcamalari-reel-harcamalar-ve-transfer-harcamaları-trans/758258>, (22.04.2018).

Eichengreen, Barry, Donghyum Park ve Kwanho Shin (2013). "Growth Slowdowns Redux: New Evidence on the Middle Income Trap", NBER Working Paper,18673, National Bureau of Economic Research, Cambridge.

Eşiyok, Ali (2004). Türkiye Ekonomisinde Kalkınma Stratejileri ve Sanayileşme: (Dün- Bugün-Yarın), Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası.

Eğilmez, Mahfi (2012). Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye. Kendime Yazılar (Erişim Tarihi 24/02/2017)<http://www.mahfiegilmez.com/2012/12/orta-gelir-tuzag-ve-turkiye.html>

Eğilmez, Mahfi (2010), Türkiye ve İkiz Açık, Radikal Köşe Yazısı, 23,03,2010

Erçakar, Mehmet Emin ve Hüseyin Güvenoğlu. "Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Sosyal Koruma Harcamalarına Bir Bakış", Sosyal Bilimler Metinleri, Sayı: 01, 2018, 39

Engle, Granger (1987) "**Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation ,and Testing**",Econometrica,55, No: 2.

Flaen, Aaron, Ejaz Ghani ve Saurabh Mishra (2013) "How to Avoid Middle Income Traps? Evidence from Malaysia", The World Bank, I (6427), 1-53.

Felipe, Jesus, Arnelyn Abdon ve Utsav Kumar (2012). Tracking the middle-income trap: What is it, who is in it, and why?. Levy Economics Institute Working Paper, 715.

Gürsel, Seyfettin ve Barış Soybilgen (2013). "Türkiye Orta Gelir Tuzağının Eşiğinde", Betam Araştırma Notu, 13 (154), 1-7.

Gujarati, N. D. (2011). Temel Ekonometri, Sekizinci Baskı, Çev: Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen, Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Ghani, Ejaz, Aaron Flaen ve Saurabh Mishra (2013). "How to Avoid Middle Income Traps? [Orta Gelir Tuzağından Nasıl Kaçınılır?, Evidence from Malaysia, [Malezya'dan Bulgular]

Gill, Indermit ve Homi Kharas (2015). "The Middle Income Trap Turns Ten". World Bank Policy Research Working Paper 7403:1-27.

Gill, Indermit, Homi Kharas ve Deepak Bhattasali (2007). An East Asian renaissance: ideas for economic growth. World Bank Publications.

Hepaktan Erdem ve Asil Alkaya "Türkiyede Gelir Dağılımının Bölgesel Yönden İncelenmesi", Yöntem ve Ekonomi Dergisi, Cilt:8, Sayı:2, 2011, ss.40-54.

Houghton, R. William Public Finance, Second Edition, Penguin Modern Economics Reading, 1973,

Johansen, Juselius (1990). Maximum likelihood estimation and inference on cointegration—with applications to the demand for money. *Oxford Bulletin of Economics and statistics*, 52(2), 169-210.

Johansen, (1988). Statistical analysis of cointegration vectors. *Journal of economic dynamics and control*, 12(2-3), 231-254.

Karluk, S. Rıdvan (2005). Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm. (10. Baskı). İstanbul: Beta. S.69

Karagöl, E. Tanas ve Burcu Özcan (2014). "Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarruf", Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırma Merkezi (SETA). Sayı: 92, Mayıs 2014.

Kaya, Ayşe (2012). Mali Sürdürülebilirlik: Teori ve Türkiye Uygulaması, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.

Karahan, Hatice (2012). "Kalkınma Yolunda Yeni Eşik Orta Gelir Tuzağı", MÜSİAD Türkiye Ekonomisi Raporu, (Rapor No: 79), 96.

Kharas, Hami ve Kohli Harinder "What Is the Middle Income Trap, Why do Countries Fall into It, and How Can It Be Avoided?", Global Journal of Emerging Market Economies, 2011. s. 281-289.

Kibritçiođlu, Aykut (1998), "İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 53(1-4), 207-230

Kurtođlu, Yusuf (2014). "Orta Gelir Tuzağından Çıkış", Ekonomik Yaklaşım, 25(90), 71-90.

Kuştepelı, Yeşim ve Umut Halaç (2004). Türkiye de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 6, Sayı: 4. Sayı. 147

Kritayanavaj, Ballobh ve diğerleri (2012). "Breaking Out of Middle Income Trap [Orta Gelir T uzağının Patlak Vermesi]", Asia-Pacific Housing Journal, 6(20). 90-96.

Koçak, Emre ve Ümit Bulut "Orta Gelir Tuzağı: Teorik Çerçeve, Ampirik Yaklaşımlar ve Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama", Maliye Dergisi, Sayı:167, 2014, s.1-21.

Koç, Aylin (2013). " Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yatay Kesit Analizi ile AB Ülkeleri Üzerine Bir Değerlendirme", Maliye Dergisi, Sayı: 165, Temmuz-Aralık 2013, 241-258.

Kubar, Yeşim "Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994-2007 Analizi)", KSÜ İİBF Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, 2011, ss.227-246.

Mercan, Mehmet ve Oktay Kızılkaya (2014). "Türkiye'de Sanayi Sektörü, Ekonomik Büyüme ve Verimlilik İlişkisinin Kaldor Yasaları Çerçevesinde Sınanması:Ekonometrik Bir Analiz", Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi, Cilt XXXVI, Satı I, 137-160.

Ohno, Kenichi (2009), "Avoiding the Middle Income Trap: Renovating Industrial Policy Formulation in Vietnam", ASEAN Economic Bulletin, 26(1), 4-43.

Öztürk, İbrahim ve diğerleri. "2012 Türkiye Ekonomisi Raporu Kalkınma Yolunda Yeni Eşik: Orta Gelir Tuzağı", Mavi Ofset Yayınları, 2012, ss.1-136.

Özcan, K. Metin, Aslı Gunay ve Seda Ertaç (2003), "Determinants of Private Savings Behaviour in Turkey," *Applied Economics*, (35), 1405-1416.

Öz, Sumru (2012). Orta gelir tuzağı. Ekonomik Araştırma Forumu (EAF) Politika Notu.

Pamuk, Şevket (2014). Türkiye'nin 200 Yıllık Büyüme Tarihi, 1. Baskı, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları

Parasız, İlker (2003). Türkiye Ekonomisi, 1. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi.

Paus, Eva (2009). "The Rise of China: Implications For Latin American Development [Çin'in Yükselişi: Latin Amerika'nın Gelişmesi Çıkarımlar]", *Development Policy Review*, 27(4), 419-456.

Pehlivan, Muhammed S, (2009). Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği. Ankara. S.23

Pessoa, Argentino (2010). "R&D and Economic Growth: How Strong Is the Link?", *Economic Letters*, 107,152-154.

Pohjola, Matti (2000), "Information Technology and Economic Growth: A Cross-Country Analysis", WIDER Working Papers No.173, World Institute for Development Economics Research, 1-20.

Rijkeghem, C. Van ve Mehmet Üçer (2008), "Türkiye'de Özel Tasarruf Oranının Gelişimi Ve Belirleyicileri: Ekonomi Politikaları Açısından Bir Değerlendirme", Ekonomik Araştırma Forumu Araştırma Notu 08-02.

Robertson, Peter ve longfeng Ye (2013). "On the Existence of a Middle Income Trap"
Sancak, Ercan ve Nedret Demirci (2012). Ulusal tasarruflar ve Türkiye'de sürdürülebilir büyüme için tasarrufların önemi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 158-198.
Ocak 31, 2018

Şahin, Hüseyin Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitapevi, Bursa, 1997. S.387

Serdaroğlu, Tuncay (2013). “Türkiye’de Finansal Açıklık ve Toplam Faktör Verimliliği”, Kalkınma Bakanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara.

Sevüktekin, Çınar (2014). Ekonometrik Zaman Serileri Analizi. Eviews Uygulamalı. Dora Kitabevi, 4. Baskı, Bursa

Sertkaya, Okur (2016). Türkiye’de Genç İşsizliğinin Belileyicilerine Yönelik Ekonometrik Bir Analiz. Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3, 155-168.

Spence, Michael (2011) “The Next Convergence. The Future of Economic Growth in a Multispeed World. Farrar, Stratus and Giroux: New York.

Şiriner, İsmail ve Yılmaz Doğru (2008). Türkiye’de Büyümenin Ekonomi Politikası: 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir İnceleme, 1. Baskı, Ankara: Dipnot Yayınları.

Sönmez, Asuman ve Fırat Şimşek (2011). “Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Küçük Ölçekli Bir Aile İşletmesi Üzerine Etkileri”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 6(2), 100.

Scnabl Gunther (2007) ‘Exchange Rate Volatility and Growth in Emerging Europe and East Asian’CESIFO Working Paper No. 2023.

Tarı, Recep (2010). Ekonometri. Umuttepe Yayınları, 6. Basım, Yayın No:32, Kocaeli

Tecer, Meral (2005). Türkiye Ekonomisi, 2.Baskı, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü

The World Bank, Poverty Reduction And Economic Management (Prem) Network, Policy Research Working Paper 78651.

TCMB (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası) (2006). “Türkiye’de İmalat Sanayindeki Firmaların Fiyatlama Davranışı”, Araştırma ve Para Politikası Genel Müdürlüğü, (Çalışma Tebliğ No: 06/02), 6.

Türk, İsmail (1999) Maliye Politikası Amaç, Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri, Ankara: Turhan Kitapevi, 1999. S.316

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2014). İstatistik Göstergeler: 1923–2013, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

TÜİK, (2016). İstatistiklerle Türkiye: 2015, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası
Ulagay, Osman (1984). 24 Ocak Deneyimi Üzerine (Bugünkü Ekonomik Sistemin Krizi), İstanbul: Hil Yayınları.

Uysal, Yaşar (2007). “Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Bağlamında Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler,” Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergi-si, Cilt:9 Sayı:2 248-292 Nisan-Haziran 2007

Ünlü, Rıfat ve Fatma Yıldız (2017), Orta gelir tuzağını açıklayan teorik ve ampirik yaklaşımlar Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 87-115. Ocak 12, 2018

Yavuz, Arif (2010). “Küresel Kriz ve İstihdama Etkisi”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 58, 14-15.

Yeldan, Erinç ve diğerleri (2012), Orta gelir tuzağından çıkış: Hangi Türkiye?, Cilt 1: S. 25 Makro/bölgesel/ sektörel analiz. TÜRKONFED, İstanbul

Yıldız, Abdunnur (2015), “Orta Gelir Tuzağı ve Orta Gelir Tuzağından Çıkış Stratejileri”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25(2), 155-170, Elazığ-2015.

Yılmaz, Ömer ve Merter Akıncı (2012,. İktisadi Büyüme ve Makro Ekonomik Belirleyicileri, 1 Baskı, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Yılmaz, Gökhan (2014). “Turkish Middle Income Trap and LessSkilled Human Capital [Türkiye Orta Gelir tuzağı ve Daha Az Nitelikli Beşeri Sermaye]”, TCMB, Working Paper No: 14/30, September 2014.

Yıldız, Rıfat ve Fatma Ünlü (2018), Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, s. 3-4

Yaşar, Ercan ve Mesut A. Gezer "Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağına Yakalanma Riski ve Bu Riskten Kurtulma Önerileri", Maliye Dergisi, Sayı:167, 2014, s.126-148.

The World Bank (2012). "China 2030, Building a Modern, Harmonious, and Creative - Income Society [Çin 2030, Modern Uyumlu ve Yaratıcı Yüksek Gelirli bir Toplum İnşa Etmek]", The World Bank Development Research Center of the State Council, the People's Republic of China, Washington DC 20433.

Tho, Tran Van (2013), "The Middle Income Trap: Issues for the Members of the Association of the South east Asian Nations", ADB Institute, (421), 1–33

Vergil, Hasan ve Tezcan Abasız "Toplam Faktör Verimliliği, Hesaplanması ve Büyüme İlişkisi: Colins Bosworth Varyans Ayrıştırması," Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (16), 2008.

Woo, Wing Thye (2012) "China meets the middle income trap: the large potholes in the road to catching-up" Journal of Chinese Economic and Business Studies, Vol. 10, No. 4, November 2012, 313–336 WB, (2017).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Maşallah AŞKARA

Uyruğu: Türkiye Cumhuriyeti

Doğum Yeri ve Tarihi: Siirt- 1988

E- Posta: askaraaskara46@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lise	14 Eylül Şeref Lisesi	2003
Lisans	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. İ.İ.B.F/İktisat	2010
Yüksek Lisans	Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/İktisat A.B.D.	2019

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2011-Halen	Şırnak Üniversitesi	Şef

YABANCI DİL

İngilizce